మేజువాణీ

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

పబ్లిషర్సు: ఆడ్డేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

వన్స్ మోర్

'వన్సుమోర్' అనే ముక్క, రెండు ఇంగ్లీషు మాటల యొక్క సంపుటే అయినప్పటికీ ఇది ఆంధ్ర దేశంలో ఇంగ్లీషు చదువుకోని వాళ్ళల్లో కూడా చిరకాలంనించి చలామణీ అవుతోంది. నాటకరంగంతో ఎటువంటి ప్రమేయం ఉన్నవారైనా సరే, ఇది విని ఉంటారు. దీని జననకాండ మొన్నటిదాకా అంధకారంలో పడిపోయి ఉందిగాని, ఇటీవల ఒక చరిత్రకారుడు శ్రమించి పరిశోధించి దీన్నికొంత వెలుగులోకి దొర్లించాడు. అతడు కనిపెట్టిన దాని ప్రకారం :

క్రీస్తు శకం 1888 చాముర్ని చంద్రవరం బస్తీలో శృంగినాదం నవరసమూర్తి అనే వ్యక్తి ఉండేవాడు. అప్పట్లో అతను ఒక తాణేదారు. ఆయన ఒక్కడే ఆ ఊళ్ళోకల్లా పోలీసు మనిషి. తన హోదా చిరస్థాయిగా నిలుపుగోడానికి, అతడు, పెంకిజరీ పేర తలపాగా, కుడిచేతికి సింహతలాటం మురుగూ, నేలమండలదాకా కోటూ, పైగా ఏక కాలమందే రెండు మూడు రకాల కండువాలూ ధరిస్తూండడమే కాక, మాటలాడే సప్పుడల్లా మరచి పోకుండా నూటికి నూరు బూతులు వాడుతూండడమే కాక, రెండున్నర భోగం మేళాలు స్వయంగా పోషించేవాడు. మరో పుట్టిమునక. ఆ ఊళ్ళో ఇంగ్లీషువచ్చిన వాడూ అతనొకడే. అట్లాంటప్పుడు అతను ఏం మాట్లాడితే

ఇంగ్లీషైపోయి ఊరుకోడు గనక! అంచుతనే, ఊరివారు బంధు మిత్ర పరివార సమేతంగా ఆయన దగ్గిరికి వరిగెట్టి. తమ పేర్లూ తమవాళ్ళ పేర్లూ ఆయన చేత ఇంగ్లీషు చేయించి పలికింపించి మురియడంతో ఆగేవారా, ప్రతీవస్తువుకీ ఇంగ్లీషేముటో తెల్సుకోవాలా ఆయన్ని జీడిలా పట్టుకునేవారు. ఆవళంగా ఆయన, తెలుగులో సార్థక మాట్లు లేపోడం కనిపెట్టె గావును, తట్టకి ఇంగ్లీషు తట్, బుట్టకి బుట్, కషానికి కష్టం, గాలికి గాల్ అని అడిగిన తడువుగా [illegible]యించి వాళ్ళని వొదిలించుకునేవాడు. ఆయనకి భాగోతాలా, తోలుబొమ్మలూ, పగటివేషాలూ, మేజువాణీలూ ఎంతిష్టమో యిష్టం. అందులోనూ ముఖ్యంగా ఆయనకుండే భోగం మేళం ఏదీ జరిగేది కాదు. అభినయ శాస్త్రం కూడా తనకి తెలుసునని ఆయన అనుకోడంవల్ల, ఎప్పుడైనా మేళంలో, నాట్య స్త్రీ శాస్త్ర శాస్త్రవిరుద్ధంగా హాస్తం పడుతోంది అని తను అనుకున్నప్పుడు, ఆయన చివాల్న లేచి అమాంతంగా అంత వేమంతోనూ, సిగ్గు అనే మాటలేకుండా, తెయ్యిమని తనూ భోగంఆట మొండలెత్తి చూడొచ్చిన జనానికి పని కల్పించేవాడు. నాట్యం ఒక వేళ బాగుంటే, "ఏదేదీ! చంపకం! ఇందాకటి పదం మళ్ళీ కాని [illegible] పట్టు!" అని కోరుతూండేవాడు. లేకపోతే [illegible]: "ఏది ఏదీ, యిది చాలా గొప్ప, భలే [illegible]కమాటిక నొక్కమారు" అని పట్టట్టేవాడు. ఇంత [illegible] ఆ స్త్రీ ఆయన ఆజ్ఞ అమలు జరిపేది. మరి

మాట. ఆయనకి కొంచెం తిండిచపలత్వం కూడా ఉండేది. భోజనసమయంలో ఆయన సుబ్బరంగా మౌనం అభ్యసించేవాడు. కాని, పదార్థాలు మారుకావలిసొచ్చినపుడు మౌనం భంగం అవుతూన్నందుకు బెంగ పెట్టుకోడం మానుకున్నాడు. ఎంచేతంటే, ఆయన అసలుకంటే మారే ఎక్కువ పడ్డించుకునేవాడు. ఈ వ్యక్తి ఒకరాత్రి, "పాండవాజ్ఞాతవాసం" నాటకానికి వెళ్లాడు. అప్పటికింకా నాటకాలు కొత్త. తెర, దానంతట అదే పైకివెళ్ళడం ఏమిటో తెలియక, కొందరు సభ్యులకి మనస్సులో పక్కకూచున్న వాళ్ళమీద తెగకోపంగా ఉండేది, గాని పైకి అనేవారు కారు. ఆవేళ భీముడు వేసిన ఆయన, ఒక రంగంలో, నాటకరంగంమీద ఉప్పట్లాడి, భూపాలరాగంలో ఉంటూ, గద విరక్కొట్టాడు. గానప్రియుడైన నవరసమూర్తిగారు, తన అలవాటును బట్టి, "ఏదీ! మళ్ళీ కానీ!" అన్నాడు; సభవారిలో చాలామంది, పాపం, గద కేసి చూస్తున్నారుగావును విరిగింది మళ్ళీ ఎల్లా విరక్కొడతాడనుకున్నారో, ఈ మూర్తిగారి గౌరవార్థంలోపలికెళ్ళి మరోగద చేయించి తెచ్చి ముక్కలుచేస్తాడనుకున్నారో, నవ్వారు. తను చేసింది నలుగురికీ నవ్వులాటకింద ఉందిగావు ననుకుని, భీముడు నిజంగా కోపించి మళ్లీ పద్యం పాడడం మానేశాడు. మానేసరికి మూర్తిగారికి చాలాకోపం వచ్చింది-తన ఆత్మగౌరవం ఆరిపోతూన్నట్టు ఆయనికి అనిపించడం వల్ల. వెంటనే ఆయన లేచి నిలబడి మాట్లాడాడు. మామూలు ధోరణి - మారి, వ్యాపారం - ముదిరినప్పుడు, చాలామంది

తెలుగువాళ్లు లోగడ మాట్లాడుతూన్న తెలుగుమానేసి, ఎక్కువ గాంభీర్యంగా ఉండడానికి, యథాశక్తి ఇంగ్లీషులో కోపిస్తారు. ఓం ప్రథమం ఆయన "నాన్ సెన్స్" అన్నాడు. ఆమాటతోటి ఆయన భీముణ్ణి పబ్లిగ్గా తిట్టేస్తున్నాడని, జనం, తమకి ఇంగ్లీషు రాకపోబట్టి, భ్రమించారు. తరువాత, ఆయన భీముడికేసి సురసురా చూసి "వన్సుమోర్" అన్నాడు. ఈ యింగ్లీషువెళ్లి భీముణ్ణి డీకొనే సరికి, అతనిశరీరం నఖశిఖ పర్యంతం కంపరంపుచ్చుకుంది. దాంతోటి అంత భీముడూ పద్యం మళ్లీ పాడడానికి ఉద్యుక్తుడవుతూనేగాని, అపడంలో శాస్త్ర జాప్యం చేశాడు. నవరసమూర్తి, "ఐసే, వన్సుమోర్." అని కేకేసి, సభవారితో "చూస్తారేం!" అన్నాడు. ఆమట్టున, ఒక్కదెబ్బని, సభవారికి ఎక్కడలేని ధైర్యంవచ్చి, ఆ మాట ఎవరు ఎల్లా పలకగలిగితే అల్లాగ, 'వంశమోర్", "వంశమారి", "వనసమోరి" "హంసమూర్" లాంటి ఉచ్చారణలతో గొల్లున గోలెత్తారు. భీముడు ఆ పద్యం మళ్లీ పాడాడు. మొన్నాడు ఈ సంగతి ఊళ్లో గుప్పుమంది. పదపడి దేశం అంతటా అది పొక్కి వసగలిసిపోయింది. "ఎందుకండీ, మీరు అల్లా నాటకంలో అన్నారు?" అని, తరవాత, నవరసమూర్తిగార్ని స్నేహితులు భోగట్టాచేశారు. భూపాలరాగం తనకి యిష్టం అని కొందరితోనూ, భీముడు అంత కోపంలో ఉన్నాగానీ స్మృతిలో రాగం తేల్చగలిగినందుకని కొందరితోనూ, భూపాల కోపానికి సంబంధం కనిపెట్టే ఉద్దేశంతో టని కొందరితోనూ,

తన ఇష్టం అని తక్కిన వాళ్లతోనూ ఆయన చెబుతూండేవాడు. ఏమయితేం, అప్పటినుంచి సభవారికి నటులమీద ఒక హక్కు ఏర్పాటయింది.

కొత్తరికంలో ఈ హక్కు, నవరసమూర్తిలాంటి పెద్దవాళ్లు, ఇంగ్లీషు నేర్చినవాళ్లు, అనగా నాటకపు గోతులోవారు, సాధించుకునేవారు. కొందరు పద్యాభిప్రాయము తమకి నచ్చి, ఆపద్యం మళ్లీ వింటే అర్థానికి సొగసు మెరుస్తుందేమో చూద్దామనట. కొందరు పద్య రాగాభినయాల మేళవింపు బాగుండేట. చాలామంది రాగం బాగుండేట. కొందరు, నాటక రంగంమీద ఆ సమయంలో రసం చిప్పిల్లి పారుతూంటుండగా, తమకు గ్రహించ లేకపోయామని ఎవరేనా అనిపోతారేమో, వెంటనే వన్స్‌మోర్ అంటే అర్థం తమ రసజ్ఞతకి ఒక్క పట్టా మంజూరు అవుతుందనిట. కొందరు, నాటకసంబరాలు ఆటలుండగా అంతమంది స్త్రీపురుషులుండగా తమ ప్రత్యేక-ఆధిక్యం, ఔన్నత్యం ఖ్యాపించడానికి మరో సమయం దొరకదేమో అనిట. అయితే, పెద్దలలో కొంతమందికే నచ్చి, వారికోసమే జరిగేది కదం పెద్దలకి నచ్చక పోవడంవల్ల, వన్స్‌మోర్ జపానికి ప్రతిగా నోమోర్ జపం, దీనికి ఎదురు చుక్కగా ముయ్‌నోర్ జనం బయలుదేరారు. ఇల్లాంటి గలిభీ మొదట్లో గోతులోనే జరిగేది. ఒక పెద్ద మనిషి ఒక నటుడు పాడిన పద్యంయొక్క అభిప్రాయం బాగుండిట వన్స్‌మోర్ అని ఒత్తిడిచేత అది మళ్ళీ పట్టింపించాడు. ఆ నటుడుగారి గానం

చాలా బాగుండదు. అందుకని మరో పెద్దమనిషి (అనగా గోతులో కూర్చున్నాయన) ఆ నటుడు అప్పట్లో కనపరిచిన పనివాడితనం శూన్యం, అతడికి వన్సుమోర్ అనవసరం అని సూచించడానికి "క్రెడిట్ టు ది ఆథర్" అని ఇంగ్లీషులో అరిచాడు. ఏమయితేం? ఏదోవిధంగా ఎవరో కొందరు మెచ్చుకుంటూనే వన్సుమోర్ అంటూండడంవల్ల నటుడు తను ఇష్టం వొచ్చినే పద్యం రెట్టించేవారు. ఇంతలో క్రమేపీ వేళం తెనుగు మారింది. నాటక సభలో గోతులో కూర్చున్నా గట్టుమీద కూర్చున్నా వాళ్ళు సమానమే అని తెలిసిపోయింది. ఆకర్ణించి, వేడ టిక్కెట్టువాడు కూడా, తన చుట్టుప్రక్కల కూర్చున్న పది పదిహేనుగురుమంది తోటీ తను వన్సుమోర్ అని కేకేసి నటుడిచేత పద్యం మళ్ళీ పాడించితీరుతానని ప్రగల్భాలు కొట్టి ఉండడంచేత, ప్రాణాలు ఉగ్గబెట్టి దిక్కుమాలిన సందర్భం ఏదో వాటికి, తనికి ఏవిధంచేతా అర్థంతలేకపోయినా, గార్దభస్వరంతో "వాంసమోర్" అని చుట్టూ జనం అంతా తనయొక్క సాహస కార్యశౌర్యాలు మెచ్చుకోడానికి తన కేసి చూసేటట్టు కుయ్యడం, [illegible] ఆరంభమయిందు. గోతులో సభవారిలో కొందరికి కోపమొచ్చి, "నో నో" అని కేకలేస్తూంటారు. కాని గట్టుమీది సభవారు తమ సాటిసభవాడియొక్క మాట పోల్లుపోకుండా [illegible], తమకు డబ్బు ఇచ్చేవారనిన్నీ, నటుడు [illegible] అనిన్నీ, ఇచ్చేవాడిమాట పుచ్చుగునే [illegible] అనిన్నీ, పైగా నటుడికి ఏ ప్రత్యేకవిషయం

లోనూ నా స్వంతం అని చెప్పుకోడానికి వీలైన బ్రహ్మాండప్రజ్ఞ లేదనిన్నీ, ఉన్న అల్పప్రజ్ఞకూడా మళ్లీ కాసేపంటూ ఉంటే నటుడు తెగనీలిగ కూడదనిన్నీ ఆలోచించి, వన్సుమోర్ అంటూ అంతా కలిసి గోలచేసేస్తారు. ఆ గోలకి ఆగలేక, అప్పుడు పద్యం పునహా చదవడంలో ఉండే సవ్యాపసవ్యాలు దూరంగా పెట్టి, నటుడు పద్యం మళ్లీ పాడతాడు. మొట్టమాట, నటుడు ఎంత బిరుదు గలవాడైనాసరే, ఎన్నివీసెల మెడల్సు ఉన్నవాడైనా సరే ఎంతకొమ్ములుతిరిగిన వాడైనా సరేమనమాట వింటాడా వినడా అనే సంగతి చూడడానికి వన్సుమోర్ ప్రయోగించడం మొదలెట్టారు. ఇట్లాంటి పట్టింపుల్లో, పరిమితమైన నాటక సంఘంవాళ్లు గనక ఆడేవాళ్లు ఓడిపోతారు. అపరిమితమైన సభవాళ్లుగనక చూసేవాళ్లు నెగ్గుతారు! మెజారిటీ!

వన్సుమోర్ అనడానికి అన్నీ సందర్భాలే. ఝంఝూటిగాని, పూరికల్యాణిగాని, చాలా హెచ్చు స్రుతిలో పాడబోతూంటే చాలు వనస్ మోర్! వాళ్ల అభిప్రాయం ఎంత హెచ్చుస్రుతిలో పాడితే అంత గానమని. అందుకనే వాళ్లు చెప్పట్లూ, ఈలలూ అప్పుడు అంతగట్టిగా కొట్టి మెచ్చుతారు. అవగా వాళ్లు, "ఈ గానం మాగాడిద అరిచినట్టుంది, అద్దదీ, మాగాడిదకి నేరుపాతున్నాడీయన, అచ్చంగా మాగాడిదే," అంటూ మెచ్చుగునేవాళ్లు. అట్లా పాడిన వాళ్లని గాని 'నటులు' అని వాళ్లు అనరు. కథానాయకుడు నాయకురాల్ని సమీపించినా, ముద్దుపెట్టుకున్నా వన్సుమోర్! అందులో నాయకురాలు నిజంగా స్త్రీ

అయితే, అడిగారూ మజా! రంగంమీద ఎవడేనా ఫలం తింటే వన్సుమోర్! ఒకరాత్రి ఒక నాటకం ఆడేవాళ్లలో పక్కా పాటకులుకాక కడంవాళ్లు నోరెత్తి పద్యం ఈడ్చి నప్పుడు ప్రతిసారీ వన్సుమోర్! ఎవడేనా పాత్రధారి, అనేక కారణాలవల్ల, అనుకున్నట్లు రాలేకపోడంచేత వాడిస్థానే వాడికంటే రాగాధికుడు నిలబడకపోతే వన్సుమోర్! రౌద్ర పాత్రలు- భీముడు, విశ్వామిత్రుడు లాంటివి- సాధారణముగా పాటరానివాడికి పడతాయి. వచ్చినా, అప్పట్లో వాళ్ల కోపానికి ఆ రాగాలు కూడా పాడలి పారిపోతాయి. వాడికి పాట రానందుకు మామూలు హేళనకోసం వన్సుమోర్ కొడతారు. వాడే ఒకవేళ కాస్త అంత పాటగాడై మామూలు తప్పించి కాస్త చెవికి ఇంపుగా ఉంటే, ఎట్లాంటి అసాధ్యం సాధించావురా నాయనా అని వాణ్ణి మెచ్చుకోడానికి వన్సుమోర్ అంటారు. ఒక నాటకంలో, మొకటి అంకంలో వచ్చే పాత్రలు ధరించిన వాళ్ల గొంతికలు బొత్తిగా అపస్వరంగా ఉన్నాయి. రెండో అంకంలో కొంచెం సొంపుగా రాగం మెలితిప్పగలిగినవాడు వచ్చాడు. వాడిలో విశేషం, రామరామ, శూన్యం! కానైతేం, సభవారు వాడు రాగం తీసినప్పుడల్లా, "అమ్మయ్య. వన్సుమోర్" అన్నారు. ఒకనాడు, ఒకసావిత్రి నాటకంలో సావిత్రిని సభవారు వన్సుమోర్‌తో సత్కరించారు. కాని, యముడు రంగంమీదికి వచ్చి పాట ప్రారంభించగానే, అతని పాట మరీ కాకి కూతలా [illegible], సభవారు సావిత్రిని పాడలి, యముణ్ణే మట్టుకు

వన్స్‌మోర్‌తో అదరకొయిస్తోచ్చారు. చిల్లర పాత్రలు ధరించే వాళ్లకి అట్టే 'పార్టు' ఉండదని (నాటకశాస్త్రము మీది కోపం కొద్దిగాపును కర్మం) వేళాకోళానికి కొందరు రసజ్ఞులు వన్స్‌మోర్ కొడతారు. చిత్రనళీయంలో ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు నలుగురూ నాలుగు పాదాల్నా పట్టుకుని ఒక పద్యాన్ని ముక్కలిచేసి వాచ్చినప్పుడల్లా వన్స్‌మోర్ అంటారు. ఒక సుదేవుడు "క్రమ్మర్తి వల్ల టిల్లతిని" అనేపద్యం తారస్థాయిలో ధ్వనించే సరికి, పచ్చి మంచినీళ్ళు కూడా నోచుకోని వాడు అంత గాత్రసాధకం చూపెడుతూంటే, ఊరుకోడం న్యాయం కాదని సభవారు సోడా పుచ్చుకుని వన్స్‌మోర్ అన్నారు. ఒక సావిత్రిప్రదర్శనంలో, సత్యవంతుడు వేసిన రావు ఒక రమ్యమైన కీర్తన పాడి మూర్ఛల్లాడు. జనం వన్స్‌మోర్ అని గోలెత్తారు. అనగా, చచ్చినవాడు మూలా బాగా చచ్చిపోకూడదు, లేచి మళ్ళీ వస్తే గాని నాకు తోచకుండా ఉంది అని. తద్దినపుగార్లు తిన్న సాయిబాబు తద్దినానికి వన్స్‌మోర్ కొట్టినట్టు! సత్యవంతుడు లేవలేదు. సభవారు ఇంకా గట్టిగా కూశారు, బునకొట్టారు, గర్జించారు, ఒంప్రదస్టెట్టి దరువేశారు. అంతే నాటకసభవారి కుండే మార్కుల్లో కొన్ని మాత్రం ప్రకటించారు. అయినా సత్యవంతుడు లేవలేదు. మేనేజరు వచ్చి (అప్పుడింకా నాటక కంపెనీకి ఎవరో ఒక మేనేజరంటూ అఘోరించేవాడు) సత్యవంతుడు తీరా మూర్ఛిల్లిన సందర్భములో లేచి మళ్ళీ యిదవ

తం అనందర్భం అని చెప్పాడు. "సత్యవంతుడేమిటయ్యా ! ఆ రావు లేచి మళ్ళీ పాడరాదా, ఏమన్నా కావాలా ?" అని సభవారు మార్దవంగా అడిగారు. రావు లేచి మళ్ళీపాడి, మళ్ళీ మూర్ఛిల్లాడు. ఖాయంగా ! ఒక నటుడు రంగంమీంచి పాంపారీగా నిష్క్రమించాట్ట. అతనికి వన్సుమోర్ కొట్టి వెనక్కి వచ్చి మళ్ళీ నిష్క్రమించమన్నారు, సభ్యులు. ఈమధ్య ఒకగొప్ప నటుడు, కవిరాసిన పుస్తకంలో లేని అక్షరాలు తగిలించి ఒకపద్యం చదవగా, అతనిచేత మళ్ళీ ఆ తప్పే అనిపించాలని వన్సుమోర్ అని జనం అంటే, ఆ వన్సుమోర్ తనని మెచ్చుకోడాని కనుకుని అతడు నవ్వుముఖంతో ఆ తప్పే పాడాడు. ఒక చోట విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడి కిరీటం తన్నుతూంటే కాలు దూసుకుపోయింది. ఆపళంగా జనం వన్సుమోర్ అన్నారు. దాంతోటి విశ్వామిత్రుడికి కోపం వచ్చిపోయి సాగదీసి మళ్ళీ తన్నడంలో అతనికాలి పాంకోడు హరిశ్చంద్రుడి కణతకి ఠకీమని కొట్టుకోడం, హరిశ్చంద్రుడు మూర్ఛిల్లడం, తెర వెయ్యడం, జోలెడు జరిగింది. మరీ ఇటీవల (అసలు, ఆంధ్రదేశంలో గ్రామఫోనుశకం పుట్టిం తరవాత) నాటకరంగంమీంచి ఎవరేనా, తానుగాని, మరి ఒకరుగాని లోగడ రికార్డులో ఇచ్చిన పద్యంగాని దరువుగాని పాడేసరికి ఆ తప్పున్నాకి అది అప్పుడు బాగుండకపోయినా సరే వన్సుమోర్ కొడుతున్నారు. ఈ అలవాటు చొప్పునే, ఓ అసామీ మొన్న ఒక "టాకీ" ఫిల్ము జరుగుతూంట్టే, ఒక పాటవిని

వన్సుమోర్ అన్నాడు. కొత్తగనక వలుగుతూ నవ్వి ఊరుకున్నారు. టాకీ సభవారంతా ఏకగ్రీవంగా వన్సుమోర్ అంటూ రొదచేస్తే ఉండే ఫలితం చూడాలి. ఒకసారి కరటకశాస్త్రి పాత్రధారి నత్తడం మొదలెట్టాడు—కవి రచించనదానికి మెరుగుపెట్టాలనే ఉద్దేశంతో! సభవారు వన్సుమోర్ అన్నారు. అని అతణ్ణి కొత్తమాటకి వెళ్ళనియ్యక, నత్తినత్తి చచ్చిచెడి పూర్తిచేసిన ఒనకటి పదమే అతనిచేత మళ్ళీమళ్ళీ నత్త బెట్టించారు. వాక్యానికి ఓవుష్కారం చొప్పున వచ్చేటట్టు కనిపించింది. ఆ అబ్బాయికి కొంతసేపయేసరికి నత్తడంలో ఉండే సరదా తీరిపోయిందిగావును, అందరికిమల్లేనే సంసారిపక్షంగా మాట్లాడ్డం మొదలెట్టాడు. అంతత్వరలో అతనికి నత్తి నయం అయినందుకు అంతా ఆనందించారు. కాని, కొన్నికొన్ని నాటకాల్లో కథవట్టులో ఉండే సారస్యంవల్లో, కవిత్వంలో ఉండే హృద్యతవల్లో, కొన్నిపద్యాలకి,—ఏచవటనటుడు ఆపాత్రధరించి అవి పాడినా సరే—జనం వన్సుమోర్ అనితీరేవి బయలుదేరాయి. వాట్లని నటులు వన్సుమోర్ పద్యాలు అంటారు. వాటిలో కొన్ని: "నిటలాక్షుండేవు డెత్తివచ్చినను రానీ," "బహులోద్యత్ప్రళయానిలక్షుభిత," "అల్లుడా(య్) రమ్మని," "అతివా(య్) హా(య్) వగనేల," "కొండలయుండ నుద్దండుడై," "కొండాపై కపిరాజు," "గగనేందిరారామ"—(దీనికి పాఠాంతరం: 'గగనేద్దిరారాబ' అంటారు కొందరు) లాంటివి.

అయితే, ఈ వన్స్‌మోర్‌లో ఉండే ప్రధానవిశేషం ఏమిటంటే, నటుడు గానయుతంగా అభినయించినప్పుడు తప్ప ఇది పుట్టనేపుట్టదు. వచనం చెబుతూ అసాధారణంగా అభినయించే నటుడికైనా సరే, వన్స్‌మోర్ లభించదు. బాహుక పాత్రధారి ఎంత అఖండుడైనా సరే, ఉత్తరం చదవడందగ్గిర వన్స్‌మోర్ పొంది ఉండడు—అది వచనంలో ఉండిపోయింది గనక కాని, గానంలేని సందర్భాల్లో అభినయం వగైరాలు మిక్కిలి హృద్యంగా ఉంటే, చప్పట్లుకొట్టి మెప్పు కనపరుస్తారే గాని, వన్స్‌మోర్ అనరు. అందుకే, వేళాకోళాలపాట అటుంచి, శ్రీకరణశుద్ధిగా వన్స్‌మోర్ అనేవాళ్ళు ఆ గానం కోసమే. నాటకచేరీలో మళ్ళీ నృత్యానికి ప్రాముఖ్యం అవడంచేత గానపు ఆగానంకోసం వన్స్‌మోర్లు ఉండవు. కాబట్టి సంగీతం బాగా తిప్పగలిగిన నటులు (ఆ సంగీత నాటకానికి పెద్దా, నాటకచేరీకి చిన్నా అవుగాక) వన్స్‌మోర్ కోరుతారు. ఎవరి మెప్పు ఎవరు వొదులుకుంటారు! కొందరు నటులు తమరికి వన్స్‌మోర్ కొట్టడానికి జనాన్ని నియమించి సభలో కూచోపెడతారు. కొందరు, వన్స్‌మోర్ అని సభవారు అనేవరకూ కీర్తన ఈడుస్తూనే ఉంటారు. కొందరు, సభవారు వన్స్‌మోర్ అనడం తడవుగా మళ్ళీ పాడేస్తారు. కన్యాశుల్కం అంతులేని సంబంధం వస్తే లుబ్ధావధాన్లు వదులుకుంటాడా చూసి చూసి! అందుకే మళ్ళీ సంబంధం రాకపోతే! కొందరు, సభవారు వన్స్‌మోర్ అంటే ఎల్లానూ పాడాలిగదా, అనకుంటానే

పాడేస్తే తీరిపోతుందని పద్యాన్ని ఈచివరనించి ఆచివరకి దూది పింజెలాగ ఏకేసి చెడుగుడి ఆడించి, కుస్తీపట్టించి, బాదిబాది మప్పతిప్పలా పెడతారు. ఇల్లా చేసేది ఎవరూ అంటే, రాగవు కర్రల బోట్లు పెట్టగోకపోతే రంగంమీద నిలబడలేని వాళ్ళు. మరోరకం ఎవరంటే క్షుణ్ణంగా ముక్కలువచ్చి, ఉచ్చారణ బాగుండి, సార్థకంగా అభినయించినా గొంతుక సాఫులేనివాళ్లు. వీళ్ళకి వన్సుమోర్ తగిలిందంటే వీళ్ళని ఏడిపించడానికే. కాని వీళ్ళల్లో ఒకొక్కడు, తనపాట నచ్చక వేళాకోళానికి సభ వారిలో కొందరు వన్సుమోర్ అన్నారని తెలిసీకూడా వారి కంటే తనే బాగుండి ఘటాన్నని ఋజువు ఇవ్వడానికి, ఆపక్యా మళ్ళీ అడిగినవాళ్లు జన్మమధ్యంలో ఆడక్కుండానూ అడగని వాళ్ళుకూడా అనుభవించ గలందులకున్నూ, యావన్మందికీ ఆ పద్యంపాఠి, పట్టింపీ, పులిమి, రుద్ది, తలంటేస్తాడు.

ఇందులో ధర్మసందేహమేమంటే, అపరిమిత జనం ఉన్నప్పుడు, ఒకళ్ళకో పదిమందికో తనివితీరక పోడంవల్ల మళ్ళీ జరుగుతూండే సంగతి యితరంవాళ్ళందరూ భరించవలసిందేనా ? అవి. అప్పట్లో రంగం అల్లా ఆపుచేసి వోట్లు తీసుకోడం ప్రారంభిస్తే, తెములుతుందా ? అట్లాంటిది వీలుండదుగదా అనే ధైర్యంకొద్దీ గావును, ఆ పని ఇరవై మందీ లక్ష గోల చేస్తారు. గోల చేసేవాళ్ళు గొప్పవాళ్ళు. మనం ఎన్నికల్లో చూస్తున్నాంగా ? ఇదంతా తన ప్రతిష్ఠకోసమే అనుకునే నటుడు, వెంటనే మొత్తపడి మళ్ళీకానిస్తాడు—స్వలాభం సంగతి మన

న్నులో పెట్టుగుని. కాని, సార్థక నటుడు యొక్క అభిప్రాయం వేరేగా, ఇప్పుడూకూడా ఇందుకు భిన్నమే. ఒక గొప్ప నటుడు ఒకసీసపద్యం లాంటిది, అభినయించి, సభవారు ఊపడించుగో కుండా, అంజనేయులు తోకలాగ రాగం పెంచుతూపాడి పని కూపాడు అనుకోండి. అతడు ఆ టైములోనే పైన చెప్పినట్లు చెయ్యడమే కాకుండా, వృత్తాంతం తెలిసేటట్టు ... ఉంచి, కొన్ని కొన్ని చేష్టలు చేసి, రక్తి తెచ్చి, మనమనస్సులకెక్కి అప్పుడు అన్యాక్రాగోచరస్తే, అప్పుడు అతను పనివాడు; "అమ్మయ్య! ఈపద్యం అయిందిరా బాబూ, మనం కాస్త ఊపిరి పీల్చుకోవచ్చును" అని వాడు అనుకునే క్షణంలోనే జనం వన్సుమోర్ అంటూంటా, వాడికి విసుగొచ్చి, విరక్తిపుట్టి, తను మొదటిసారి ప్రాణంధారపోసి త్రికరణ శుద్ధిగా చూపెట్టినపని యావత్తుకీ ఇన్ని నీళ్ళు వొదులుకోని, నిర్బంధితుడవడం వల్ల తద్దినంపెట్టినట్టు మరోతగ తేసి కొంత్కు చల్లించు గుంటాడు. గొప్పనటులంతా ఈ అనుభవం పొంది ఉంటారు. పాదుకలో ఒక దశరథుడు అల్లా చేశాడు. పైగా మొదటిసారి ఇటూ అటూ తిరుగుతూ అభినయంలో పద్యం పాడిన వాడు, రెండో సారి ప్రాణం చాలొచ్చి, సోఫామీద కూచుని పాడాడు. "...చుంటావేం? నుంచోవేం?" అని వన్సుమోర్ జనాభా ...వేశారు! నటుడు అనామకుడు కాకపోడంచేత ఆ కేకలు ...అర్పేశాడు. ఇల్లా వన్సుమోర్ కొట్టే జనమే ...చివరకి ...టారో విన్నారా! మొదటి అభినయంలో ఉండే

పత, పనందు, హుషారీ, మజా, ఇవన్నీ రెండోసారి లేవుట. అందువల్ల అతడు గొప్ప యాక్టరు కాడుట. అనగా, తమకు ఎన్నిసార్లు గోలచేస్తే అన్నిసార్లు, ఏకరీతిగా, ఒకేపద్యం పాడ గలిగినవాడు వాళ్ళ దృష్టికి పనివాడు. అంటే నటుడు ఒక యంత్రం అవాలని వాళ్ళ ఆదర్శం.

మారు కోరేవాడు సవరవంగారే కాదు. చిరితిండైతే సరేసరి, అసలు తిండైనా కూడా పిల్లలు "నాకింకా కావాలి" అని పట్టు పడతారు. పట్టిట్టి చివరకి అంతా పారేస్తారు, లేకపోతే రోగాలు తెస్తారు. పెరుగుయొక్క వాలకం చూసి కొందరు అన్నం ఎక్కువ పెట్టించుకుంటారు. 'ఇంకా కొంచెం' అనేది దురలవాట్లలోనే కనిపిస్తుంది. "ఇంకా కొంచెం" చొప్పున ద్రావకం పుచ్చుకోడంవించే చాలా మందికి స్థల ఖాండ విసర్జన. టిక్కట్టులేని సంతర్పణలో ఎవడికేనా ఒక వంటకం బాగుంది అని తోచినప్పుడు వాడు మారు వడ్డించుకోవచ్చు, కడం వాళ్లకి బాధలేదు. పోనీ, కాఫీహోటల్లోకి వెళ్ళి, కాఫీ చాలా బాగుంటే, "వన్సుమోర్" అని కేకవెయ్యొచ్చు-హోటలాయన "ఎగస్ట్రా" అని కేకేస్తాడు! మళ్ళీ ఇస్తాడు! ఇచ్చేవాడికి నష్టంలేదు, లాభం ఉంది,- తక్కిన వాళ్లకి కష్టంలేదు గనక. నాటక సభలో వన్సుమోర్ అన్నప్పుడు అవసరపు ఖర్చులేక పోబట్టి ఇల్లా ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది.

పోనీ వన్సుమోర్ అందరికీ ఒప్పిదలే అనుకుందాం. రెండవ అభినయం సహజంగా పేలవం అని గ్రహించవచ్చు. ఒకడు

పెరుగూ అన్నం ఒక వాయి భుజించాడను అనుకోండి. అది వాడికి చాలా రంజుగా ఉంది. ఆ పళ్ళాన్ని వాడు మళ్ళీ అన్నం పెట్టించుకుని, పెరుగు పోయించుకుని, మొదటి మోస్తరుగా ఉంటుందనుకోడం అజ్ఞానం. తినేసిన పెరుగూ అన్నం మళ్ళీ ఎల్లా వస్తుంది? పోనీ ఆ అన్నం ఆ రాశిలోదే, ఆ పెరుగు ఆ కుండలోదే కదా అంటే, కాలం మారలేదూ? తినేవాడు వాడేగదా అంటే వాడిలో మాత్రం మార్పు లేదూ? మొదటి వాయి తిన్నప్పుడు అతనికి పెరుగూ అన్నం సరికొత్త. దాని రుచి ఒకటి. రెండో వాయి తినక ముందే అతను మొదటిరకం తిని ఉన్నాడు. అందుకని సంబంధంగా చూస్తే, రెండోతిండి వాడికి పేలవంగా ఉండితీరుతుంది. దానిరుచి మరోకలా కనిపిస్తుంది. అందుకనే పెద్దమనుష్యులు ఫలారం చేసేటప్పుడు (అసలు ఫలారంలో ఫలాలు ఉండవు) తీపి తినడంతోటే, ఎంతపంచదార గుప్పినా కాఫీలో తీపి అందుకోక, పీల్చేటప్పుడు ఓ పకోడీముక్కో గట్రో నాలిక్కి అడ్డేసి మరీ కాఫీగిన్ని ఎత్తుతారు. ఇది నభ్యుల చిక్కు. ఇక నటుల్ని గురించి చూస్తే! నటులు మనుష్యులు. ఒక క్షణంలో ఒక సార్థక నటుడు కనిపించింది మరోక క్షణంలో కనపరచలేదు. కనపరచగలిగాడా అతణ్ణి మంచియంత్రం అనచ్చు, అతడి అభినయాన్ని మరోదికిన కత్తు అనచ్చు గ్గాని, కళ అనకూడదు. ఈమాట ప్రతికళకీ [illegible]తుంది. అంతదాకా ఎందుకు? ఒకడు "క" అనే అక్షరం పెద్దదిగా కాగితంమీద రాసి, మళ్ళీ వాడే, ఉత్తరక్షణమే,

మొదటి "క" పక్కనే ఇంకో "క" రాస్తే ఎక్కడో ఏదో తేడా ఉండకమానదు. "వన్సుమోర్" "వన్సుమోర్" అని ఒక మనిషి రెండు కేకలు వేస్తే రెండింటికీ తేడా ఉంటుంది. కాని, యంత్రంకొట్టే అచ్చు "క" లు అన్నీ అచ్చంగా ఒకలాగే ఉంటాయి, గ్రామఫోను పలికే పలుకులు మళ్లీ అచ్చంగా అల్లానే ఉంటాయి. "ఒక చెట్టుమీద అనేక వేల పత్రాలు ఉండచ్చు. కాని ఏ రెండింటికీ సకలవిధ సామ్యం ఉండదు. ప్రకృతే అట్లా ఉన్నప్పుడు ఇక, మానవుడు రెండు వేర్వేరు క్షణాలలో చూసినపనులు అచ్చంగా ఒకలా గుండడం అసాధ్యం! ఒకలాగే ఉన్నాయా, ఏదో ఒకటి దగా, సాధారణంగా రెండూ కూడా దగా అన్నమాట" అని ఒక మహాజ్ఞాని అన్నాడు.

తెలుగు సంగీతనాటక ప్రదర్శనాలలో ఉండే వన్సుమోర్ అనేటువంటి సాంప్రదాయంలో:- సభలో ఉండే అనేకుల ఇష్టాయిష్టాలు చూడకపోవడంవల్ల, న్యాయంలేదు; అనుభవించేసింది మళ్ళీ అనుభవిస్తాం, కాలాన్ని వెనక్కి తోడు, అసాధ్యాన్ని సాధించు అని నటుణ్ణి సభవారు అడిగి, అతడు ఓడిపోయాడని అతణ్ణి సాధించడంలో ధర్మంలేదు; నటుడు ఈ అసాధ్యాన్ని సాధిస్తానని ఒప్పుగోడంలో జ్ఞానంలేదు; ఒకే కాలమందు రంగంమీద ఉండే అయిదారుగురిలోను పీక మంచిది గల ఒకరికి, కడంవాళ్ల కళ్ల ఎదట, సభవారు "వన్సుమోర్" కట్టబెట్టి మెచ్చుగుంటే, కడంవాళ్లని తిట్టకపోయినా వాళ్లని

నిరుత్సాహపడడంచేత నాటకం ఎంత పాడవుతుందో సభవారు గ్రహించకపోడంవల్ల, దూరదృష్టి లేదు; సభవారు ఆ మాట ప్రతీ సందర్భంలోనూ వాడడంవల్ల మెప్పులేదు; సభవారికి పెట్టుబడి ఖర్చులేని వ్యాపారం అవడంవల్ల, విలువలేదు. అందులో తన కళ్లకి కట్టిన ఖరీదు ప్రతిఫలిస్తోంది అని నటుడు అనుకోడంలో విచక్షణలేదు— ఎంచేతంటే, పద్యానికి అర్థం తెలియనివాడు కూడా వన్సుమోర్ అనడానికి వీలుంది గనక! స్మారకంలేనివాళ్లు కూడా అనచ్చుగనక! వెయ్యిమంది స్మారక రహితులు మెచ్చుకునేకంటె ఒక్కడు స్మృహాలోఉండి మెచ్చుకుంటే చాలు. వెయ్యిమంది సామాన్యుల మెప్పుకంటె ఒక్క జ్ఞాని మెప్పు గొప్ప. "చంపకం! ఏదీ! మళ్లీ గజ్జకట్టు నువ్వు!" అని నవరసమూర్తి అడిగినట్టు ఎవరైనా సరే సభలోంచి సందర్భంలోనైనా సరే నటుణ్ణి మళ్లీ కానిమ్మని అడగడంలో తెలుగు సంగీత నాటకరంగంయొక్క ఔన్నత్యం కనబడదు నటుడి కళ చాలా అల్పకళ అని జనాభిప్రాయమూ అ మాటకి వన్సుమోర్ ఒక ఉదాహరణ. ఏ సందర్భం అయినాస సభవారిచేత వన్సుమోర్ పొందగలిగినవాడు తను తినే అ వారిచేత అనిపించుకుంటున్నాడు అన్నమాట. తను అన్యా కాలేకపోయాడన్నమాట. అప్పట్లో అతనిని "నటుడు అనడం కంటె మరేమన్నా అనడం సమంజసం అన్నమా

నాటకం - టాకీ

'నాటకం' పాతమాట, 'టాకీ' కొత్తది. ఇవి రెండూ ఫలానా అనుకుని వాటిప్రస్తావన చెయ్యడం కర్తవ్యం. కాని పాతమాటే చిక్కుమాట. తెలుగునాటకజననం (యక్షగానం, కలాపం, తోలుబొమ్మలు, భాగవతం, పగటివేషం వగైరాల్లోంచి), నాటకలక్షణం (-సంస్కృతాది నాటకాల్ని అనుసరించి), నాటకావసరం (-మానవజీవితానికి) నాటకసుసాధ్యత (-అది అబద్ధం అయినప్పటికీ), నాటకోద్దేశం (అహం — మమ — విసర్జనగురించి), నాటకపరమావధి (-అన్యత్వారోపణద్వారా స్వభూత సమత్వ ప్రత్యక్షసిద్ధి), వగైరాలు చర్చించి 'నాటకం' అంటే ఇదీ అని కూడబలుక్కోడం న్యాయమేగాని ఇప్పుడు కష్టం అనీ కాక, 'నాటకం' అంటే కంటికి సంబంధించిన చిత్ర, విగ్రహ, శిల్ప, నృత్య, అలంకారాది కళలున్నూ, చెవికిచెందిన సంగీత సాహిత్యాది కళలున్నూ యథాక్రమంలో మేళవించినమీదట బయల్దేరే పాకం, అని నిరూపించడానికికూడా ఇది అదనుకాదు. ఏదో యాభై అరవై ఏళ్ళక్రితం తెలుగు నాటకం పుట్టిందనీ, మొదట శుద్ధవచనంలో దానిరూపం ఉంటోచ్చినా, మంచిపీకగలవాళ్ళు ఆడేవాళ్ళల్లో చేరుతోచ్చిన కొద్దీ, పద్యాలూ పాటలూ దాల్లోకి చేరుతోచ్చాయనీ, నేటికి ఒకవెయ్యిపైగా నాటకాలు తెలుగులో వెలిసి ఉంటాయనీ వాట్లల్లో ఓ రెండువందలు ఆడడానికి వీలైనరకంలో పడతా

యనీ, స్థూలంగా అంతా ఒప్పుగోవచ్చు. ఇక మరి పురాణ, చారిత్రక, సాంఘికవంటి రకాలు తెలుగునాటకాల్లో ఎన్నట ఉండనీండి, దేవుళ్ళుగాని, మనుష్యుల్లాంటి దేవుళ్లుగాని, దేవుళ్లలాంటి మనుష్యులుగాని, రాజులుగాని, గృహస్థులుగాని, నిరుపేదలుగాని, ద్రోహులుగాని, రాక్షసులుగాని - ఎవరట కథానాయకులుగా ఉండనీండి, వాళ్ల అన్నింటిలోనూ గానం వాళ్లాడిపోతూంటుందిగనక (-ఆగానం గాయకులు సచేలస్నానం చేసేరకం! శ్రుతి లయలు అనే తలిదండ్రులు లేని బాపతు!) తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీతనాటకం' అన్నమాటే అని అందరూ ఒప్పుగునేమాటే. మరొక్క విషయం కూడా మనందే అనేసుకుంటే తీరిపోతుంది. నాటకరచనలోగాని నాటకాభ్యాసంలోగాని, నాటకప్రదర్శనంలోగాని రక్తమాంసాలు కలిగి పచిన్నడోసో జీవంకూడా ధరించి ఉన్న మనుష్యులు పనిచేసి చూపిస్తూండడం ఎరుగుదుం. కాని మనం చూస్తూండగానే, మానవయుగం యంత్రయుగం అయింది. ఆ యంత్రయుగం సాగి, రేగింది. ప్రతీ యితరసంస్థమీదా యంత్రప్రభావం ప్రసరించినట్టే నాటకసంస్థమీదకూడా ప్రసరించి[illegible] వాట్లు ఉండవు. ప్రపంచానికి విరివిగా నకళ్ళు కావలసి రావడంచేత యంత్రానికి పని లిగింది, చిత్రకళకి ప్రతిగా నిశ్చలఛాయాయంత్రం(ఫోటో) వచ్చింది. నాదకళకి సాటిగా నిశ్చలనాదయంత్రం (గ్రామఫోను) పుట్టింది. ఇంతలో నాటకం [illegible] [illegible] [illegible] మొదట్లో నిశ్శబ్దచలన

చిత్రం ('మూకీ' లేకపోతే 'మూకీ'), మరి కొద్ది కాలంలోనే సశబ్దచలనచిత్రం (టాకీ) వచ్చిపడ్డాయి. తెలుగు 'మూకీ' ఉన్నట్టుగాని, క్షుద్రగాన ప్రధానమైన తెలుగునాటకరంగం నించి 'మూకీ' లోకి వెళ్ళినవాళ్ళ పేరుగాని పేర్లుగాని మనం ఎరగం. 'మూకీ' అనేది చేష్టప్రధానంగనక అల్లా జరిగి ఉంటుంది. కాని టాకీ రావడంతోటే వ్యాపారం తెలుగుదారిపోయింది. అయిదారేళ్ళలో యాభై అరవై టాకీలు జనించాయి (ఈ లెక్క తక్కినభాషలవాట్లతో పోలిస్తే అల్పమే). ఇందువల్ల తెలుగు నాటకం పని అయిపోయిందని కొంద రంటారు. టాకీ కాక ఇటీవల ఆవిష్కరించిన భూశబ్దగ్రహణం (రేడియో) వల్లకూడా నాటకజన్మ నీచపడిందనేవా రున్నారు. ఇక వ్యాపించబోయే భూదృశ్యగ్రహణం (టెలివిజన్)కూడా 'నాటకం' గారి సంగతి చివరంటా చూస్తుందని చాలామంది భయం. నాటకంమీద యంత్రప్రతిఘటన ఇన్నివిధాలగా ఉన్నా, ఇప్పుడు నాటకం - టాకీల ప్రమేయము తీసుకుందాం.

టాకీలనిగురించి తోచినట్లల్లా మాట్లాడేవాళ్ళ వాక్యాలు సంపుటీచేస్తే ఈ రీతిగాఉంటాయి:— "వెనక ఊరి కోనాటక, కంపెనీ, ఇప్పుడు ఊరికి ఓటాకీ. వెనక పెట్టుబళ్లు వందలు, ఇప్పుడు లక్షలు. నరే తవ్వో తీసో, తెచ్చో, వెయించో వాటా లెట్టో సొమ్ము లేవదీస్తారు. అక్కణ్ణించి దర్శకుడు, రచయిత, యంత్ర చిత్రకారుడు వగైరాలు ఎవరైనా సరే ఉం టారు. వీట్లకి పరీక్షలులేవు గనక ఎవన్నా వచ్చినవాళ్లో

ఉండచ్చు. ఏమీ రాకపోయినా నాడి అందితే చాలు. తరవాత యంత్రనటుల్ని ఏరటం. బంధువులూ, ముఖమాటస్థులు, అందాల వాళ్లు, తద్వారా బందాలవాళ్ళు, పేరుగల పాతనాటకనటులు; ఉల్సాగా పోగైన అనామకులు వగైరాలు. వీళ్ళల్లో ఎవడి పెట్టుకునువాడు తను తెరమీద ఏమూలో చవరపు అంగుళం మేర అయినా సరే ఇరుక్కుని కనిపిస్తూంటే చాలు. తను తూసుగుసి ఒతరచ్చు. అదే జన్మతారకం అనుకునేవాళ్లుంటారు. సరి మరి కథ. అది పురాణం అవాలి. లేకపోతే అంధజనానికి గన్యాత ఉండదు. అంధజనం నాటికి తొంభై. వాళ్లంతా పాజర్లైనప్పుడుగాని, టాకీవర్తకం కిట్టదు. వాళ్ళ కిభక్తి కుదిరేందుకూ దేవుళ్ళూ, భయం వేసేందుకు అడివీ, మృగాలూ, హుషార్ కలిగేందుకు సుందరులూ వాళ్ల స్నానాలూ, ఆటలకి గంభీరమైన శీర్షికలూ—సర్వాంగిలాబా చెయ్యడంకోసం తైంయ్యిమంటూ మంచి పీకవాళ్ళ పాటలూ! దాంతోటి జనసామాన్యం మొదట తమాషాకోసమున్నా తరవాతతో తేకామా ఎగపడడం. "వార" ప్రతిష్ఠతో డబ్బు రావడం, డబ్బొచ్చినటాకి గనక గొప్పదని చెప్పడం. అందువల్ల అందాలో యంత్రింపబడ్డ నటులు అపమానంగా అభినయించారని, వాళ్ళకీర్తి మిన్ను ముట్టడం రూఢి గనకనే వాళ్ళని 'తార'లు అంటున్నారనిన్నీ చెప్పగోడం. కానీ పన్నడిగితే అభినయం నాస్తాలేదు. కొందరు అభినయించినవాళ్లని చూసి వాళ్ల ని

ఇదివరకే 'షూట్' చేశారు, ఇహనా వాళ్లని నే నేం జెయ్యను అని ఆగిపోయాను. కొన్ని చోట్ల పిట్టల్లో 'హరి నిన్న టాకీ తియ్యా!' అనికూడా వ్యవహరిస్తున్నారు!"

పై వాక్యాలు సత్యమూ కాదు, అసత్యమూ కాదు. కొత్త సంస్థల్ని నిరసించడం మానవస్వభావం. కాని నాటక-టాకీల గుణాకర్మల్ని పోల్చిచూస్తే రెండింటికీ ఏమీ సంబంధం లేదని తెల్తుంది. నాటకంలో ఉండేది స్థూలరూపాల చలనం—టాకీలో ఛాయాచిత్రాల చలనం. నాటకం సజీవ వ్యక్తులైన మానవులకృషి—టాకీలో మానవుడు సముద్రంలో కాకిరెట్ట. జంతువు, చెట్టు, పిట్ట, కర్ర కొండలాగ బొమ్మల వరసలో పనికొచ్చే ఒక దినుసు నాటకానికి శబ్దం ప్రధానం—టాకీకి మూలం బొమ్మ [—మన తెలుగు నాటకం రాగప్రధానం—తెలుగు టాకీ నాటకానికి నకలైనంతకాలం, అనగా తక్కువ ఖర్చుతో చూడడానికి వీలైన నాటకప్రత్యామ్నాయ అయినంత కాలం అదీ రాగప్రధానమే!] నాటకంలో అభినయం ప్రధాన కళ—టాకీలో అభినయం ప్రతికూలం, అనవసరం, బాధాకరం—[అభినయించడం మొదలెట్టి నాటకపు కంపు కొట్టేలాగ చేసే నాటకనటుణ్ణి టాకీ ధరిమేనా రానియ్యకూడదంటాడు ఒక • దర్శకుడు] నాటకాభినయం అవిచ్ఛిన్నం—టాకీనటుడు అవిచ్ఛిన్నంగా అభినయించినా, కావలిసింది కొన్ని కొన్ని క్షణాల్లో ఆతని స్థితులే గనక, ముక్కల్చేసి అవే చూపిస్తారు. నాటకరంగంమీాది కాలం మనం ఎరుగున్నదే, దేశం ఎరుగు

ప్న దే—టాకీలో బొమ్మలవరసయొక్క కాలంగాని దేశంగాని మనం ఎరగం. నాటకంలో నటుడు తనలో లోగడ లేని ఒక అవస్థ ఆరోపించుకుని అన్యుడై మనకి కనపడ్డానికి యత్నిస్తాడు, సమర్థుడైతే నెగ్గుతాడు—టాకీలో వ్యక్తి తను తనులాగ ఒక అవస్థలో కనపడగలిగితే అంతే చాలుట, తన సత్తా కనపరిస్తే చాలుట. [అందుకనే ఒక టాకీలో కెక్కిన వ్యక్తియొక్క సరుకు ఆ టాకీతో ఆఖరయే దోషం ఉందిట]. నాటకంలో నటించడం సాధ్యవస్తువు. టాకీలో వ్యక్తి నటించడం అనేది ఉండనే ఉండదుగనక ఏమి చేసినా అది దర్శకుడు ముందుముందు రచించగల బొమ్మల కావ్యానికి సాధనం. నాటకంలో ఫలితం ఆడేవ్యక్తికి తెలుస్తుంది—టాకీలో ఎవడు ఎందుకోసం ఏది చేస్తున్నాడో దర్శకుడికి తప్ప మరి తెలియదు. (—అసమర్థుడైతే అతడికీ తెలియదు). నాటకంలో భాష ఉండడంవల్ల గాంభీర్యం, పాండిత్యం, ఆలోచనా, అవగాహనా, ఇల్లాంటివి కావాలి—టాకీలో అంతా ప్రత్యక్షం. ఒకవేళ భాష ఉంటే దానికి పై ప్రమాదాలు ఉండవు. ఆలోచన వగైరాలు అన్నీ [illegible] అమానుచేసి అట్టే పెడతాడు. ప్రేక్షకు[illegible] బుద్ధి—(ఒకవేళ ఉన్నా సరే) ఖర్చుపెట్ట నక్కర్లేదు. నాటకం స్వత్వం గల ప్రత్యేక వ్యక్తులవని. ఇష్టిలాంటిది—టాకీ [illegible] వందలమంది జనం, బోలెడు యంత్రాలు, శకటాలు వగైరా సాయం ఉన్న బొమ్మలాట చేసేమహాయజ్ఞం. నాటకంలో ప్రేక్షకులు, జరిగేది గమనించి గ్రహించాలి—టాకీలో ప్రేక్ష

కులు ఏవి గమనించి గ్రహించాలో ముందే చూసుకుని అదే జరపాలి. నాటకంలో జరిగే దృశ్యం సాంతంగా జరగవలసిందే కాని, మధ్యరంగంలో, అన్యస్థలంలో అప్పట్లో ఏమవుతుందో గమనించి, వెనక్కొచ్చి మళ్ళీ ఇందాకటి దృశ్యం కానివ్వడానికి వీల్లుండవు—టాకీలో సామ్యం సారూప్యం సాదృశ్యం సాధర్మ్యం వైరుధ్యంవంటి ఏదో సంబంధం గల కథాంతర విషయంతాలూకు చిత్రపరంపర మధ్యజొనిపి, అసలు కథ చెడకుండా అది మందుడికికూడా పట్టేచ్చేలాగ చెయ్యొచ్చు. నాటకం భౌతికాన్ని మరిపిస్తుంది. టాకీ యావత్తూ ప్రత్యక్ష భౌతికం, తద్వారా మరోటి ఏదేనా కావచ్చు. నాటకం అవతారంవంటిది. టాకీ విశ్వరూపంవంటిది. నాటకంలో కథానాయకుడైన ఒక మానవుడి సంతాపసంతోషాలే ముఖ్యంగా గమనించడం అవుతుంది. కాని, చెప్పినా విన్లేని జడప్రకృతినీ, చెప్పినట్టు విననని జంతుప్రకృతినీ, చెప్పినట్టు విని చెయ్యగల మానవప్రకృతినీ, చెప్పడానికి వీల్లేకుండా జరిగిపోయే ప్రకృతి సంఘటనాల్నీ, వర్ణాన్నీ గమనించి వివిధావస్థల్లో, వివిధ ప్రదేశాల్లో, వివిధక్షణాల్లో, వివిధదృష్టుల్లో వాటి ఛాయాఖండాలు తీసి, వాటిని కథకి అనుకూలించేలాగు ప్రేక్షకుల మానసికతత్వం గుర్తెరిగి వాట్లకి ఒకక్రమం ఒకమేళవింపూ బయల్దేరేలాగు వాటిని సర్ది, తద్వారా నూతనజీవం అపూర్వాకర్షణా కలిగించినప్పుడే చలనచిత్రం ఒకకళ—అప్పుడేనా యంత్రకళ. ఇన్ని రకాల వస్తువులూ, ఇంతమంది కర్తలూ, ఇన్ని రకాల

సాధనాలూ; ఇన్ని రకాల ఆచరణ విధానాలూ, ఉంటూ న్నప్పుడు మహత్తమ ఫలితం ఏ ప్రత్యేక మార్గంద్వారా సిద్ధింప చెయ్యవచ్చునో ప్రస్తరించి చూసుకుని దర్శకుడు వ్యవహరించినప్పుడు మాత్రమే టాకీ ఒక కళ.

టాకీవ్యాపారం జీవితానికి అవసరం అయినదే. కిట్టుబాటు ఉన్నప్పుడే వ్యాపారం జరుగుతుంది, జరగాలి. పెట్టుబడిదార్లకి వడ్డీ లాభాలు కిట్టాలి; ప్రేక్షకులకి ఆనందం వినోదం బోధా కిట్టాలి. కాని వ్యాపారాల్లో పార్టీలు బోల్తాలు కొడుతూండడం దెబ్బలు తిని తెలుసుకుంటూ ఉండడం జరుగుతూ ఉంటుంది. సలహాలు అనవసరం. మరి, టాకీ నిర్వాహకుల అసామర్థ్యం గురించి నిర్ణయించడం ప్రమాదకరం. ఏమంటే, సమర్థులూ అసమర్థులూ కూడా ఎప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటారు. వాళ్లూ అన్యశాఖల్లో వాళ్ళకి మల్లేనే, అనుభవ అభ్యాసాలవల్ల ఆరి తేరి తప్పులు దిద్దుకుని ముందుకి జాగ్రత్త పడుతూ ఉంటారు. ఇక నాటకనటులు టాకీలోకి ఎక్కితే యంత్రనటులుగా మారాలి. కొందరు మారగల్రు, కొందరు మారరు, మారలేరు. వాళ్లు తమకున్న నాట్యప్రసిద్ధి పేరూ టాకీలో హోమంచెయ్యడానికి వెళ్లాలి గాని అభివృద్ధి చేసుకునే నిమిత్తం కాదు. మరి ఎందుకయ్యా వెడుతున్నారూ! అంటే, కారణాంతరాలవల్ల, పోనీ డబ్బుకోసం, అది వ్యాపారం గనక, దండిగా సొమ్ము చేతులో పడితే మహారాజుల్లా వెళ్లమనండి. కొందరు పామరులు ముందు ఒక టాకీలోకి ఊరికే వెళ్లి అభినయించి పేరుపొందితే, తరవాత

తరవాత వెయ్యగల టాకీవేషాలకి డబ్బు వస్తుందని శ్రమించే వాళ్లు ఉన్నారట. అభినయాశూన్యం గనక టాకీలో పడటం ఒక మాటే మసీనగంలాగ. వాళ్లకి వాతేగాని తరవాత లేదు ఇహాను; ఎందుకంటే టాకీలో స్వత్వస్థాపనే గన ఒక ప్రత్యేక లక్షణం ఉన్నందువలన ఒక అనామకుడు యంత్ర నటుడుగా ఏమకోబడ్డా మనం ఆశ్చర్యపడి 'వీణ్ణి టాకీలోకి తీస్తున్నారు, వీడేం చెయ్యగలడ్రా ఇక్కడా!' అంటూ నిర్ఘాంతపో నక్కర్లేదు; ఎంచేతంటే, వాడు ఆలక్షణంతో అక్కడ నిలబడితే చాలుట. అభినయించ నక్కర్లేదు! ఇక టాకీ వచ్చి నాటకాన్ని చంపినట్టు ఎందుకు కనపడుతోందీ అంటే, మననాటకం నాటకవృవని నిర్వహించడం లేదు, మన టాకీ టాకీపని చూసుకోడంలేదు. క్షుద్రసంగీతాన్ని ఆశ్ర యించుకుని మన నాటకం సంగీత నాటకం అయివుంది, దానికే తప్పుడు నకలుగా మనటాకీ ఉంటోంది. కాని, ఈ పరిస్థితి చిరకాలం ఉండదు. దేని పని అది చెయ్యడం నేర్చుకున్నప్పుడు రెండూ నిలిచి ఒకదాన్లో ఉండేమంచి రెండోది గ్రహిస్తుంది. నాటకంలోంచి టాకీలోకి మార్పు—మాటలోంచి బొమ్మ లోకి—వెనకడుగు—వెనక దిగడి పోయినజనం వచ్చి ముందుజనాన్ని కలుసుకోడం నిమిత్తం. మాటకి అర్థజ్ఞానం కావాలి, బొమ్మకి కన్నుచాలు (టాకీలో మాటలకి గణ్యాత తక్కువగనక) అందుకని, టాకీ పామరుల్ని కూడా ఆకర్షిస్తుంది- కాదు, పామరుల్నే ఆకర్షిస్తుంది. యంత్రనటుడు చూపెట్టగల

ప్రజ్ఞ, నాటకనటుడి ప్రజ్ఞలో శతాంశమైనా ఉండదు! నాటక కారుడు టాకీ బొమ్మల కేసిమాసి గుండె బాదుకోడు. శబ్ద శక్తిలో నమ్మకం అతను వదులుకోడు. నాటకాలు రాసి తీరతాడు. యాంత్రజనితమైన గారడీలు అక్కర్లేకుండా శబ్దశక్తి వల్లనే చిత్తవృత్తుల్ని కలిచివెయ్యగల నటులూ ఉంటారు. అన్యయంత్ర సాహాయ్యం లేకుండా మానవుడు సృష్టించగలిగింది 'మాట' ఒక్కటే! మాటేకదా అన్నింటికీ మూలం!!

గానప్రశంస

"దూరశ్రవణార్థి చెవిని ఘోరమైనట్టి...బలునారవంబు పర పుకొని...యిష్టమొందు" అని శాసించి, అల్లా భౌతికంగా జరిగింపించి చూపించాడు సూరన. ఈమాటలు తగిలే సందర్భం యొక్క చుట్టుపక్కలే కాకుండా అట్టడుక్కి కూడా పరీక్షిస్తే, ప్రపంచంలో ఉండే శ్రవ్యవిషయం యావత్తూ గమనించాలంటే, చెవులు మూసేసుకోవాలని అతడనేడు. గట్టిగా చెవులు మూసేసుకున్నప్పుడు నాదం వినబడితీరుతుందనీ, అదే ఓంకారమనీ అనే భక్తు లుండగలరు. అది సూర్యప్రదక్షిణాలు చేస్తూండే గ్రహాల గమనఫలితం అనే శాస్త్రవేత్తలున్నారు. గ్రహాచారం నియమిత మార్గాల్లో నియమిత కాలాల్లో జరిగిపోతూండడంవల్ల లయసిద్ధి కలుగుతూంటుంది గనక, ఆనాదమే ఖగోళగానమని కొందరు జ్ఞానుల మతం. వివిక్తప్రదేశంలో ఉన్నప్పుడు చెవులు తెరిచిఉంచినా, ఎక్కణ్ణించి వస్తోందో తెలియని నాదం వినిపిస్తూనేఉంటుందని ఏకాకులు చెబుతారు. శూన్యత్వం నాదానికి వాహకంగా ఉండజాలదని నిర్ధారణ జేశారు. భూజలవాయువులు నాదాన్ని ప్రసరించగలవన్నారు. భూమిమీదకంటె జలంలో నాదం ఎక్కువదూరం వినిపిస్తుంది. మనిషి కేక పదిహేన్నుండుమైళ్లదాకా వినిపించగలదనీ, జలం మీది యుద్ధంలో ఒక సందర్భంలో తుపాకీనాదం రెండువందల

మైళ్ళదాకా వినిపించిందనీ గుర్తించారు. రాయీ, కర్ర
కూడా నాదాన్ని వ్యాపింపజేస్తాయన్నారు. రాయి కట్టు
గాని, కర్రచాలా శ్రావ్యం గనక యంత్రాల్లో ఉండడా
కారణం అన్నారు. భూగోళంయొక్క బ్రహ్మాండనాదాల్లో
మొదటిది ఉరుము. అది వాయులోకాల సంఘట్టనవల్ల జని
చినా భయజనకంగా ఉండీ, దూరంగా ఉంటూన్నకొద్దీ శ్రా
వ్యంగా ఉంటుంది. సముద్రతరంగాల హోరు, జలపాతా
లయొక్క స్వనమూకూడా మహానాదాలే. తుపాను చెలరేగే
సమయంలో వాయువు భూభాగాన్ని కొట్టడంవల్లా, చుట్టు
ముట్టడంవల్లా బయల్దేరే నిర్ఘోషం కూడా విచారాన్ని శ్రావ్య
గా సూచిస్తుంది. ౧౩౦౦ బి. సి. లో కట్టిన ఒక రాజుయొక్క
గొప్ప విగ్రహం ౨౭ బి. సి.లో వచ్చిన భూకంపానికి దెబ్బతిని
నేలకూలగా దాని రంధ్రాల్లోంచి వచ్చిపోతూండే గాలి వేడెక్కి
ఒక శ్రావ్యరోదనం చుట్టుపక్కలకి వినిపిస్తూండేదనీన్నీ, మరి
రెండువందలయేళ్ళ తరవాత ఒక చక్రవర్తి ఆ శిథిలవిగ్రహాన్ని
బాగుచేయించగా ఆయేడుపు మళ్ళీ వినిపించకుండా పోయిం
దన్నీ తెలుస్తుంది. సహారా యెడారి జోలపాట అనీ, కలహా
యెడారి లాలిపాట అనీ, అరేబియాయెడారి రోదనం అనీ
మరోయెడారి మూలుగుపాట అనీ, ఇంకో ఎడారి ఈలపాట
అనీ ప్రసిద్ధికెక్కిన నాదాలున్నాయనీన్నీ, కోట్లాది ఇసకరే
ణువులూ, ఉప్పురేణువులూ సంఘటితం అయినప్పుడు, వీటి
తంత్రీ వ్యంజంచేటప్పటి నాదంలాగ, అది సుశ్రావ్యమై ఉండ

యాథార్థ్యం అనిన్నీ శాస్త్రజ్ఞులు సెలవిచ్చారు. వృక్షాల యొక్క రూపాన్నిబట్టీ, పత్రాలయొక్క సాంద్రతనిబట్టీ వాటి ఊతం, మర్మరంఉంటూ ఉం. ఇటీవల దాన్ని పాయిలో పెట్టడం నేర్చినప్పట్నించీ 'సరకు' చెట్టు అంటున్నారు గాని, అసలు ఆ చెట్టుని చాలాకాలం తెలుగువాళ్లు 'సంగీతపు' చెట్టు అనేవారు. పాకే పురుగుల్లో మేటిగా గాలిమీపరి ఉందిగనుక వాటి నాదానికిగాని, నాదప్రియత్వానికిగాని ఆక్షేపణలేదు. ఎగిరేపురుగుల్లో తుమ్మెదఝుమ్మయతిప్రాసల్లోనే శిలసంతనా అయిపోయింది. పక్షులనాదం అద్భుతం! అంధకారంలో మునిగిపో ఉన్న జీవులకి కళ్లు తెరవడానికి దినమణి వస్తూన్నందుకు మానవులు తమలో కలవకపోతే తమ కేంలోటని పక్షులు తమ నోటినిండా చేసే నిత్యప్రభాతనాదం సరేసరి. జీవరాసులే నవోదయం జరిగే వసంతసమయంలో అవి చేసే మధురనాదం దైవపరితమా అనిపించేటటువంటి వాటి ఆనందంయొక్క సూచన. పక్షుల్లో పికమయూరాలు నాదశాస్త్రాల్లోకే ఎక్కిపోయాయి. కుక్కుటధ్వని త్రిభంగిగా ప్రబంధింపబడింది. కాకిలాంటి దానికి అన్యాయం జరిగిపోయిందంటే ఏం చేస్తాం? అది బంధువులొస్తారని వార్త చెప్పగలిగితేం, అడ్డమైన చచ్చినవాళ్లకూడా తినిపెట్టగలిగితేం, రెండుమూడు వివాది శ్రుతులు కలిసి ముప్పేటగా, కరాకావృషలాగ ఉండేకూత పాడుతూండడంవల్ల గావును దాని పని 'హూమ్' అయింది. అందుకనే కాదూ "కాకేమి తన్ను

దిట్టైన' అన్నాడు కవి. ఇక జంతువుల్లో రాజై గర్జించే సింహ
నాదశక్తివల్ల కట్టుబడగలదని తెలిసినా, ఋషభ గాంధారా
పెద్దలచేత మన్నింపబడ్డాయి. కేవల హృదయ పూర్వకమే కా
వాణిపూర్వకమైన నాదం చేసే వరాహసూకరాలకి మన్నన లే
పోయింది. ఇభశార్దూలాలు గానంలో సీటు దొరక్క
కవిత్వంలో పడ్డాయి. శునకనాదం విరుపులతో కూడిఉండడ
వల్ల తిరస్కరింపబడినా కొండొకచో రాత్రివేళ సృగాలా
కరణం చేసినా, మాహాత్మ్యం గలదే అని చెప్పడానికి భైరవ
అయింది. ఒకానొకడు ఒక తుమ్మలబీడులో అమావాస్య
చీకట్లో దారితప్పి గిరగిరా తిరిగి పక్కనే రెండుమైళ్ళలో ఉన్న
ఊరు ఏవైపునో తెలియక తికమకపడుతూంటగా, శునకనాద
వినిపించి 'దారిలో పడ్డట్టున్నాను', వాడే పైవారితో చెప్పి
దానిపేరు చరితార్థంచేయించినట్లున్నాన్నా చెబుతారు. సృగా
నాదం కవ్రప్రియత్వం స్ఫురించే తవడంవల్లా, కేవలరోదన
స్ఫురించే అతి దీర్ఘ వ్యాపారం అవడంవల్లా, భయాన్ని పెంపొం
దించగల అర్థరాత్రివేళే వినిపడడం వల్లా పరపతి చెడగొట్టుకుంది.
“అది శక్తిస్తే సంగీతం అవుతుంది, ఛీ” అనిపించేసి, స్వారస్య
కవి ఆశ్వాదంయొక్క గౌరవం [illegible]పరిచాడు. పిల్లి కేంగాని
అన్నింటిలోకీ ఒక్కిలి ఎక్కువ నిరసనకి పాత్రైంది ఖరస్వరం
[illegible] అగ్గనరనక్క డివినయింట్లో చాలా పాపోయాడు: “అయ్యో
[illegible] క్రమ, [illegible] మొండితనం, అమాయకత్వం,

అమాత్సర్యం, ఓమాత్రవుదెబ్బలకి నిర్లత్యం-ఇవన్నీ అల్లా ఉంచండి, దాని నాదం వినిపించుగోశే! దాని స్వరం ఎంత మధురం, ఎంత సమజసం, ఎంత విశంబం! అది ఎంతెంత చెవలతో వినగల మోశాదులు మన కిస్తూంటుంది! అమితమైన గానం వృత్తిగా చేసేవాళ్లల్లో చాలామంది దాని నాదం శ్రావ్యం కాదని ఏమొహం పెట్టుగుని అనగలరు! దాని నాదంలోంచి బయల్దేరేటన్ని శ్రుతులుగాని, స్థాయిలుగాని, అంతర శ్రుతులుగాని, వాది సంవాదివివాదులుగాని, ఆరోహణ అవరోహణలతోకూడిన మూర్ఛనరశాలుకాని, తాళాల మేళవింపుగాని, నాదపాత నాదవిజృంభణాలుగాని, బహుకంఠనాదస్ఫురణగాని ప్రయత్నంచేసి మరి యేఒకచోట ఉన్నట్టు కని పెట్టగలం! యుద్ధ సనద్ధులై ఉన్నవాళ్లకి ఉషార్ ఎత్తించడానికి నాదాలున్న సంగతి నిజమే, శత్రువుల్ని తారెత్తగొట్టే నాదాలుండడం నిజమే కాని, ఒకానొకఖరం తన ప్రియనాదం చేసేసరికి ఒక పటాలం పటాలం యావత్తూ పటావంచలై పారిపోయిన మాటకూడా సత్యమేట!" అని రాశాడు. ఏమైనా ఖరంయొక్క శత్రువు పేరట ఒక నాదానికినామకరణం చెయ్యడంలో పెద్దలు ఖరాన్ని మరిచిపోలేక పోయారు. జంతువుల్లోకల్లా శ్రేష్ఠుడవబడే మానవుడు భూమి మీద అవతరించడానికి పూర్వం బోలెడు నాదం భూమిమీద ఉండిఉండాలి. మానవుడు నాదాన్ని చీల్చి రెండుభాగాలు చేశాడు. ఒక భాగాన్ని గాత్రానికి మాత్రమే వొదిలి పెట్టాడు, ఇతరప్రాణకోటికిమల్లేనే! రెండోభాగాన్ని

గాత్రానికే కాకుండా నాలికకికూడా ముడిపెట్టి వస్తుసంబంధా
సంకేతాలు ఏర్పరిచి, ఆ సంకేతాల్ని మాటలని, వ
వ్యవసాయంకూడా ప్రారంభించాడు. భాష అంటే అభిన
కూడానా కాదా, అనుకరణంవల్లే భాష పుట్టిందా, అభిన
సహితంగా నాదాలు చెయ్యడం వల్లనా, ప్రథమంలో ఉచ్చా
రణాలో ఉన్నవి అచ్చులేనా వంటి సంశయాలు ఆపేద్దాం. ఆది
నాదంలోంచి స్వరాలూ, వర్ణాలూ ఎప్పుడు ఎక్కడ ఎ
వ్పుట్టాయో తేల్చడం అసాధ్యం అంటూ, దేవుడివల్ల వినిపిం
చబడ్డాయి అంటుంగాని, ప్రస్తుతం భూమిమీద దగ్గరగా ఒ
వెయ్యిభాషలూ, అయిదారువేల మాండలికభాషలూ ఉన్నట్ట
శాస్త్రజ్ఞులు రాశారు. ఒక పదభాష మరో పదభాషవా
కేవలనాదం. పోనీ ఆకొత్తభాషలోర, ల, మ, ద, స, న లా
ధ్వనులే ఎక్కువగా వస్తోద్దినా, ఇటాలియన్, స్పెనిష్, పో
గీస్ భాషల్లోలాగ అది చెవికి ఇంపుగానేనా ఉంటుంది. వేర్వే
భాషలవాళ్లు ఇద్దరు కలుసుకున్నప్పుడు హస్త, ముఖ, నే
సంజ్ఞలు కొంతవరకు పనిజరుపుతాయి. ఇదంతా నాలిక, ద
డలు, దంతాలు, పెదవులు వీటి మద్దతుతో కంఠధ్వని సృష్టిం
గలమాటల సంగతి. మరి గాత్రానికే సంబంధించినా నాద
మాట! దాన్ని గురించికూడా మానవులు ఎవరిమట్టుకు వా
వ్యవసాయం చేసుకున్నారు. వీళ్లైనంతమంది సజీవ
ప్రాణాల్ని నిష్కారణంగా ఆకర్షించే నాదాన్ని గానమ
[illegible] నాదాన్ని చప్పుడు, అల్లరి, గోల, కోల

హలం అని విడదీసేశారు. 'కోలాహలం' అంటే 'కలిసిఉన్న పంటల్ని చెల్లా చెదరు చెయ్యడం' గావును, అసలు! వ్యాఖ్యానంచేసి గానంలో శ్రుతి, అవిచ్ఛిన్నత, వ్యక్తిత్వం, క్రమగతీ ఉంటాయనీ, తక్కిన నాదానికి ఉండవనీ కేటాయించారు. పై వాటిలో ఒకటిగాని, కొన్నిగాని, అన్నీగాని ఉంటూన్నకొద్దీ గానోద్దేశం మరీ నెరవేరుతుం దన్నారు. ఎదైనా రైలు, మోటారులాంటి యంత్రాలకి ఒక్కొక్కప్పుడు క్రమగతిమాత్రం ఉండడంవల్లా, విమానం గాలిపటంలాంటి వాటికి శ్రుతిమాత్రమే ఉండడంవల్లా, కొందరి వాచికంలోనే సరళతమాత్రం ఉండడంవల్లా గానస్ఫురణ అవుతుంది.

గానాన్ని అఖండులు స్తుతించారు. గానలోకం దేవలోకం అన్నారు. గానం భూమిమీద ఉండగల దివ్యత్వానికి సారం అన్నారు. పరిమితమైన మానవుడిభావన అనంతత్వంలోకి లొంగిపోనిరావడానికి సాధనం గానం ఒక్కటే అని ఒకవి అన్నాడు. సహజగానం గంభీరవిచారదాయకంగాని ప్రేమ ప్రేరకం కాదని కొందరు సెలవిచ్చారు. అది కరుణాసింధువు అని ఒక మతం. గానం అనంతప్రకృతియొక్క మధురనిశ్వాసం అని ఒకడు మెచ్చాడు. క్రూరజీవుల్ని సాధుగాచేసినా, రాతిని కరగజేసినా, ఇనుమునివంచినా, సింహాన్ని అటకాయించినా, పాముని కనుబామగలిగినా, శిశువుని మరిపించినా గానానికే చెల్లిందని ఒకడన్నాడు. నాదతరంగంలో ఉండే వాయురేణువుల అత్యల్పపాతం అనామకం అయినా, ఆ అల్పపాతము

సెకనుకి కొన్నివందలసార్లు జరిగినప్పుడు అది పర్వతాన్ని ఊప జాలినంత ప్రబలం కాగలదని శాస్త్రజ్ఞులే పరిష్కరించారు. తంత్రీయంత్రం మేళవించి ఒక గాయకుడు సృజింపగలిగిన గానానికి రాళ్లు లేచివెళ్లి వర్దుకుని ఇళ్లై పట్నంగా ఏర్పడ్డా యని ఒక దేశంలో నమ్మేవాళ్లున్నారు. ఒక గాయకుడు గానం చేసి మేఘాల్ని రంజింపజేసి వర్షం కురిపించాడని నమ్మేజనం మరోచోట ఉన్నారు. ఇటలీలో (గావును) ఒకవిధమైన సాలీడు కుట్టినపుడు బాధ తగ్గించేమందు గానమేనని అంటారు. అనేక కళలతో కలిసిఉన్నప్పుడు తక్కిన వాటికి తత్క్షణం శూన్యం పెట్టించి, వాటిని ఒక్కరూ గమనించలేని స్థితిలోకి జీవుల్ని తెచ్చి, వారి హృదయాల్ని సమూలంగా తన వశానికి లాక్కోగల ఐంద్రజిత్తుతనపు గుణమాహాత్మ్యం విషయంలో గానాన్ని చెప్పి మరోకళని చెప్పాలి. కళలన్నిటిలోకీ మిక్కిలి గంభీరం, మిక్కిలి అస్రావ్యం, మిక్కిలి వేగయుతం, మిక్కిలి చలనజనకం గానమే అని జ్ఞానుల అభిప్రాయం. ఒకానొక వంతెనమీద సిపాయిలు తాళయుతంగా నడిచేటప్పుడు నాదానికి వంతెన ఊగడం మొదలెట్టగా (వాళ్ల బరువుమూలాన్ని కాదు!) అప్పణ్ణించి వంతెనమీద సిపాయిల మార్చింగు చెయ్యవలసి వచ్చినప్పుడు అక్కడక్కడ అడుగుమార్చాలి (తాళంచెడగొట్టాలి) అనే నిర్బంధన పుట్టినట్టు తెలుస్తుంది. పని అడ్డకుండా వాగుడు లేకుండా చేసుకోడం నిమిత్తం కొన్ని యంత్రశాలల్లో గానం కానవగా అక్కడ జీతాలు తక్కువైనా కూలీల సంఖ్య

హెచ్చుతూనే ఉందని ఒకడు.రాశాడు. శాస్త్యాలయాల్లో (వెనక ఒకగ్రామఫోను) ఇటీవల ఒక రేడియో సెట్టు వేయించడం శాస్త్యాదులు శ్రావ్యంగా తాగబడేనిమిత్తమే! ఏ మాటకారే గానం అంటే ఆకర్షణ లేనివాళ్లూ, గానం అంటే ద్వేషంగలవాళ్లూ, గానం అంటే జబ్బుచేస్తుం దన్నవాళ్లూ గొప్పవాళ్లల్లోనే ఉండినట్టు చరిత్ర చెబుతుంది. అల్లానే, కవి కలలవాడైనట్టుగానే గాయకుడు తనేమి జేస్తున్నాడో తెలియని మత్తుడుగదా అని నిరసనచేసినవాళ్లూ లేకపోలేదు.

శ్రుతి గానానికి బజానాయే కాదు, శ్రుతేగానం! మా మేష్టరుగారు ఒకాయిన ఒక రాత్రివేళ ఆనందంగా ఫిడేలు వాయించుకుంటూ ఉండగా పాము చక్కా వచ్చింది. ఆయన సత్కరింపబడి కచేరీ జేసిన వాడూ కాదు, ఆ పాము అప్పట్లో వాయింపబడుతూన్న రాగం శంకరాభరణం కాదే అని పట్టింపు పడ్డట్టూ కనిపించలేదు. ఒక స్నేహితుడు రాత్రెళ్లు తన 'హార్మోనియం' తొయ్య తీసి శ్రుతి వెయ్యగానే (హార్మోనియం అంటే మంచిపేరు చాల్చి నాదాన్ని నరికి పోగులు పెట్టడానికి సిద్ధంగా వుండే ఆషాఢభూతి [illegible]ళం అయినప్పటికీ) పాము వస్తూండడంవల్ల అతడు ఆ వాయింపు నేర్చుకోనేలేకపోయాడు. ఈసంగతి ఒక నిఖారుసు తెలుగువాడు విని "అవును, వారి ప్రజ్ఞ ఏముంది అందులో ఆ కట్టెలు అల్లాంటివిగావును!" అన్నాడు. అల్లాగ్గా, పోనీ నేచెప్పేదీ అప్పటి శ్రావ్యతేగాని ప్రజ్ఞకాదు. అయినా ప్రజ్ఞా, పాండిత్యమూ, తరిఫీయతూ, కృషీ, ఈర్ష్యా,

ఇంకా ఏమైనాసరే శ్రావ్యతను తీసుకురాలేవు అని చెప్పడానికే
కదా సూరన్న కథ రాశాడు! వీణవాయింపు పోటీలో తుంబు-
రుణ్ణి నెగ్గాలని, నారదుడు బయల్దేరి, తుంబురుడి గ్రామం వెళ్లి,
తుంబురుడు తను తనవాయింపుకోసం అప్పుడే మేళవించుకున్న
వీణ వీథరుగుమీద పెట్టి వుండి ఒక్కసారి ఇంట్లోకి వెళ్లిన
దోసందులో దైవాద్యా అతని అరుగు సమీపించి, అక్కడున్న
వీణని ఓమాటు వేళ్లతో అనిపించి చూసి, ఆరీతిగా శ్రుతి
బిగించడానికే తనకి అనేకజన్మలు పట్టవచ్చునని గ్రహించి సిగ్గు
వదిలేసినవాడు కాకపోవడంవల్ల వీణ అక్కడ వదిలేసి, మరి
తుంబురుడు ఇంట్లోంచి పైకిరాకుండా చూసుకుని, కాలికి బుద్ధి
చెప్పి రోడ్డుచ్చుకుని, చిరకాలం శ్రీకృష్ణకుటుంబందగ్గిర శిక్ష-
ణొంది, గురుశ్లాఘపొంది, అప్పుడు మళ్లీ వెళ్లాడట! శ్రుతి
అంతటి తయినా, కొన్ని గానాల్లో (అపశ్రుతి రాకుండా ఉండ-
డానికట!) అసలు శ్రుతి లాగేశారు. మరికొన్నింటిలో శ్రుతి
ఉందా లేదా అనిపించేటట్టు గొంతిక పిసికేస్తారు. 'శ్రుతి' అనే
మాట మామూలు సంభాషణలో పై అర్థంలో, అనగా
గానానికి పునాదిగా ఉండగల శ్రావ్యనాదసంపుటి అనే అర్థంలో
వాడతారు. కాని, పండితులు అల్లా అనరు. నాదం వాయు-
కణాల స్పందనమే గనక, స్పందనవిస్తీర్ణముబట్టి ఉండే జిగీ,
స్పందనసంఖ్యనుబట్టి ఉండే స్థాయీ, స్పందన వైఖరినిబట్టి
ఉండే వ్యక్తిత్వం-తమూదూ గల నాదాన్ని శ్రుతి అంటారు.
అటువంటి శ్రుతికి దేనికైనా కొట్టేంపు స్పందనసంఖ్యగలది హెచ్చు

శ్రుతి. అటువంటి రెండుశ్రుతుల మధ్య ఉండగల నాదరంగం ఒకఅష్టకం అంటారు. దాల్లో మూలశ్రుతికి ఒకటిన్నర రెట్లు స్పందనసంఖ్యగల శ్రుతిని పంచమం అంటారు. ఇటువంటి గణితవ్యాపారంమాత్రమే ప్రపంచంలోని అన్ని జాతులవారి గానానికీ ఉమ్మడి. గణితపరమార్థం ప్రపంచంలో అందరికీ ఒకటే అయినా, మానాలూ, ప్రమాణాలూ, పరిమాణాలూ, సందర్భాలూ, అవసరాలూ, సంప్రదాయాలూ, సామగ్రులూ, కలాపాలూ, కాండలూ-వీటి అన్నిటిమీదా ఆధారపడి ఉండడం వల్ల గణితఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే, పురుషార్థాలూ తుల్యమైనా ఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే గానఫలితాలు కూడాను! ప్రపంచగానంలో స-ప-సలు ఉమ్మడి కావచ్చు. ఒకే నాదాష్టకంలోని నాదాన్ని కొందరు ఎనిమిది శ్రుతులుగా, కొందరు పన్నెండు శ్రుతులుగా, కొందరు ఇరవై రెండు శ్రుతులుగా, కొందరు అసంఖ్యాకమైన శ్రుతులుగా కేటాయించుకున్నారు. రెండు పూర్ణాంకాలమధ్య అనంతమైన భిన్నాంశాలు ఉన్నట్టుగానే నిర్ణీతమైన రెండు శ్రుతుల సందున భిన్నశ్రుతులు ఉండగలవని గ్రహించారు. పైపైస్థాయిల్లో శ్రుతులు వ్యష్టి అయినా, తగ్గుస్థాయిలో శ్రుతులన్నీ సమిష్టిశ్రుతులని నిరూపించారు. ఒక్కొక్కశ్రుతిలోనే రెండు మొదలు ఇరవై వరకూ అంతరశ్రుతు లుండవచ్చు నన్నారు. వీటి సంఖ్యనుబట్టీ, క్రమాన్ని బట్టీ, ఊతాన్నిబట్టీ నాదంయొక్క విశిష్టత ఏర్పడుతుందని స్థాపించి, ఆ రకాలు లక్షలాదిగా ఉంటాయని ప్రస్తరించి

చూపించారు. లెఖ్ఖల్లో ఇటువంటి తేడా లుండవచ్చు గనక, అలవాటు, ఆచారం, ఆచరణ, అనుకరణ, అభిలాష, అభిరుచి వంటివి సర్వసమం కాకపోవచ్చు గనక ఒకజాతికి శ్రుతి లియ్యంగా ఉండే నాదం మరోజాతికి కర్ణకఠోరంగా ఉండవచ్చు! ఒకజాతి గానం మరొకజాతికి రణగొణధ్వని కావచ్చు. పోనీ గానానికి అభినయం ఏమన్నా అక్కరకొస్తుందేమో అంటే, అది ఉన్నమతికూడా ఊడగొట్టేస్తుంది. పాశ్చాత్యుల గానం కర్ణవిదారక కోలాహలం అని కొందరు ప్రాచ్యు లంటారు; ప్రాచ్యుల గానం ఒంటిమనిషి కసరత్ కుస్తీ అని అప్రాచ్యులు మెచ్చుకున్నారు. ఎవరి దృష్టి వారిది. కొందరికి నాదంయొక్క తూనిక ప్రధానం, కొందరికి స్వరం ప్రధానం, కొందరికి శ్రుతి ప్రధానం, కొందరికి లయ చాలు కదంవి చచ్చినాసరే, కొందరికి పీక ప్రధానం, కొందరికి సమ్మేళన ప్రధానం! ఒకరిలో ప్రత్యేక గాత్రవ్యవసాయజనక నాదమే గానం! ఇంకొకరిలో ఏకకాలం లోనే జంత్రగాత్రాల సంపుటీవిశేషమే సరియైన నాదం! జంత్రాలు మొదట కర్రతోగాని, చేత్తోగాని, వేళ్లతోగాని వాదేవి, తరవాత నోటితో ఊదేవి, తరవాత మీటితే ఊగే తంత్రులవీ జనించాయని ఒక జ్ఞాని అన్నాడు. మరికొందరిలో అనేకులు-ఒక్కొక్కప్పుడు వెయ్యికంటే ఎక్కువమంది-ఉండి ఎవరి వేర్వేరుపని వారు చేస్తూ ఆగగా, మరొకరు నాదవిచ్ఛిన్నం కాకుండా అందుకుని పనిమాపి అన్యుడికి అందియ్యగా, సురీతిగా ఉత్పన్నమయ్యే వివిధనాదఖండాలు ఏకరూపందాల్చి

మహాసమ్మేళనంగా అయ్యేటట్టు చెయ్యడానికి పూచీపడే చోద కుడి కనుసన్నల్లో అంతమందీ మెలుగుతూ సృష్టించేదే గానం! మరికొందరు జ్ఞానుల్లో, శ్రుతిసంకేతాక్షర స్వర వ్యవస్థాను నాదమే గానం! కొందరిలో డబ్బెట్టి కొనుక్కోగా చెవిని పడ్డ నాదాలన్నీ గానాలే! ఒక్కొక్క సంఘం ఉద్దేశంలో సుందర విగ్రహం గల వ్యక్తి రచించిన నాదమే గానం. మరొక సంఘంలో స్వపరిచిత పరమధ్యవర్తి నాదమే గానం. ఒక్కొక్క తెగలో, నిర్దిష్ట కార్యానుక్రమణికలో వచ్చే నాదంతప్ప కడంది యావత్తూ గానమే! కొందరి మతంలో తమకు ఎప్పుడో పూర్వం మనస్సులో ఏర్పరచుకున్న నాదప్రమాణం చేరువకి వచ్చే నాదంమాత్రమే గానంగనక, అది మళ్ళీ కలగడం అసంభవం గనక, చెవిని పడడానికి సాధ్యం అయింది తప్ప మిగిలింది ఏమన్నా ఉంటే అదీ గానం!

ఏ యితర భౌతికపదార్థంయొక్క అవసరమూ లేకుండానే మానవుడు సృజించగలిగింది నాదకళ ఒకటేగనక, గానం అమూల్యం. గానవ్యాపారం ఏమిటంటే నచ్చడమే. నచ్చితే ఎందుకు నచ్చిందో చెప్పడానికి వీలులేదు, అడగడానికీ లేదు. గానంలో మధ్య రంగం లేదు. "పడితే పెళ్ళి లేకపోతే శ్రాద్ధం" మోస్తారు. వచ్చినా ఒకలిప్తలోనే, మళ్ళీ తరవాత ఏమవుతుందో అనే కదా సభ్యులు అల్లాంటి ముహూర్తాల్లో పరస్పర ముఖావలోకనం చేసుకోడం. వినడానికి జనంలేనప్పుడు బయల్దేరే ప్రతీ నాదమూ గానమే. ఒకచోట చేరిన జనం అందరూ

కలిసి రచించే నాదం. మరో మోస్తరుగా ఉండనడానికి ఇతరుడే ఉండడుగనక, గానమే! పరిచయసానుభూతుల వాతావరణంలో గాని గానం వృద్ధిచెందదు. "శాబాసోయ్, నేను మెచ్చుకుంటున్నాను" అనే ఆనుకూల్యం వినేవాళ్లదగ్గిర్నుంచి ఎప్పటికప్పుడు సూచించే చిన్నెలుంటే తప్ప గానం చేసేవాడు సాగలేడు. అందుకనే కొందరు గాయకులు తమరు సజీవసభ్యులతో కూడిన సభయెదుట ముఖాముఖిగా పాడడానికి అచ్చుగున్నవాడు-(ఇటువంటి అవస్థ అదృష్టవశంచేత యంత్రారూఢులైన పెండితెరగాయకులకీ, మైక్ గాయకులకీ తొలగిపోయింది, పాపం, ఎక్కడికక్కడికే! ఇదివాళ్ల ప్రమేయం కాదు!) ఎటుపోయి ఎటు వస్తుందో అని చెప్పి, తమరు పాడడం మొదలెట్టింది లగాయితు "ఆహా, బలే, అచ్ఛా, శేష్, వారెవా, ఓహో" అంటూ చెప్పాలు నిశ్వాసానికి ఓసారిచొప్పున విసిరేనిమిత్తం జీతంయిచ్చి ఓణ్ణి పెట్టుగుని, వాణ్ణి ఎదురుగుండా కూచోపెట్టుగుని, మరీ మొదలుపెడతారట! అపరిచితగానం చిన్నపొరతాదుల్లో మాత్రమే తట్టుకోగలరు. గానం శూన్యరాశి-అపరిమిత శూన్యంతంలో పరిమితశూన్యం నయంకదా అనిన్నీ, అదేనా తాను సృష్టించుకోలేకపోవడంవల్లనున్నా గాయకుడనేవాడు స్వయంగా తననిమిత్తం దాన్ని సృష్టించి పెడుతూంటే తను తల ఆడించుకుంటూ, తాళం వేసుకుంటూ, తనవల్లే అది సృష్టింపబడుతోందా అన్నంత కర్తృత్వం ఆక్షణంలో తను కూడా ఆరోపించుకుంటూ, క్షణికాస్తిగనక అది ఫీలైనంత

టుంది తన పేరటే జుమకట్టుగుంటూ ఉండడానికి వీలుంటుంది
వా అనిన్నీ, మానవుడు గానం వినడానికి వెళ్లడం. వరాయి
యావత్తూ శుద్ధగంధరగోళం అని చెప్పడం. అంత
అనేగాని రెండోది లేదు. వంచేత అనగా,
గానం దేవుడి లాంటి అగమ్యత్వంతో కూడిన వాయు,
ంగంగనక! గానానికి అర్థం మానవులకి దుర్గమం.
ర్థం ఎవడూ అడగడు, ఎవడికీ తెలియదు. విచార
మైన గానం వినబడేటప్పుడు ఇతర హృదయాల్లో
రం ఉదయించవచ్చు గాని "ఎంతపని జరిగింది!" అనిముక్కు
వేలేసుగోడానికి బోధపడేది ఏమీ ఉండదు. ఒక్కొక్క
నానికి మనం ఆ వేళితులం కావచ్చుగాని ఎందుకో తెలియదు.
, విచారం అనేకరకాలుగా కలగవచ్చు విన్నవాళ్లల్లో.
ఆ విచారాల భేదం ఏమిటో తెలియదు. గాయకుడికీ
దు. గానఫలితంగా విచారం, క్రోధం, కరుణ, హాస్యం
లైనవి ఏమిడున్నా వాటిని ఆవరించి ఆనందం ఉండితీరు
గానం ఆకర్షించే నాదం! ఎవర్ని ఆకర్షించడం? ప్రాణి
ని, ఇతరాల్నీ—తనతో ప్రారంభించి వీలైనంతమంది
మానవుల్నీ, వీలుగా ఉంటే పశుపక్షుల్నీ, క్రిమికీటాల్నీ,
డి ఇంకా ఉంటే జడాల్నీ! అందుకని గానం చరాచర
కి ఉన్మాదిలక్షణం. "పికః కూజతి పంచమం" లాంటివి
మవల్లే పుట్టేఉంటాయి. అందుకనే "నాగస్వరం పడితే
లకు నిద్ర" అని వచ్చింది. అనగా, గానం మూలాన్ని

పాములు సిద్ధరోయి గుర్రుకోడతాయని కాదు; అవి చక్షు
శ్రవాలుగనక, అదివరదాకా కళ్ళులాగ పనిచేసే రంధ్రాలు గానం
తమరిమీాద పడ్డప్పుడు చెవులులాగ మారిపోవడంవల్ల పాముకి
గానావరణలో అంధత్వం వస్తుంది అని. "ఐతే తెల్లవాళ్ళకి
గానం అనేది ఉంటిపోయ్, అసలు, మనకిముల్లే!" అని ప్రశ్నించే
తెలుగువా ళ్ళున్నారు. అంతేగాని, తెల్లవాళ్ళకి కవిత్వం
ఉందా అనిగాని, శిల్పం ఉందా అనిగాని, చిత్రకళ ఉందా
అనిగాని శంకించరు, అడగరు. ఎంచేత అంటే, తక్కిన కళలన్నీ
(లిపిధర్మమూ అని కవనంగూడా) కంటపడగల రూపం దాల్చ
గలవ్, గానం దాల్చలేదు. గానానికి రూపం ఎప్పటికప్పుడు
కల్పించాలి, కల్పించేవాడే యివ్వాలి, కల్పించిన క్షణంలో
తప్ప దానికి జన్మలేదు. గానం కాలనిగళబద్ధం. అందువల్ల
గానం అంటే కాలయవనికమీాద చిత్రింపబడి వినపడే బొమ్మ
అన్నాడు ఒక జ్ఞాని. గానానికి పుట్టగానే యవ్వనం, మృతి
తక్షణంలో పోవడంవల్ల దానికి వయస్సులేదు, జరా లేదు.
అందుచేత గానం గాంధర్వవిద్య! గానం బతికున్న వాళ్ళని
కట్టెలుగా చేసి, కట్టెలకి జీవం పోసి, చేతనాచేతనాలకి వర
హద్దులు కొట్టేస్తుంది. గానం మానవులలోని దివ్యాంశకు
ఉచ్చారణ. గానం నాదం స్వయంగా చెయ్యగల రూపాల్నే
కాక తక్కిన రూపాల్ని కూడా ఐక్యంచేసి జగదాధారుడిలో లీనం
చెయ్యగల సానందసాధనం! గానం మానవాతీతమైన భావన
యుతం. మానవుల్లోని జాతిమతవయస్సంస్కారాది భేదాల

కాదు, జీవుల్లోని పక్షిమృగజంతుమానవ క్రిమికీటాది భేదాలే కాదు, రూపాల్లోని చరాచర భేదాలే కాదు, భూతాల్లోని ఘనద్రవాది భేదాలే కాదు—అన్నీ కూడా భ్రమజన్యాలు కాదు యథార్థంగానే ఉన్నాయనేవాళ్ల మాధ్యం వదలగొట్టేనిమిత్తం "కావలిస్తే ప్రత్యక్ష నిదర్శనంగా అధమం నేనున్నాను నమ్మండి" అని లోకాంతరసీమనించి మానవులకి వినబడే హెచ్చరిక గానం! మానవహృదయంలోని ఉద్రేకాన్ని పీలైనంత సున్నితంగా విరివిగా ఉచ్చరించడానికి వాయువేగం గల బ్రహ్మవిద్య గానం ఒకటే! వ్యాఖ్యానంగాని, మధ్యవర్తిత్వం గాని, సిఫారసుగాని, మెజారిటీవోటుగాని, తన్నగల బెదిరింపు గాని లేకుండానే మానవులకి ఏ వృత్తాంతం తెలపకుండానే హృదయచలనం కలిగించగలిగింది గానమే! నిర్గుణం, అవ్యక్తం, అతీతం, అపరిమితం అని మనం మెంచే వాచామగోచర భావాన్ని అర్హరీతిగా పూజించడానికి శబ్దశిలవర్ణాదిసాధనాలు చాలక పోవడంవల్ల మానవులు అవలంబించే దివ్యమధురనాదబిందు పథం గానం!

ఇక తెలుగుజాతిని తలుచుకుంటే, దేవాలయాలలో ఉండవలిసిన పవిత్రగానం; భజనాదులలోని భక్తియుత గానం; వివాహాదులలోని ఆనందోత్సాహ పూర్వక గానం; రాజ్యాంగాల్లోని రణరంగగానం; ఆస్థాన గానం; ప్రభాతగానం; ప్రార్థనల లోని హృదయపూర్వక గానం; కర్షకాదుల శ్రమోపశమన కరగానం; దరిద్రుల జీవాందోళనగానం; సంఘంలోని చలన

చర్మ చిత్రవిషయంలో, పురాణపఠన కాలంలో, హరికథ సమయంలో, నాటకాటంకాలల్లో పుట్టే గానం; వేడుకగానం—ఇల్లాగ్గా చాలా సందర్భాల్లో వినిపిస్తూంటుంది. "లాలిపాటలు, మేలుకొలుపులు, మంగళహారతులు, జావళీలు, భజనకీర్తనలు, ఊడుపుపాటలు, కల్లుపాటలు" (వేలంపాటలు కాదుసుమండీ!), "ఆటపాటలు"—వీటిల్లో తెలుగుజాతిని ప్రతిబింబింపజేసే అఖండకవిత్వమే ఉందని మహాంధ్రులిద్దరు సెలవిచ్చారు. వీటిల్లో తెలుగుజాతిని సూచించే గానం లేదని ఎవరు వక్కాణించగలరు! కాని, ఏమిటో! గానం అవ్యక్తశూన్యం! అన్నట్టు, గానాన్ని మాటల్లో చెప్పడానికి ప్రయత్నించడం వ్యర్థం కదా! మరి ఉంటాను.

వేష రాగాల మేజువాణీ

నాటకం దృశ్య ప్రబంధం. దృశ్యంలో కూడా ఆదర్శమూ, ప్రత్యక్షమూ ఉన్నాయి. ఆదర్శం ఆకాశం; ప్రత్యక్షం భూమి! ఆదర్శం మానసికం; ప్రత్యక్షం భౌతికం! ఆదర్శం అటు! ప్రత్యక్షం ఇటు! కొందరు ఆదర్శప్రియులు; కొందరు ప్రత్యక్షాసక్తులు! ఆదర్శవాదుల మాటలు ఆకాశాన్ని దాటి పైకి వెడితే ప్రత్యక్షవాదులకి అసలు నోరే పెగల్దు. ప్రత్యక్షవాదుల పన్లతో భూమినిండినా, ఆదర్శవాదులకి అసలు చెయ్యే ఆడదు. ఆదర్శవాదుల ఆలోచనలో ప్రత్యక్షవాదులు నీచులు; ప్రత్యక్షవాదుల దృష్టిలో ఆదర్శవాదులు పనికిమాలినవాళ్ళు. ఆదర్శాలు లేనివాడు జీవితాభివృద్ధి ఉండదని ఆదర్శవాదుల దెబ్బలాట. ప్రత్యక్షాలు గోచరించని పక్షానికి అభివృద్ధిమాట దేవుడికి తెలుసు — అసలు జీవితమే ఉండదని ప్రత్యక్షవాదుల పక్షం. మానవులయొక్క భావనాశక్తి వ్యర్థం కాకూడదంటారు ఆదర్శవాదులు; మానవులయొక్క వివేచనాశక్తి వ్యర్థం కాకూడదంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. భూతకాలాన్ని ఇవతలకి లాగి సంగతులు ఋజువుచేసుగోడానికి వీల్లేదుగనక "పూర్వం" అన్నీ ఆదర్శప్రాయంగా ఉండేవట అనిన్నీ, భవిష్యత్తు యొక్క సైజు మనకి తెలియనే తెలియదు గనక ఆదర్శాలన్నీ రాబోయే కాలంలో అక్షరాలా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఎందుకు ఫలోన్ముఖానికి రాకూడదూ అనిన్నీ ఆదర్శ

వాదులు భూతకాలాన్ని వెనకేసుకొచ్చి భవిష్యత్తునిమాత్రమే నమ్ముతూ తమ క్రియాశూన్యత్వాన్ని సమర్థించుకుంటారు. భూతకాలం మనది కాదు గనకనున్నా, భవిష్యత్తు మనది ఎంతవరకో తెలియదుగనక నన్నా వర్తమానమే మనది అని వ్యవహరించమంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. ప్రత్యక్షవాదులు ఎక్కడ పనిచేసిపోతారో అని ఆదర్శవాదుల భయం. కాని ప్రత్యక్షవాదులు పుట్టి పని చూపెట్టేంతరవాతగాని ఆదర్శవాదులకి జన్మే లేదు. ఆదర్శవాదులుపనే చెయ్యలేక, చెయ్యక, దుద్దకొద్దీ చేసినా ఎందునా బొందకుండా అవకతవకగా తగలేస్తే చూసే కన్ను కళాదృష్టితో చూడలేకపోయిందనీ, వినే చెవి కళా శ్రవణంతో వినలేకపోయిందనీ ఆస్వాదకుల దుస్థితి గురించి కంట తడిపెట్టుకుంటారు. ఆదికాళ ఆదర్శవాదులు పరలోక సౌఖ్యమే తమ పరమార్థం అని మాటల్తో గోలచేస్తూనే ప్రత్యక్షవాదులు ఆర్జించుకునే భూలోక లాభాలగురించి కుళ్లుతారు. కేవల ఆదర్శవాదులు తాము అకర్మలోపడి ఇతరుల్ని పడగొడతారు; కేవలప్రత్యక్షవాదులు తాము పశుత్వంలో దిగి ఇతరుల్ని దింపుతారు. చేతగాని ప్రత్యక్షవాదులు మతం మారి ఆదర్శవాదులు కావడం జరుగుతుంది; వాతగాని ఆదర్శవాదులు మతం మారి ప్రత్యక్షవాదులు కావడం మరోజన్మలో జరగచ్చు. ఈ ఆదర్శ, ప్రత్యక్షవాదుల సందున పడినలిగిపోయి జనం ఉక్కిరి బిక్కిరి అవుతూంటారు. ఎవరో మధ్యనుంచి 'యోగః కర్మసు కౌశలం' అని కేకలేస్తుంటారు. 'అదెక్కడ

కుదురుతుంది పోదూ' అని మరోరు సమాధానం చెబుతూంటారు. అన్ని విషయాల్లోనూ సంగతి ఇల్లానే ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది. దృశ్యావిషయమైన నాటకప్రమేయంలో కూడా, స్థితి ఇల్లానే ఉంది.

ఇదివరకే నాటకవిషయంలో బోలెడు ఆదర్శాలు ఉన్నాయి. "విష్ణువు వేషధారి, శివుడు నర్తకుడు, పార్వతి నర్తకి, నంది తల ఊగించాడు. బ్రహ్మగారు నాలుగు వేదాలూ రాగాలు తీశాడు. నారదుడు జంత్రగాత్ర కలహాలు మిళాయించాడు. సరస్వతి సంగీతసాహిత్యాలు జోడించింది. మయుడు శిల్పి. అనగా వేషం, నృత్యం, అభినయం, శ్లోకం, గానం, కీర్తన, శిల్పం—ఇవన్నీ చక్కటి సంతర్పణ ధవ్వళంలాగ మేళవించి 'నాట్యం' గా మూర్తీభవించాయి. అవన్నీ మూర్తీభవించేదే పవిత్రమైన నాటక రంగభూమి. నాట్యశాస్త్రం రచించిన భరతుడు ముని. నాటకాలు రూపకాలు. పదివన్నెండు రకాలుగా వెనక ఉండే రీతిని తప్ప అవి ఉండకూడదు. ఉంటే చిత్తరకం అన్నమాట. పూర్వలక్షణ ప్రకారంలేని ఇప్పటి నాటకం నాసిరకం. సూచించినచోట, పదసామగ్రి చెడకుండా ఉచితంగా గానం చెయ్యాలి" అని. ఇదంతా సంస్కృతనాటకంమాట. ఇక నాటకాలు తెలుగులో పుట్టింతరవాత సూక్తోక్తాన్ని ఆదర్శాలు వచ్చిపడ్డాయి. "సంస్కృతనాటక లక్షణాన్ని బట్టి తెలుగు నాటకం ఉండాలి. పూర్వకాలవు ఆంధ్రఅష్టాదశవర్ణాల జనాన్నీ ఆబాలగోపాలంగా సంస్కృత నాటకాలు ఆకర్షించిఉండటం

రూఢే అని మాకు తెలుసుగనక ఆ నాటకాలయొక్క తెలుగు నకళ్ళు ఇప్పటి జనం మెచ్చుకోకపోతే ఇప్పటి జనానికి కళ్లు లేవన్న మాట. (అనగా ఒకొక్క ఆదర్శవాది ఉద్దేశంలో నేటివరకూ వచ్చిన ప్రతీ సంస్కృతనాటకమూ వెనక ప్రతీ శ్లోకమూ ఆడగా అప్పట్లో బ్రతికి ఉండే ప్రతీ ఆంధ్రుడూ తొట్రులేన్నూ గ్రహించి ఉంటాడు అని గావును) సంస్కృత పాండిత్యం లేని తెలుగునాటకం వ్యర్థం. జనభాషకి నాటకభాష దగ్గిరగా ఉంటే అందులో ఏముందీ ? కవే సర్వజ్ఞుడు కావలసి వస్తుంది నాటకకవికి ఇంకా ఎక్కువలక్షణా లుండాలి. రంగానుభవమేగాక అధమం ఆరుశాస్త్రాల్లోనూ, పద్దాలుగు విద్యల్లోనూ (అరవై నాలుగింటల్లోనూ పోనీ), అయిదు లలితకళల్లోనూ ప్రవీణుడైతేగాని తెలుగు నాటకం రాయకూడదు (రాస్తే వాడి చెయ్యి విరగ్గొట్టాలి). నాటకం లిపిలో ఆకారం దాలిస్తే దృశ్యప్రబంధమే. మరి ఆడక్కర్లేదు. అది ఎల్లా ఉందో చెప్పవలసిన వాడికి పైలక్షణాల్లో ఏదీ అవసరంలేదు సరిగదా, ఇతర లక్షణాలు ఏమున్నా చాలు. నటించేవాడికి మొత్తం శరీరానికైతేం, మనస్సుకైతేం, ఆత్మకైతేం యాభై ఆరు లక్షణా లుండాలి. ! ఆ లక్షణాల్లో ఆఖరికి ఒక్క లోటున్నా సరే నాటకరంగంమీద నిలబడ్డాడా వాడి కాళ్లు విరగ్గొట్టాలి. ఆ నటుడి నటన గురించి చెప్పడానికి స్మారకంతో వాడుకూడా అర్హుడే. నాటకం చూసేవాడు మంచి పారిషదుడు రసజ్ఞుడు, ఇంగితవేది కావాలిగాని, సార్థకనాటకం పామరు

మూర్ఖుణ్ణీ, తాగినవాణ్ణీకూడా ఆకర్షించితీరాలి. బతికి ఉండే నటుల్లో ఎవడూ సమర్థుడు లేకపోడంవల్ల కొన్నికొన్ని సలక్షణ సువాసనాటకాలు ఏ రంగంమీదా ఆడడం పడకపోయినా సరే, అవి ఆ నాటకకర్తల అంతరంగాల్లో జరిగిపోయాయిగనక అవీ ఆదర్శనాటకాలే. కొన్నికొన్ని గొప్పనాటకాల్ని భౌతికంగా చూపించి చెరచకుండా లిపిలోనే ఉండనియ్యడం మంచిది. ఆడిన నాటకాన్ని మెచ్చుకున్న జనాభిరుచి నీచాభిరుచి! నాటక రంగంమీద తెలుగుపద్యాలు నటుడు పాడితీరాలి అనే మాట ముంజూపుగల భరతమునీ, వాల్మీకీ వెనకే రాశారు. మంచిపీక లేని బ్రహ్మా, నారదుడూ, నలుడూ, హరిశ్చంద్రుడూ, రాముడూ, సత్యవంతుడూ, వెంగళ్రావూ, బుస్సీ, రీశమూ— వీళ్ళంతా దిక్కుమాలిరకం! వీళ్ళంతా మళ్ళీ పీక ఉంది గదా అని కచేరీ చేశారా వీళ్ళందర్నీ చావగొట్టాలి. నాటకం రాయమన్నవాడూ, రాసినవాడూ, ఆడించినవాడూ, చూసినవాడూ పేరూ, కీర్తీ, ధనమూ, గౌరవమూ సంపాదించుకోవచ్చు. గాని నాటక వేషం కట్టినవాడుమాత్రం డబ్బు పోల్లుకునా సరే అపాంక్తేయుడు. వేర్వేరు నాటకాల వృత్తాంతాల్ని తెలిపే మాటలు వేర్వేరుగా ఉండాలి గాని వేర్వేరు పాత్రల వేషాలూ, రాగాలూ, చేష్టలూ మారకపోయినా బందిలేదు. నటుడు నాటకపద్యం ఉచితరాగంలో తగురీతిని పాడి అర్థవంతంగా అభినయించకపోతే తెలుగుకవిత్వం ఏకమొత్తంగా నశించి బూడిదైపోయి నాటకపాఠకులు తగులడి

పోతాయి. ఆడేటప్పుడు కాదు, ప్రతీ ఉపాహకూస్వాదూ చనువు కోసానికికూడా బాగుంటేనే మంచి నాటకం. నాటక రచన గురించీ, నాటకప్రదర్శనం గురించీ బాధ్యతలూ, నీమాలూ, షరతులూ, సంకెళ్ళూ ఉంటాయిగాని, వాటిని ఆస్వాదన చెయ్యడానికి బయల్దేనవాడికి హక్కులు మాత్రమే ఉంటాయి" మొదలైనవి.

ఇవిన్నీ, నా అల్పజ్ఞతకి స్ఫురించని ఇంకాకొన్నినీన్నీ ఆదర్శా లతో ఇలాంటి గద్య నాటకాలతో ప్రారంభించి, ఆదా యాభివృద్ధినిమిత్తం ప్రదర్శనానికి రావలసిన పామరజన వ్యా మోహానికి వీలుగాఉండే 'మీకమంచితనం' అనే గాత్రవుష్టా తో పుట్టిపుట్టిన వ్యక్తులు వేషాలెయ్యడానికి వచ్చినకొద్దీ గణా గంధ్వాని గల పద్యాలూ, పార్శీవరవలకి ప్రతిగా టుమ్రీ, టప్పా, దరువూ, గజల్ వంటి పాటలూ తయారుచేస్తూ, జోను పుతూ, (కీ. శే) ఇమ్మాన్మనేని హనుమంతరావు నాయుడువంటి వార్లనలహా విసక నాటకకర్తలు సంగీత నాటకరచన చేశారు. మొత్తంమీద తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీత నాటకం' అనిన్నీ, 'నాటకం ఆడడం' అంటే 'నాటకం పాడడం' అనిన్నీ అర్థాలు వచ్చాయి. తెలుగు సంగీతనాటకం అక్కడై వెళ్ళ పంట. వెయ్యపైగా అచ్చు అయినాయి. సుమారు రెండువందలు జనసమక్షాన్ని పాడబడ్డాయి. ఇన్ని ఏళ్ళ ప్రయత్నానికీ ఏడెనిమిది సంగీతనాటకాలు పేర్లూ, అయిదారు సంగీత నాటకకాలల పేర్లూ, మూడూ నాలుగు ఇష్ట నాటకకర్తల

పేర్లూ, ఇద్దరుముగ్గురు సంగీతనటుల పేర్లూ, ఓయాభై రాగాల పేర్లూ కొంతమంది జనుల హృదయాల్లో నిల్చిఉన్నాయి. నాటకత్వం, వేషధారణం, వాచికం, ప్రదర్శకత్వం, జాతిజ్ఞానం ఎంతవరకు అభివృద్ధి అయాయో అందరికీ తెలుసు. కాని తెలుగు నాటకరంగంమీద 'క్షుద్రరాగం' అనే నల్లమందు చాలా ఉపకారాలు చేసి పెట్టింది. నూటికి తొంభైమంది కర్తలయొక్క కవిత్వరహిత పద్యాల్ని కవిత్వంగా మార్చి వారి నాటకాలకి అనక్షరాస్యుల్లో కూడా ప్రచారం తెచ్చింది. నూటికి తొంభైమంది సంగీత నటులయొక్క అభినయ శూన్యత్వాన్ని నటనగా మార్చి వారి కళకి ధనం తెచ్చింది. నూటికి తొంభై మంది సంగీత నాటక సభ్యులయొక్క అరసికతని రసజ్ఞతగా మార్చి వారి క్షణిక విసుర్లయొక్క ప్రకటనకి తరుణం ఇచ్చింది. నేటికాలంలో సంగీత నాటకరచన మరి ఆగింది అని చెప్పవచ్చు. అనగా సంగీతనాటకశకం అయిపోయింది. బస్తీలలోనూ, పల్లెటూళ్ళలోనూకూడా వెనక ఉంటూండే నాటకశాలలు గతించాయి. ఆనాటకశాలలు ఇప్పుడు లేవు. కాని మరోపనికి మరోపనికి ఉద్దేశింపబడ్డ శాలల్లో (అనగా టాకీ శాలలూ, సంతపాకలూ, బియ్యంమరలూ,-వీటిల్లో) నేటి వరకూ అడపాతడపా తెలుగు సంగీతనాటకం కదుతూనే ఉన్నారు. తోలుబొమ్మల యుగమూ, కలాపాలకాలమూ, భాగవతాల రోజులూ, యక్షగానాల దినాలూ గతించినా అటువంటివి ఎక్కడేనా, ఎవరి పురమాయింపుమీదో ఇంకా జరుగుతూ

ఉన్నట్టే తెలుగు సంగీత నాటక ప్రదర్శనాలు కూడా అక్కడక్కడ ఎవరి మధ్యవర్తిత్వం ధర్మమా అనో నేటికీ సంభవిస్తూనే ఉన్నాయి. ఈప్రదర్శనాలు విధిగా పురాణపాత్రల సంగతంలై, జనానికి కథ యావత్తూ లోగడనే తెలిసినవై, ఖరీదైన ఏవేషాలైనా సరే వెయ్యడానికి వీలైనవై, 'మంచిపీక' గల వాళ్ళచేత ముఖ్యపాత్రలు ఆడబడేవై ఉంటాయి. పేరుపొందిన భుజంగుల్ని మినహాస్తే స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలే వేస్తూంటారు. కాని ప్రతిపురుషుడూ నటుడు కాజాలనట్టుగానే, ప్రతిస్త్రీ నటి కాజాలదు అనేమాట నిజమైనా, స్త్రీపాత్ర ఏస్త్రీ వేసినా సరే ఒప్పుతుందనిన్నీ, ఏమైనా మంచి మేజువాణీకి లోటుండదు గదా అనిన్నీ సంగీతనాటకసభ్యుల మతం అయినట్టు వారి చర్యలవల్ల బోధపడుతుంది. పెద్ద నటుడు ప్రతివాడూ పౌరాణికముపైన వేషాలు వేసి ఉన్నవాడైనా, వాటిల్లో ఏ ఒకటి రెండింటల్లోనో వాడికీ, పాత్రకీ కేవలాభిన్నత్వం కుదిరినట్టు జనానికి గోచరిస్తుందిగావును, వాణ్ణి ఆఒకటి రెండు పాత్రల వేషాల్లోనూ చూస్తే చాలని జనం అపేక్షిస్తారు. ఆవ్యక్తి వేషం వేసుకుని, వారిఎదట నిలబడి, నాలుగుపద్యాలు నూరిపెట్టుకుని, ఆ స్వరంతో, తన నాలుగురాగాలూ తన మోతాదుప్రకారం (తక్కిన పాత్రలకి శూన్యంపెట్టి) పాడడమూ, ఏమన్నా రెండుమూడు పాటలు ఆంగ్లేతరగానంతో బజాయించడమూ, ఇతర ప్రశ్నలు వాడిదగ్గిర ఏమన్నా ఉంటే ఆవేశంతోనే—నాటకం అది—అదీకూడా వారి కోరికచొప్పున కనపరిచి వాళ్ళని ఆనంద-

పరచడమూ—ఇవిట అనాథ సంగీతనాటకసభతో డబ్బు వెచ్చించి సభ్యత్వం కొనుక్కునేవారి ముచ్చటలు! ఆముచ్చట్ల పుణ్యమా అని, కంట్రాక్టరుయొక్క ప్రాదుర్భావం, ప్రదర్శన దినం వస్తోందనే ఘోషణా, ప్రదర్శనస్థలంయొక్క గేటుదగ్గిర గలిభీ, అధ్యక్షుడులేని సభలో సభ్యులు ఆసీనులు కావడం, తెర లేవడం, కంట్రాక్టరుయొక్క అంతర్ధానం, నటసభ్యసంవాదం, యుద్ధం, రాయబారం, శాంతి, తిరోగమనం—ఇంత భాగవతమూ ప్రతీసంగీతనాటక ప్రదర్శనంగురించీ జరుగుతుంది. ఏది ఎల్లా నాశనం అయితేం “ఆదర్శం ఎక్కడికి పోతుంది” అనే ఆదర్శ వాదు లందరికీ ప్రత్యక్షంగా నమస్కరించి, సంగీతనాటక ప్రదర్శనాభాగోతం గురించి పిస్నంత, కన్నంత మనవిచేస్తాను.

సంగీతనాటకంలోంచి నృత్యం వేరై పోయిందిగనక కంట్రాక్టరుకి అది తప్ప కడంవన్నీ తెలిస్తే చాలు! అందుకని అతడు సాధారణంగా తెలుగు సాహిత్యం నాటకాంతంవరకూ చదివిన వాడై, అధమం ఆంధ్ర ఆంధ్రేతర దేశీయగానాలు ఎరుగున్న వాడై, అభినయవిద్య తెలిసినవాడై ఉంటాడు. అతడి బాధ ఏమిటీ అంటే, “నాటకరంగం ఎక్క ఇన్నికళల సంపుటి ఒకే సారి కనపరచగల సంగీతనటులు అక్కడక్కడ ఉన్నారే, వాళ్ళ నందర్నీ సమావేశపరిస్తే మూర్ఖజనమే కాకుండా కొళ్ళి లాషులుకూడా రెండు మూడుగంటల్లో అనేకానందాల యొక్క సిగ్గు పొందటానికి వీలుంటుంది. ఇటువంటి తరుణం ఆంధ్రజనానికి కలిగించడంకంటె, కలిగించి తద్వారా ఆంధ్ర

మహాజనానికి ఆనందబోధ చేయించడంకంటె, చేయించి ఆంధ్ర దేశంయొక్క జ్ఞానాభిరుచుల మట్టం పైకి లేవగొట్టడంకంటె మరి మనజన్మకి కావలసిం దేమిటి?'' అని! ఆపళంగా అతను సాహసించి పేరున్న నటీ నటుల్ని 'బుక్కు' చేస్తాడు. వాళ్ళ కిచ్చే కట్నాలు మూడువందలరూపాయిల మొదలు మూడు రూపాయిల వరకూ ఉన్నాయి. మరీ గొప్పవాళ్ళకి అడ్వాన్సుగా (లేకపోతే టిక్కట్లు అమ్మినాసరే ఆట తక్కున ఆగిపోతుంది!), మధ్యవాళ్ళకి అర్ధకుసిగా, తక్కినవాళ్ళకి వెనకనించీ అవి ముట్టు తాయి. నటులకి తమరు వెయ్యవలసింది ఏవేషమూ తెలు స్తుందిటగాని కంట్రాక్టరురాసే ఉత్తరంలో స్థలం తక్కువకావ డంచేత ఏ నాటకమో, ఏ కవినాటకమోకూడా వాళ్ళకి తెలి యదు. నాటకకర్తదగ్గిర ఆ 'నాటకం ఆడుకోడానికి' అను మతి తీసుకోవాలనే సందేహమేకూడా లేని కంట్రాక్టరు అదృ ష్టవంతుడుగనుక నాటకకర్త బ్రతికిఉన్నానరే వాణ్ణి హెచ్చ రించకుండానే ప్రదర్శనం ఖంజాయించుచేస్తాడు. లిఖితానుమతి ఉండాలిగావునని తెలిసినవాడు (ఆడేవానికీ పుస్తకానికీ సం బంధం లేకపోయినా) అది సంపాదిస్తాడు. పదిహేనురోజులు కద్దనగా, కంట్రాక్టరు ఘోషణ ప్రారంభిస్తాడు. రాష్ట్రీయ స్థానికపత్రికల్లో వేయిస్తాడు. కరపత్రాల్లో కొట్టిస్తాడు. కాకి తాలైతే చాల ఖర్చుతగ్గడానికి రావిఆకుమీద వేయిస్తాడు ("అ శ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయం" అని ఆతడికి తెలియబట్టి!). విద్యాల యాలదగ్గిర అట్టలు కట్టిస్తాడు. గోడలమీద అంటిస్తాడు, రోడ్ల

మీాద పామిస్తాడు, సినిమా 'ఇంటర్వెల్'లో జొనిపిస్తాడు, కర్ర అట్టల కుర్రాళ్ళచేత పాడిస్తాడు, బాజాలు వాయింపిస్తాడు, డప్పులు కొట్టిస్తాడు (పోటా పోటీలు వచ్చినప్పుడు నాటకవద్యాలు వేషధారులకంటె బాగాపాడగల డప్పు మెడలిస్తుల్ని దిగుమతీచేసి నాటకపాట నాటి పగలు వాళ్ళచే ఊరేగిస్తాడు), తన ప్రదర్శనానికి క్రితంరోజుల్లో జరిగే ప్రదర్శనాలవేళ శాలల్లోకి ప్రవేశం పొంది, మహాసభ్యులమీాద తన ప్రదర్శనపు నోటీసు కరపత్రాలు అంజలి చల్లుతాడు! ఆంధ్రకళలమీాద ప్రేమకొద్దీ సొమ్ము విరజిమ్ముతాడు. నోటీసుల్లో పురుషపాత్రల ఇంటిపేర్లూ, స్త్రీపాత్రల నవీననామధేయాలూ, వాళ్ళవాళ్ళ బిరుదులూ, బిరుదులులేని వాళ్ళుకూడా మనవాళ్ళే అనీ తగుసమర్థులనీ అభయమూ, ఖరీదుగల తనపేరు సూచించే పొడిఅక్షరాలూ, అదృశ్యలిపిలో కవిపేరూ, రేట్లూ, "సమయానుకూలంగా రేట్లు హెచ్చింప" బడే మరతూ, ఇటువంటి మేళం మళ్లీ మళ్లీ అతుక్కోడుగనక జనం వేగిరపడవలసిఉంటుం దనేసలహా, ఆఖ సుమారుగా ప్రారంభంఅయే క్షణమూ- ఇవన్నీ ఉంటాయి. రంగనక్షత్రాల్లో ఎవరైనా పూర్వం ఆ ఊరు వస్తాం అని కార్యకాంతవాలవల్ల రాలేకపోయి జనానికి ఆశాభంగం కలిగించిన బాపతు ఉంటే, ఆయానక్షత్రాల్ని, ప్రవేశంగా, 'ఫలానా నంగీతనాటకరంగ పహిల్వాన్‌కీ జయ్' అనే కేకల్తో పిలునిబెట్టి పూలదండల టాక్సీకారులోనో, కాలమానంబట్టి తోరణాల బొగ్గుబస్సులోనో నాటకంనాటి పగలు- అతడు "అనిన మాటను

తప్పు టనుచితంబని" వచ్చి హరిశ్చంద్రుడైనందుకు పెండ్లి కాలోతు యువరాజునిలాగ దిగ్విజయం చేయిస్తారు. రావలసిన వాళ్లు సమూలంగా వచ్చేసిన సంగతి ప్రదర్శనకాలానికి ముందు మళ్లీ తెలియపరుచేస్తారు. టిక్కట్లు ప్రదర్శనానికి వారంపది రోజుల ముందునుంచీ ఆడే హాలుదగ్గిర అమ్ముతారు. కుర్చీ నెంబర్ల అట్టలు రంగానికి ఎట్టఎదరగా పడ్డనెంబర్లు కొందరు జాగ్రత్తపడి కొనుక్కుంటారు. ప్రదర్శనానికి పూర్వం టిక్కట్లగదిదగ్గిర రైలుటిక్కట్లగదిదగ్గిరలాగే ఆంధ్రమహాజనులు ఒకడి తరవాత ఒకడు తీరుగా టిక్కట్లు తీసుకుంటూ రేగాసి చొక్కాలు చిరగడం, పర్సులు ఎగరడం, పిలకలు ఊడడం, ఆరేసిచేతులు టిక్కట్లిచ్చే ద్వారంలో చిక్కడి ఇచ్చేవాడి చెయ్యికూడా పట్టుగోడం మొదలైనవి సాధారణంగా ఉండవ్! తెరఎత్తడానికి గంట పూర్వమే టిక్కట్టుధరలు లేచిపోతాయి. దాన్తో ప్రదర్శనం గొప్పగా ఉంటుందనే ఆశా, చూడాలని ఉత్సాహాలుమాత్రంకూడా కొందరు జనానికి హెచ్చిపోతాయి. గేటుదగ్గిర తొక్కిడి జరుగుతుంది. అక్కడికి మష్టీగానూ, డ్రెస్సులోనూ కూడా పోలీసులు అనేకశాఖల సంపుటీ అయిన ప్రదర్శనం శాంతియుతంగా జరగాలనే అభిమానంతో వస్తారు. నకాలంలో టిక్కట్లు కొనుక్కున్నా, పీరు లోపలి హాలుస్థితి చూసొచ్చి జనాన్ని లోపలికి పోదల్లు. టిక్కట్లు కొనుకున్న వాళ్లు హక్కులుగురించి గేటుదగ్గిర ఎవడేనా వాగితే కమ్చీప్రయోగిస్తారు. ఒకమాటు ఓవరటిగ టిక్కట్లు జనాన్ని తోసేసి

బేడ్రేన్సు పోలీసు ఇనస్పెక్టరు కొట్టిన కొరడాదెబ్బలో కొంత భాగం తినడం అనే పుణ్యం నాకుకూడా పట్టి సైదుకాలవలో స్నానం అంత పని జరిగింది. మరోసారి గేటుదగ్గిర పోలీసే తిన్నాడు. ఇల్లాంటివి గడిచింతరవాత, లోపలికి!

ప్రదర్శనశాలలో ఎనిమిదిగంటలు లగాయితు జనం ఆసీనులవడం ప్రారంభిస్తారు. రిజర్వుడువాళ్లులాగ సకాలానికి వెళ్లచ్చుననుకోకుండా తక్కిన క్లాసుల టిక్కెట్లవాళ్లు సాయంత్రవేళే పాడిఅన్నం ఉన్నదేదో మేసుగు తిని దాహం తాగి కాలకృత్యాలు తీర్చుగుని ఎదర ఎదరవరసల్లో తిష్ఠవేస్తారు (కూచున్నచోటినించి ఊడిరావడం ఎప్పుడో తెలియకపోవడంవల్ల). నాటకశాలలే లేనప్పుడు ప్రదర్శనశాలగురించి ఎత్తుకోడం అనవసరం. కడవాడికికూడా శబ్దం స్పష్టంగా వినపడాలంటే శాలపొడుగు ఇంత ఉండాలి అని ఉన్న సంగతి గమనించారా లేదా అనే విషయానికి చోటులేదు. టాకీహాలు ఎంత వెడల్పునా బంగిలేదు. ఎంచేతంటే, చూసేదియావత్తూ తెరమీదే పడడంవల్ల. కాని తెరయొక్క బారుకి నాలుగురెట్లు హాలు వెడల్పుండి, నగాన్ని మించిన గొయ్యి నేలకిఉండి, గోతిలో కుర్చీకి కుర్చీకి సందున ముందువెనకలగాని, కుడి ఎడమల్నిగాని శాకితంగాని, దారంగాని పట్టడానికి వీల్లేకుండా ఉండే సదుపాయం సభ్యులకి ఏర్పాటుఉంటే, బుర్రలేక ప్రదర్శనానికి వెళ్లినందుకు వాళ్లు పోయి ఇంటికెళ్లాలి. శాలాప్రవేశం పెందరాళే చేసినవాళ్లు మొదటి తెర కేసి చూస్తూ, యథాశక్తి

ధూమపాన తాంబూలచర్వణ నస్యగ్రహణాదికం కానిస్తూ, మధ్యమధ్య అరుస్తూ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ, గడుపుతారు. ప్రకటనవేళకి హాలు నిండి జనాన్ని కక్కుతూ ఉంటుంది. జనం మాంచి కాపకట్టినట్టు వేంద్రంలో పడిపోతారు. సోడా, కిళ్లీ, సిగరెట్ వంటివాట్ల సరఫరాదార్ల వింతైన నడకా, సువాసనగల దుస్తులూ, కోమల మైనగాత్రాలూ గోచరిస్తాయి. ఇక సంగీతనాటకసభకి వచ్చేవార్ని కేటాయించడం కష్టం. తెలుగువాళ్లయిన (లేక తెలుగు వచ్చిన) స్త్రీలూ, పురుషులూ, అని ఒక విభజన! అయితే ఓనాడు ఇద్దరు వర్షధరులొస్తే వార్ని గమనించడమే కొందరికి నాటకం అయింది గనక వాళ్లూ రావచ్చు! రిజర్వుడు, కుర్చీ, బెంచీ, చాప అనేది చెల్లించవలసిన సొమ్మునుబట్టి విభజన. కాని చాపమీద చదవ గలవాళ్లూ, రిజర్వుడులో చదవలేనివాళ్లూ ఉండవచ్చు గనక అదీ లేదు. అంతా స్పృహగలవాళ్లేమో అంటే స్పృహలేనివాళ్లుకూడా రావచ్చు. మెళుకువుగా ఉండే వాళ్లేమో అంటే కొందరు నిద్దరోతూ చూడ్డానికీ, వినడానికీ తమకి హక్కుందిట, ఆహక్కు డబ్బిచ్చి కొనుక్కుంటారు. సభకి సక్రమత్వం, జరుగుబాటూ ఉండాలంటే ఓ అధ్యక్షుడు ఉండాలి. సాధారణంగా సంగీత నాటకసభ అనాథసభ. నాటకరచన ఎవడి పేరూ లేక అనాథగా ఎల్లా ఉంటుందో, నటవర్గశిక్షణ ఎవరి పేరూ లేక అనాథగా ఎల్లా ఉంటుందో ప్రదర్శనం వీక్షించే సభకూడా అంతే! ఈ సభలో సభ్యు

లంతా ఆదర్శవాదులు చెప్పే సకల కళా సన్నిపాతత్వంచేత పావనమైన నాటకరంగం ఎక్కే సార్థక నటుడియొక్క అన్యావస్థ గురించి సానుభూతి గలిగి, వాడి అవస్థలో తమరుకూడా పడి ఆనందిస్తూ తద్వారా మానవప్రకృతీ, జీవితంయొక్క సుఖదుఃఖ సమ్మిశ్రితత్వం, పాపభంజనం, సత్యవిజయం, సకలజీవ సమత్వం, మిథ్యాసంభవాలవల్ల యథార్థ రసోదయం మొదలైన మహావిషయాలు తెలుసుకొని ఉండడమే కాదు, కవన గానాభినయాల మేళవింపు విని, తక్షణం గ్రహించి, బిరుదులూ, ఆంక్షలూకూడా కటాక్షించే సామర్థ్యంకూడా కలిగిఉంటారు. ఆఖర వేళపట్టున వస్తారు రిజర్వుడువాళ్లు. గేటువాడు వాళ్ల నెంబరుచూసి, ఆ నెంబరు కుర్చీ ఉంటుంది వెతుక్కొని కూచోమంటాడు. వెతకాలి, తను రాడు, ఇంకోణ్ణి పంపడు. ఏమంటే, వెతుక్కోడానికి వెళ్లేదాకా కూచున్నవాళ్ల మోకాళ్ల చిప్పలు ఊడగొట్టాలి; వాళ్లు తమ ఎదటికీ, ఎదటివాళ్లు వెనక్కీ రిజర్వుడువాణ్ణి నెట్టేసరికి వాడు అప్పడమేనా అవుతాడు, వాడి ముడుములేనా విరుగుతాయి. వాడెళ్లి బుక్కింగువారితో మొర పెట్టుగుంటే "సరిగ్గా చూడ్లేదయ్యా, ఆకుర్చీ అక్కడే ఉంటుంది" అంటారు. వాడు ఖాళీగా ఉండేచోట, అవగా ఏ ఆఖరు క్లాసులోనో తలదాచుకుంటాడు. ధనికులూ, షావుకార్లూ, వర్తకులూ, సౌఖర్లూ, సర్వర్లూ, దర్జీలూ, పై ఆర్జన గల గుమాస్తాలూ, పాటక జనమూ– టిక్కెట్టు ఎంతైనాసరే, అందులో ఈరోజుల్లో, పారేసి, సర్వకళాసారం గ్రోలడానికి

వస్తారు. అక్కణ్ణించి ఇంకా కళారాధన చేస్తూండే వ్యక్తుల మొక్క శాలాప్రవేశం గోచరిస్తుంది. వాళ్ల నిమిత్తం గోతులో వారపముందు వరస కుర్చీలు సృష్టింబడి పడిపోతాయి. స్థలయజమానులూ, శాలాయజమానులూ, ఆయాపరికరాల యజమానులూ కూడా నంచి కళాదృష్టితో వస్తారు. అసలు అధికారులుకూడా వచ్చేస్తారు- వినోదపుంకం శాఖవారూ వాళ్ల దండూ, రివిన్యూఉద్యోగులూ వాళ్ల సిబ్బందీ, పోలీసు ఆఫీసర్లూ వాళ్ల బలగమూ, పురపాలకవర్గమూ వాళ్ల సత్తరకాయలూ, ఆరోగ్యశాఖా వాళ్ల అనుచర్లూ—ఇల్లాగా అందరూకూడా మహత్తరమైన ఆంధ్రభాషాభిమానంతో నాటకకళని ఉద్ధరించే అభిప్రాయంతో వ్యయప్రయాసల కోర్చి వస్తారు. వాళ్లు శాలలోకి వచ్చేకాలంలో కంట్రాక్టరు స్థూలశరీరంలోనే కనిపిస్తాడు. మరీ ఆలస్యంగా వచ్చేవాళ్లని రంగానికి కుడీఎడమల్ని కూచోపెడతారు. వాళ్లెవరంటే, కోపంవచ్చి వెళ్లిపోతాం అని బెదిరించే అధికారులూ, అక్కర్లేనంత డబ్బు తమరికి వస్తూండడంవల్ల రెండెడ్లబండిమీద ఎక్కి, పది పది హేను మైళ్లదూరాన్నించి తండాలుగావచ్చి టిక్కెట్టు ఖరీదు ఎంతైనా సరే పారేసి ఎక్కడైనాసరే కూచునిచూస్తాం అనే పల్లెటూరి రకమూ, నటీనటుల మొహామాటస్థులూ మొదలైనవాళ్లు అంతా అయేసరికి అన్నవేళ దాటిపోతుంది. జనం కేకలూ రాగాలూ ప్రారంభించి, చిక్కదరువేసి కొన్నిరకాల కూతలూ ఈలలూ, అతిమార్దవంగా, శ్రావ్యంగా వినిపిస్తారు. అప్పుడు

లోపల్నుంచి గంట వినిపిస్తుంది. సమయానుకూలంగా మూడు నాలుగు గంటలు అలా వినిపిస్తుంటాయి.

తెరవెనక సంగతులు రహస్యాలు గనక అస్మదాదులకి అవి అగోచరం. 'ప్రాంప్టింగు' అచ్చుగున్న వాడు పుస్తకం చేతబట్టి తిరుగుతూ రంగనత్రుక్రాల్నీ, రంగతాళాల్నీ ఎవరెవరు ఏ వేషమో గ్రహిస్తాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ నాటకం వేస్తారు కవుల పుస్తకాల్నించి తయారైనవాళ్ళు 'బుక్కు' అవుతారు. 'బుక్కు' అంటే అదో అర్థం గావును. ఏమో, రంగాలూ, వేషాలూ ఉంటాయో పోతాయో దైవాధీనం. కొందరికి పొషరు పూస్తూ ఆ రాత్రి వాళ్ళు ఏ వేషం వెయ్యవలసిఉంటుందో చెబుతారు. అనుకున్న వాళ్ళలో ఒకరిద్దరు అంతరకారణాలవల్ల రాలేకపోతే తట్ట తగలెయ్యించడానికి కంట్రాక్టరే వెళ్ళి స్థానిక నటుల్ని పోగుచేసుకొస్తాడు. డబ్బు కక్కుర్తిపడి, వాళ్ళు, సభవాళ్ళు వద్దంటూన్నా, తమనాట్యకళ చూపించి మరీ వెడతారు. పెద్దవేషాలవాళ్ళు తమ పాత్ర వచ్చే రంగా లుంటే చాలంటారు. అంతేకాక తక్కిన వేషాలు సాదా తేగాని తన వేషం ఫస్టుగా ఉండదుగనక, అవతలవాణ్ణి పూర్తిగా మాట్లాడ నియ్యకుండానో, అందుకోలేని ముక్క వాడికి అందించో, వాడు ముందుకొచ్చి ముక్క చెప్పకుండా చేసో, అవతలవాడికి మంచి పీకయితే పద్యభాగాలు తగ్గించో, తీసేసో చాలా అవ్యాజంగా మరమ్మతుచేస్తారు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇక తెరతీచే టైంలో హార్మోనిస్టు వెళ్ళిపోతాడు. దాంతో సంగీతనాటకానికి మృతి

సంభవిస్తుం దనే భయంతో కంట్రాక్టరు వెళ్లి అతడి కాళ్లా వేళ్లా పడి అతణ్ణి పట్టుకొస్తాడు. సరిగా తెరలేచే ముహూర్తానికి కంట్రాక్టరు తన సొమ్ము లెఖ్ఖచూసుకుని, అది మరీ ఎక్కువగా ఉంటే అది పుచ్చుకుని తక్కిన రిజర్వుడువగైరా టిక్కెట్లు పెట్టె అక్కడ వొదిలేసి (ఒకచోట అవి అల్లా ఒదిలెయ్యగా, బలంగలవాళ్లు అవి పుచ్చుకుని వెంటనే బేడకీ, పావలాకీ వాటిని అమ్మేసరికి శాలలో కంటె రంగంమీదే జనం ఎక్కువయారు), ఇప్పుడే వస్తానని చెబుతూ, అంతర్ధానం అయిపోతాడు. కొన్నిచోట్ల తెర ఎత్తుతారనగానే, కంట్రాక్టరు తన బుక్కింగు గదికి తాళంవేసి, పెట్టె పుచ్చుకుని పరారీ అవుతాడు. ఆ పెట్టెపళంగా వాడు సందులంట ధౌడు తీస్తూంటే ఒక ఊళ్లో వాణ్ణి సభవాళ్లు లేచివెళ్లి వెంట తరిమిపట్టుకొని వెనక్కి లాక్కొచ్చారుకూడానూ! నాటకం ప్రారంభించకుండానే "ఫలానా ప్రధానవేషధారి అనివార్యకారణాలచే ఈ వేళ రాలేదు, అంచేత ఫలానా వారిచేత ఆపాత్ర ఆడిస్తున్నాం" అని మరో ప్రధాన వేషధారి వచ్చి చెబుతాడా, నాటక సభ్యుల గోల వెంటనే మొదలై, ఓపట్టాన తెరే లేవదు. "అల్లా పనికి రాదురోయ్, ఏడిశావు వెళ్లరోయ్, నువ్వెవడవురోయ్, కంట్రాక్టరు ఏడిరోయ్" అని సభ్యులు వినయపూర్వకంగా వాణ్ణి మందలించి డబ్బు వాపసుకోరతారు. సరి, డబ్బొదీ, అది అప్పుడే అయిపోయుంటుంది. అందువల్ల కంట్రాక్టర్ని రంగంమీదికి ఈడ్చుకొచ్చి రెండు మూడుగంటలు తర్జనభర్జన

పడి రాజీకి వస్తారు. దత్తమండలత్యాగమనివారణకో, దత్తమండ లాలవాళ్లు ఇంతాచేసి ఆంధ్రులేకనక వాళ్ల మాట అల్లా ఉంచి పోనీ విధిగా ముందు బెంగాలుత్యాగమనివారణకో, ఆకస్మిక ధనికుడైన ఆకంట్రాక్టరు కొంత చందా ఇచ్చే వరకుకి సంగీత నాటక ప్రేక్షకులు ఒప్పగుని తమకౌదార్యం చూపిస్తారు. అక్కణ్ణించి ఎల్లానో సంగీతనటులు నాటకరథాన్ని ఈడవడం మొదలెడతారు. ఆరథం జరగదు. అపద్ధర్మంగా వేషంవేసిన వాడొచ్చినప్పుడూ, - కాకిగాత్రం గలవా ల్లొచ్చినప్పుడూ, రంగాలు . దాటించేసినప్పుడూ, "నువ్వుపాడింది మాశ్రా శ్రీవణంలో బాగాఉంది, అదే మళ్లీ కానీరా, వేషం వేసుగున్న ఫలానా పేరింటిగాడా" అనికొందరు జనంతమ వాంఛ శ్రావ్యంగా తెలియచేసినప్పుడూ, స్త్రీపురుషపాత్రధార్లు శ్రుతిమీరిన చేష్టాది కం రంగమీద ప్రత్యక్షం చేసినప్పుడూ, సంగీతనాటక ప్రేక్షకులకి పండగ! నటులనబడే అల్పగాయనులు కొద్దిమంది; అనేక గామాల్నుంచి కొట్టుగొచ్చి కలిసిన బాపతు; పనికి ముందే డబ్బుతిన్న రకం; మంచిపీకనిషాకర్తలు! ఇక, ప్రేక్షకులనబడే శ్రావకులు చాలామంది; విస్తారంగా ఒకే గ్రామానికి చెందిన బాపతు; రొక్కమో దినుసో, కాలమో అధికారమో దానం చేసినరకం; మంచి పీకనిషాకళాపిపాసులు. అంచేత సమస్య ఏది బయల్దేరినాసరే విజయం శ్రావకులది, పరాజయం సంగీత నటులది. ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రదర్శనం సగం జరిగింతరవాత నట ప్రేక్షకవాక్కలహం పొసుగుతుంది. ఆ కలహం వచనంలో

[illegible]స్తుందేగాని అందులో వక్త్ర్యర్థ, [illegible]గర్, [illegible] హా డెండీన్ [illegible] పెద్ద ఘట్టం 'వన్స్ మోర్!' అది కనిపెట్టిన [illegible] ఇంగ్లీషునేర్పిన [illegible] ఆంధ్రకళారాధకుడే. [illegible] అప్పరాగనిపాట [illegible] సభ్యుడు మత్తేభం ఇంగ్లీషు రాకపోయినా [illegible] అల్లరిచేస్తాడు. 'వన్స్ మోర్' అరవటంగాని గొప్పతనము కాదని నాటకసభ్యుల [illegible] 'వన్స్ మోర్' అనిపించుకోగలిగిన పాత్రధారులే నటులన్నారు. అల్లా అనిపించుకోగలిగిన [illegible] జన [illegible] తెరెంచనట్టి [illegible] సంగీతనటులకు 'వన్స్ మోర్' అంటే [illegible] అది [illegible] కోపం! [illegible] రాగప్రవాహం [illegible] జనాన్ని ఉడికిస్తే [illegible] తెర [illegible] వేసి, [illegible] అంటే [illegible] తనే మాట [illegible] తనన్నా [illegible] పించగలిగిన [illegible] సభ్యులు [illegible] ఇంటెడు [illegible] పవడడం [illegible] తర్వాత ఏమిటిది [illegible] సభ్యులు 'వన్స్ మోర్' (ఇంగ్లీషు రాకపోతే 'వనస మోర్') అన్నప్పుడు వాడే నగ్గిలిరతాడు. ఒక [illegible] రెండో [illegible] కుడు [illegible] నటులతో [illegible] తెచ్చి అల్లరి అనడం కళకే భంగకరం [illegible] అతని [illegible] కళావంతులకు [illegible] రాగమే [illegible] అద్వితీయంగా [illegible] సంగీతనటులు [illegible] తమ తమలానే గౌరవిస్తూ, [illegible] తాము [illegible] సభ్యులు [illegible] అది చేయాలి. [illegible] నాటకాలు [illegible] అతడికి [illegible] ఆస్వాదక సభ్యులు

ఆజ్ఞాపిస్తారు. ఆక్షణంనుంచి వెనక ఆవ్యక్తికి [illegible] పోను పాటలు, చేసిన [illegible] కట్టిన మోళీలు, [illegible] తీసిన [illegible] వేసిన చిత్రిమంతరాల్లో గీసిన బొమ్మల్లో అన్నీ వారి మనసులో, తమరు ఆరాత్రి ఆవ్యక్తిని సామ్యాన్ని కొనుక్కున్నారుగనక ఈ కోసారి ఆయాపన్ను మళ్ళీ జనాలని (నాటకరంగం మీద అన్ని కళలూ ఉండాలిగనక) మెచ్చుకొవలతారట. [illegible] నాటక [illegible] పట్టుకొచ్చి అందులో ఉన్నది [illegible] అనుకున్నాను. (అతను కోరేది ఏమిటంటే, అందులో లేనిది జరగాలనిగాని, ఉన్నది మనసుకి రాకూడదని! అన్ని [illegible] నాట్యం [illegible] వాళ్ళకి, సభ్యులకి జరిగే సవాళ్లు!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

డచ్చుగో మన్నాడూ!

వే—బాగుండకపోతే మీరే కొప్పడతారు, క్షమించండి

న—క్షమించాం. వాడికి పార్టు రాదేం?

వాడు—నాకు పార్టు ఇవ్వలేదండి. వచ్చి ఇక్కడ నిలబడితే చాలన్నారు.

వే—కాదండీ, ఏమిచ్చినానరే వాడు వేషం వేస్తానన్నాడు. రెండు రూపాయి లిచ్చారు.

న—అందుకే మేం గోలచెయ్యాకమానం. (తక్కిన సభ్యులతో) చూస్తారేమయ్యా, వీళ్లైనంత అల్లరి చెయ్యక్కా డబ్బిచ్చుకుని చూస్తూ కూచోడమే!

వే(౨)—మహాశయులారా! ఆగండి ఆగండి. మీరు నాకోసమేగదా వచ్చింది!

న—ఛీఛీ! మేం నీకోసం ఎంతమాత్రం రాలేదురోయ్!

ఈపాటికి రేకుల పాకమీద కంకరరాళ్లు దూరాన్నించి పడడంవల్ల లోపల కేకలమూలాన్ని అవి పైకి లేచిపోకుండా నిలుస్తాయి. ఆదెబ్బల్తో గేట్లు బరాబర్ గా వదిలేస్తారు. డబ్బూ, అధికారమూ, మొహమాటమూ ఏమీ లేకపోవడంవల్ల పైన నిల్చిపోవలిసొచ్చి నిల్చిపోయిన జనం లోపలికి చొరబడిపోయి టిక్కెట్టు కొనుకున్నవాడి ఒంటిమీద పదిలంగా కూచుంటారు. లోపలివాడు ఇవతలకి పెల్లగిలిరాలేడు గనక రాడు. వస్తే వాడి స్థలం అంతటితో ఆఖరు. వీళ్లైనవాళ్లు ఆ ఉక్కిరిబిక్కిరిలో ఊపిరాడక సీటీలంతప్పులు అప్పుడప్పుడు పైకొచ్చి గాలిపీల్చు

గున్నట్టు శాలబయటికి వచ్చి ఇంత గాలి పోసుగుని, "దక్షిట్టి తద్దినం కొనుక్కున్నాంగదా" అనే దుద్ధకొద్దీ ఎల్లానో లోపలి కెళ్లి మరెక్కడో కూచునో, నుంచునో సంగీత నాటకం రక్తి కట్టేటట్టు తంటాలు పడతారు. సంగీత నటులకీ, ఆ పారిష దులకీ సంధానం చేయించి కంట్రాక్టరు అదృష్టవంతుడై అదృశ్యుడై మీారూ మీారూ చూసుకోండి అన్నట్టు అయిపోతాడు. ఎవర్ని ఏమని అడగడమో తెలియదు. సంగీతనాటక ప్రేక్షక శ్రావకుల స్వారాజ్యంలో రసాస్వాదన జోరై పోయి పొగలు రేగు తుంది. ఆధూమంలోనే ఇష్టులైన సంగీతనటులకి అష్టులైన క్షీరాసముద్రం లాంటి పూలదండలూ అవీ ఇచ్చి గౌరవిస్తారు. అల్లా అల్లా ప్రదర్శనం పూర్తి అవుతుంది. జనం పోలోమని లేచి "అద్భుతం, అఖండం, అబ్బో, ఒస్సి, ఆహాహా, చాలా బాగుందిలెండిమరి, బాగుందనన్నండి, బాగుంది, ఆఁ, బాగానే ఉందీ, ఉండిపోదూ,పాడుగాలేదు, ఏమడుగుతావు,ఏడిసినట్టుంది, ఏడిసి మొహం కడుక్కున్నట్టుంది, వాళ్ల మొహంలా ఉంది, వాళ్ల మోరలా ఉంది, నచేలస్నానం చెయ్యాలి, పక్షిణీ పట్టాలి, వాడి భైరవికి పావలా, ఆస్త్రీచమక్ కి అర్ధ, ఆ లవ్ సీనుకి, రూపాయి" అంటూ విమర్శ చెప్పుగుంటూ ఇళ్లకి పోతారు. నాటకం ఏదైనాసరే 'పావురాయిలు రాలేదూ' అంటూ ఒకొక్కడు చప్పరించిపోతూంటాడు.

ఆరీతిగా ఆదర్శకళలన్నీ నిలబడడం చాలా సంతోషకరం. సాహిత్యకళా, గానకళా, నాటకకళా, లలితకళా, సకలకళా

విశ్వకళామండలులేకాక పరిషత్తులకూడా ఆంధ్ర దేశంలో ఆవిర్భవించి పనిచేస్తూన్న ఈకాలంలో అన్నీ ఆదర్శంగా కలిసి ఆంధ్రసంగీత నాటకప్రదర్శనం పైసూచించేస ఏర్పాట్లల్లో ఒకే విధమైన ఆదర్శప్రాయంగా ప్రత్యక్షంలో నడుస్తూండడం ముదావహం. సంగీతనాటక ప్రేక్షకసంఘాలూ, సంగీతనాటక శ్రావకసమాజాలూ త్వరత్వరగా ఏర్పడి పై చెప్పినలాంటి సందర్భాలు ఇంకా కలిగించి, ఆదర్శాలి పట్టి ఇంకా కొంచెం పెంచి ఇల్లాగే వాటిని కాస్త ప్రత్యక్షంకూడా చేసేస్తే, ఆంధ్రుల సకల కళాభిరుచి కొన్ని వందల రెట్లు[illegible]పోతుంది. దాంతో ఆంధ్రానికి ఏమన్నా లోటుంటే ఆ కొంతలోటూ పూడుతుంది. మంచి[illegible] [illegible] సత్యమే కానీ అన్యథా కాదుగనక; సంగీతనాటక ప్రదర్శనం అనే [illegible] దాన్ని [illegible] ఆపడం సాహసం కానేరదు. [illegible]

[illegible]

తెలుగు నటుడు

ఆంధ్రనాట్యవిమర్శకులు తెలుగునటుడుకి ఉండవలిసిన వివిధ ప్రజ్ఞలూ, లక్షణాలూ బేరీజు వేశారు. ఆ జాబితాలో ఆంధ్ర ఛందోలంకారాలవంటి అల్పాంశాలు తప్ప అన్నీ ఉన్నాయి. నటుడికి సౌష్ఠవమూ బలమూ గల విగ్రహమూ, ఆడే కాళ్లూ, తిరిగే చేతులూ, కోటేసినట్లుండే ముక్కూ, చారెడేసి జిలజిలలాడే కళ్లూ, హృదయభావాన్ని స్వీకరించి స్థిరంచేసుకోగల ముఖమూ, కంచుగీసినట్టూ మధురంగానూ ఉండగల గాత్రమూ ఉచితమైన సంగీతసామగ్రీ, ఆరు విశేషాలు గల తెలుగు ఉచ్చారణా, ఆంధ్రభాషా, ఇతర సన్నిహితభాషల్లో ప్రవేశమూ, వాటిల్లో ఉచ్చారణా పాటవమూ, అమోఘమైన ధారణా, ఉచిత వేషం ధరించుకోగల తెలివీ, బోధనాశక్తీ, ఆకర్షణా, సౌశీల్యమూ, నాటకకర్త గిలికిన రచనకి మెరుగు పెట్టగల ప్రతిభా—ఇల్లాగ్గా వీలైనన్ని శక్తులూ సామర్థ్యాలూ ఉంటేగాని ఎంతమాత్రమూ వీల్లేదని శొప్పడి శాసించారు. వీటిల్లో చాలాభాగం నటుడికి స్వతస్సిద్ధంగానే ఉండాలి గావును అన్నట్టుగా కనిపిస్తుంది. అనగా, రాజువేషం ఒప్పించడానికి ఒక్క వాడుకూడా రాజలక్షణాలతో పెట్టిపుట్టినవాడుగాని పనికిరాడు అని. ఎవడేనా ప్రకృతిమహిమవల్ల, విధిలేక, అందంగా ఉంటే, వాడు నాటకరంగంమీదకూడా అందంగా కనపడడానికి వాడు ఏమి నటించాలో, వాడి నటప్రజ్ఞ ఏమిటో బోధపడదు. సర్వి

ఇక సాధారణాంధ్రజనం తమరి ఇష్టప్రకారం ఇష్టనటుడిమీద మెప్పులు కురిపించేటప్పుడు ఈరీతిగా అంటూంటారు: 'బాగా పాడతాడ్రా, గొప్ప యాక్టరూ'; 'చాలా ఖరీదైన చమ్కీరా, మంచి యాక్టరు'; 'చాలా ఆస్తి ఉంది, డబ్బంటే గవ్వ, గట్టి యాక్టరు'; 'బి. యే. ప్యాసయాడు, సామాన్యవు యాక్టరా' 'మంచి కుస్తీ పడతాడట, ఉద్యోగంట, ఉపద్రవపు యాక్టరు'; 'నిద్రహారాలు లేకుండా చచ్చిచెడి అద్దంఎదట తంటాలుపడడం అదీ లేదుట, యాక్టరంటే వాడే యాక్టరు'; 'బొమ్మలు ఫస్టు క్లాసుగా గీస్తాడు, ఉషా వాడే వెయ్యాలి, ఉషార్ యాక్టరు!'; 'జిహ్వా లేచివచ్చేటట్టు వండుతాడు, వాడికి పోటీగా భీముడూ వెయ్యడానికి ఏడోయ్ మరోయాక్టరూ'; చుట్టైనా కాల్చడు, మహాసాత్వికుడు, మామేలైన యాక్టరు'; 'ఏమి క్రాపింగ్‌రా వాడిదీ, హార్మనీ ఫిడేలూ వాయిస్తాడు, ఎంత యాక్ట రను కున్నావ్'; నాకూ వాడికీ స్నేహం, నేనూ కాదంటే ఏమన్నా అనుకుని ఇదవుతాడు, అందెవేసిన యాక్టరు'; 'ఇవతల ఎంత వినయం, ఎంత నెమ్మది! పైగా రంగంమీదికి వెళ్ళేటప్పుడు సెంటూ లవండరూ వాడతాడు, మహా ఎక్కా యాక్టరు'; 'ఎన్ని రికార్డు లిచ్చాడురా, టాకీవాళ్ళు ఊరికేనే తీసికెళ్ళారా మరీ, వాడికి రోజుకి ఎన్ని ఉత్తరాలో తెలుసా? మరోడు యాక్టరేమిటీ' —అనే ధోరణిలో మెచ్చుకుని విమర్శిస్తూంటారు. ఈ పామరవిమర్శలో కేవల హాస్యాస్పదంగా ఉండే లక్షణ విశేషాలు మినహాయించి తక్కినవి పండితులుకోరే శిక్షణాలతో

జతపరిచి, వాళ్లయొక్క ప్రాతిపదికలు గమనిస్తే, నటుడు నాట్యంచేసేవాడుగనక, అతడికి ఆకర్షణగల వేషమూ, గంతూ, చేష్టా, స్వరమూ, పదమూ ఉండేవనీ, ఉండాలిగ్గావుననీ తేలుతుంది. భగవన్మహిమకీ ప్రకృతిసౌందర్యానికీ మానవ హృదయం వికసిస్తుందనీ, ఆటవికులుకూడా ఉద్రేక సంభ్రమాలతో మంచివేషంలో గంతులేస్తూ పాడుకుంటూఉండేవారనీ, మనం ఊహించుకోవచ్చు. పట్టణ వాసులయొక్క వినోదం కోసం వాళ్లు వెళ్లి ఆడగా పట్టణవాసులు వాళ్లని అనుకరించి, వాళ్ల ఆటల్ని సంస్కరించి ఉద్ధరిస్తాం అంటూ తమరూ ప్రారంభించి ఉంటారు. భావప్రకటనకి ఈ వేషాది పంచకంతో మానవులు ప్రారంభంచేసి, కాలక్రమాన్ని దాన్ని నాట్యం అని పిల్చిఉంటారు. ప్రతివిషయంలోనూ మొట్టమొదటలో వివక్షత తక్కువగా ఉంటుందనీ, భావనమాత్రమే విరివిగా ఉంటుందనీ నమ్మొచ్చు. అంచేత, ప్రథమంలో ఏనాడో భాగవత ప్రదర్శనాలలో నటుడు భుజకీర్తులూ కర్రకత్తీ చెక్కలకిరీటమూ వగైరాలతో వేషంకట్టి, చిందులుతొక్కి గంతులేసి, చేతులు తిప్పి, ముఖానికి అరదళం పట్టించుగుని, కొన్ని కొన్ని దీర్ఘాలు తీస్తూ, కొన్ని కొన్ని మాటలు అంటూ, చుట్టూ చేరిన జనాన్ని రంజించిఉంటాడు. అనగా, ప్రతీనటుడూకూడా తక్కినవాటితో పాటు నృత్యంకూడా చేసితీరేవా డన్నమాట. అన్నిటికీ మూలం ఓంప్రథమంలో నృత్యం చెయ్యడమే తరిఫీయతు అయేవాడు. భాగోతంలో చేరదలిచిన ఒకానొక అభ్యర్థి నృత్యం

చెయ్యడం నేర్చుకోడానికి రాత్రీ తెల్లవార్లూ శ్రమించడం నా బాల్యంలో నేనే చూశాను. ఇవికాక, భాగవతనటుడికి శాస్త్రాలుపట్టుకం, లయజ్ఞానం, రాగజ్ఞానం, అర్థంతో సహా సంస్కృత శ్లోకాలూ, వాటిల్లో ప్రమాణించవలసిన అమరమూ, సమగ్రంగా పురాణగాథలూ తెలిసిఉండేవి. ఇక, భాగవత హాస్యనటుడికి అనర్గళవాగ్ధారా, అనేకవిషయాల గురించిన సందికట్టువాక్యాలూ, సభాభిరుచినిబట్టి కొంచెం పచ్చిగా ఉండి బండజనాన్నికూడా పకాలుమనిపించగల మోటుముచ్చటలూ, అవగుణాల్ని హేళనచెయ్యగల నేర్పూ, సంఘంలో ఉండే సాంసారికవ్యక్తిత్వాల వయినమూ, పక్కశాస్త్రి చెప్పేదాన్ని ఊతపట్టి బలపరిచి, వ్యాఖ్యానించి, ఉపాహరించి, ఆచరించి, 'నాకిం తెలియదేమో, మొర్రో' అనే ముతగమునిషి నెత్తికెక్కె నా, చెప్పబడే సంగతి రుద్దిపట్టించగల ఓపికా మొదలైన లక్షణాలు ఉంటూన్నట్టు నేటివరకూ గోచరిస్తాయి. కలాపనటులు దేవతలతో తమరికి సంబంధాలు సమర్థించుకుంటూ, మానవులకి మానవసంస్థల విశేషాలూ, అభివృద్ధిమార్గాలూ సంగీతంలోనూ ధరువుల్లోనూ మాటుపెట్టి ఎగిరిగంతేసి అందించగల నేర్పు సంపాదించినవాళ్లు. ప్రదర్శిత విషయాలు మనికీ మనిషికీ సంబంధించినవే అంటే మూర్ఖులు చప్పరించి 'అయితే ఇందులో ఏముంది!' అంటారు. ఆ విషయాల్నే పట్టిగిల్లి నేరుగా ఏ అసలుభగవంతుడికో, లేక చిల్లరదేవుళ్లకో ముడెట్టి, ముందు ఒక్షము శ్లోకా తెలియని భాషలో రాయిమని పాడి, తరవాత

వ్యాఖ్యానం చేస్తే, తరవాత, జనం తెంపలు వేసుకుని సంగతి ఆరగిస్తారు. 'భాగవతాలు' అని పేరు రావడానికి అంతే కారణం. క్రమేపీ, కథలూ పాత్రలూ పెరగడం, కథల్లోకి రాక్షసులూ, రాజులూ స్త్రీలూ రావడం జరిగింది. అటువంటివి ఎక్కువ పట్టింపుగా, విశేష సామర్థ్యంతో, చాలా నిష్ఠగా ఆడినవారు కూచిపూడి భాగవతులు అని దేశప్రసిద్ధులు. వాళ్లని అష్టాం క్షేత్రియులుగా కట్టక శ్రోత్రియులు కూడా మన్నించడం నేనుకూడా ఎరుగుదును. వాళ్లు, ఏదైనా గ్రామం వెళ్లి, ఆగి, ఒకవీధి చివర బల్లలరంగం కట్టుకుని వీధి చివరదాకా వీధులోనూ, అరుగులమీదా ఉదయందాకా జనం కూర్చుని ఉండగా, దీక్షగా (నరసింహమూర్తి వేషగాడు ఉపవాసం ఉండే వాడు!) ఆడి వృత్తాంతం వివరిస్తూ ఆ జనాన్ని రంజింపజేసి, ఊరేగించి వెళ్లేటప్పుడు గ్రామం ఇచ్చింది పుచ్చుకుని వెళ్లేవారు. వాళ్లు ఆడగా నేను చూసిన ప్రహ్లాద ([illegible])లో ఏ నటుడూ నృత్యం చెయ్యలేదు. బహుశా వాళ్ల ప్రదర్శనాల ప్రారంభ నాటికే పైన సూచింపబడ్డ కళాపంచకం లోంచి నృత్యం విడిపోయి ప్రత్యేక కళగా ఏర్పడి ఉంటుంది. ఆ కళని ప్రత్యేక కృషితో ఉపాసించి ఆర్జించినవాళ్లు ఉంటూండగా, కాస్త కూస్త నృత్యం చెయ్యడం పిచ్చిగంతులకిందికి రావచ్చు ననే భయంవల్ల నటుడు ఆ కళని వదిలేసి ఉంటాడని మనం భావించాలి. నృత్యానికి ప్రత్యేకత వచ్చినట్టు మరోటి కనిపిస్తుంది. నృత్యం సంగతి అటుంచి కేవలం అన్యవేష

స్వీకరణంవల్లా, అన్యగాత్రానుకరణంవల్లా అపరిచితజనాన్ని (ఒక్కోక్కప్పుడు ఎరిగున్న వాళ్ళ నికూడా) చాలా భ్రమింపజేసి, తద్వారా జనానికి ఆనందంకలిగించుతూండే పగటివేషగాళ్ళు బయల్దేరడం! ఒక అసలు తాహసీల్దార్ని బెదిరించి ఆజ్ఞాపించి కాగితాలు మోయించి తన యిష్టంవచ్చినట్లు పన్ను చెయించు గోడానికి కలెక్టరుగా వెళ్లిన పగటివేషగాణ్ణిగురించీ, ఒక కలెక్టరుసాలలో ఉండే గుర్రాన్ని హాజుహేషాను కరణంవల్ల బయటికి వచ్చేటట్టు చేసిన పగటిభాగవతుణ్ణిగురించీ, ముందు నోటీసిచ్చి పగల్లా వేషంలో వీధుల్లో తిరుగుతూ గుర్తుపట్టడానికి దొరక్కుండాఉన్న పగటివేషపు వీరుణ్ణి గుర్తించీ ఎదుగుదుం. అనేక జనానికి పగటివేళే వ్యామోహం కలిగించగల అన్యవేష భాషలు ఆరోపించుకోగలిగిన ఇటువంటివాళ్ళ వేషధారణలోని సమగ్రత వేరే చెప్పడం ఎందుకు! గాత్రోచ్చారణలలో వాళ్లు చూపించగలిగిన పరివర్తనయొక్క విశిష్టత ఇక అడగడం ఎందుకు! సోమయాజులూ సోమిదేవీ, దొరా బంట్రోతూ, పంతులూ పఠాణీ, బుడబుక్కలు, ఫకీరు—ఇవన్నీ విశేష చాతుర్యంతో గ్రామాభిరుచుల్నిబట్టి వాళ్లు ప్రదర్శిస్తోచ్చారు! మరి ఆనకట్టు, ఉప్పెనలకి చాలక్రితమే వెండితెర కట్టి దానిమీదికి చలనచిత్రాలెక్కించి, తమను వెనకే ఉంచి, భారతభాగవతరామాయణగాథల ముఖ్య ఘట్టాల్లోని పాత్రల చర్యలూ, వృత్తాంతాలూ, కలహాలూ, సంభాషాల పౌర్వాపర్యమూ—ఎన్నిజన్మలెత్తినా తమ మత మేమిటో తమరి

తెలియడానికి వీల్లేని పరమపామర తెలుగుజనానికికూడా మొఖం ముందు వేళ్లాడేలాగ బోధచెయ్యడానికి యత్నించి నెగ్గి తద్వారా తెలుగుజాతికి కొన్ని ఉన్నాడి ప్రసంగ విషయాలు చేకూర్చి పెట్టినవాళ్లు తోలుబొమ్మలాడించినవాళ్లు! ఆబొమ్మల అభావం ఊహించుగుంటే తెలుగుపామరజనంయొక్క సాధారణజ్ఞాన ప్రమాణం ఇప్పటిమాత్రం లేకపోయుండేదని రూఢిగా చెప్పచ్చు. వాట్లవల్ల కీడు కలిగిందేమో అని సంకోచించేవాళ్లు ఉండగల్రు. కాని, వాట్ల మేలు అంతకంటె చాలారెట్లని తోస్తుంది. కీడు ఏమిటీ అంటే అశ్లీలత! కాని, ఎదేనా సభఎదట జరిగే అశ్లీలం సభవారికంటె మోటుగా ఎన్నడూ ఉండదు, ఉంటే ఆసభ వాళ్లు దాన్ని ఆపేస్తారు, ఒక్క సభ్యుడులేచి, ఆపగలడు, ఆపిన సందర్భాలు ఎరుగుదుం! తమరు తెరవెనక పడినా ఈనాట్యగాళ్లు రాగాలూ కీర్తన్లూ వదల్నూ లేదు, ఆరితేరి తయారూకాలేదు. కాని వాళ్ల సంసారానికంతకీ కథ క్షుణ్ణంగా రావడమూ, ఒకరు బొమ్మని వదిలి తమర్లో ఇంకోరికి అప్పగించినప్పుడు ఆ ఇంకోరు బొమ్మని ఆడిస్తూ కథ కానియ్యడమూ ఉంటాయే కాని, చెప్పవలిసిన ముక్కలు తడుముకోడమూ, మరోరిదగ్గిర్నించి అందుకోడమూ ఉండవ్. ఒకఅవసరంలో వాళ్లల్లో ఒక అనుభవజ్ఞుడు ఛటుక్కున 'వేధమూర్తులు' అని ఉచ్చారణ చేసేసరికి సభలో కొందరికి నవ్వొరాగా, "స్రష్టా ప్రజాపతిర్వేధా" అని వాడు అమరించేటప్పటికి నవ్వు కొంతవరకు తగ్గిపోయిన సంగతి యథార్థమే. ఈ ఆటగాళ్లు కాక, తెల్లపరికిణీ కట్టి, నడుం

భ్రమింపచేసి, చేత్తో చిన్న తెరబట్టి పట్టుకుని పట్టుదప్పనట్టుగా నాట్య నడకా నడుస్తూ పాత్రోచితంగా ప్రవర్తించి కథ ఆడే పాత్రధారి సరియొక్క నటనలో ప్రేక్షకాకర్షణ చేయగల నేర్పు కనిపిస్తుంది. పైగా అన్నింటిలోనూ ఆట ఒకరిద్దరిమీద ఆధారపడడం, కథయొక్క వృత్తాంతంలోని సూక్ష్మవిశేషాలు కూడా వ్యాఖ్యానం చెయ్యబడడం, సంగతులు అథమునికికూడా బోధపడడం, ఒకరు ఆటనిర్వహణాన్నిగురించి ప్రాచీనపద్ధతి తెలిసినకర్తగా ఉండడం, ఆడే సంఘం తెల్లవార్లూ మనసారా నోరారా పలికి జనాన్ని ఉత్సాహంగా కూర్చోపెట్టడం, జనం ముందు మెచ్చుకుని తరవాతే నటుల్ని బహూకరించడం మొదలైనవి స్ఫురిస్తాయి. స్థాని, ఉపయోగింపబడే వచనాపద్యాల సంస్కృతీకాన్ని, గేయకల్పన గాని సూక్ష్మంగా లిఖితంగాయి ఉండడంగాని, ఆ రచనకి ఫలానా వాడే కర్త అని ఉండడంగాని స్పష్టం.

ఒకే వ్యక్తి ఊహించి, రచించి, లిఖించి ఒకే గ్రంథరూపంలో దేవకథా, లౌకిక పురాణగాథావిశేషాలని గద్యపద్యాలూ ద్విపదలు ఫలుకూ పలానివారు చెప్పాలి, పాడాలి, ఆ చేటటువంటి సూచన ప్రతో సహా ఇయిక్తించినదాని పేరు యక్షగానం. యక్షగానాలు ఆరువందల సంవత్సరాలు క్రితంనించీ ఉన్నట్టున్నాయి, అదిని వీటిల్లో నృత్యం ఉన్నా క్రమంగా ఇవి భావోగానప్రధానాలైన ట్టున్నాయి తెలుస్తుంది. యక్షగానాల్లో రచింపబడ్డ గేయాలు లయానుగుణచ్ఛందస్సులకీ కీర్తనలకీ మధ్యరకంగం. యక్షగాన నటుడు నృత్యం వదిలేసి, ఇటు ఛందస్సూ అటు రాగాలూ

రెండూ సమపాళంగా తెలిసినవాడై, వేషం ధరించడంలో నేర్పు గలవాడై, కథితాంశం మూర్ఖులకికూడా బోధచెయ్య వలసినవాడై ఉండవలసొచ్చింది. కాక, యక్షగానాలు ప్రబంధాలకీ పామరరచనకీకూడా మూలకందా లని పెద్దలు సెల విచ్చారు. నృత్యానికి ప్రత్యామ్నాయంగా యక్షగానాల్లో కాలక్రమాన్ని ప్రవేశించిన పద్యాల ఛందోబాహుళ్యమూ, పద్యంయొక్క చరమపాదాన్ని ఎత్తించి దరువేసి కీర్తించడమూ, మళ్ళీ, ఏలతుమ్మెద మొదలైన పదాలయొక్క రాగాలయొక్క విస్తరణమూ—ఇవన్నీ సాధారణనటుణ్ణి మించి పోవడంవల్లనున్నూ, త్యాగరాజువంటివాళ్లు రచించిన భక్తి వేదాంత ప్రధానాలైన యక్షగానాలకంటె శృంగారమాత్రాలైన రచనలే జనం కాంక్షించడంవల్లనున్నూ, అర్హులైనవాళ్లు మాత్రమే యక్షగానరచన చేసినా అనర్హులు కూడా జక్కులవాన్స్త్రయిగా యశం ఆర్జించాలనే దురాశతో యక్షగానాలు పాడడానికి పూనుకున్నా అనీ తయారవడంవల్ల నున్నూ అవి వెనక్కి వెళ్లిపోయా యని పెద్దలు సెలవిచ్చినది సమంజసం. యక్షగానశకాంతరంతో రెండు సంగతులు ముఖ్యంగా తెలుస్తున్నాయి. ఒకటి, పండితాభిరుచికీ పామరాభిరుచికీ రచనలు వేర్వేరుగా ఉండాలనీ; రెండు, ఛందోవారిధిలో గణాల్నీ గానసాగరంలోని రాగాల్నీ లయించేపనిమీద నటుణ్ణి నోటీసిచ్చి వాదిలిపెట్టినా సరే పర్యవసానం శూన్యమే అనీ! నృత్యం, వేషం, అభినయం, గానం, (గద్య పద్య గేయ

కవనం-ఈ ఐదూ పంచకోలకషాయంగా కాకుండా నాట్యసిద్ధికి పంచప్రాణాలుగా ఏకకుటుంబంగా ఉండేవనీ, ఉండవచ్చునీ, ఉండాలనీ విమర్శకులు ఓమూల గోలెత్తుతూండగానే మొట్ట మొదట్లో నృత్యం వేరడిపోయింది. వేరడడానికి ఒకర్ని అడ గాలా ఏమిటి! ఇతరసహాయం లేకుండా తనే ప్రత్యేకంగా జనాన్ని ఆకర్షించుకోగల ధైర్యం దానికి రాగానే అది వేరై పోయింది. పైగా, అన్నీకలిసి కనిపించినప్పుడు, నృత్యమే జనాన్ని తత్క్షణం తనకేసి ఆకర్షించుగోడమూ, తక్కిన కళలకేసి మరిచూడనియ్యక జనాన్ని తనే కట్టేసుగోడమూ అనే విష యాలు తక్కిన కళలకి నృత్యంమీద ఈర్ష్య రేపడంవల్ల కూడా నృత్యం వేరుపడి ఉంటుంది. అంతే గాని, ఒకరి ఇష్టానుసారం నృత్యం మానుకోలేదు నటుడు! తక్కిన నాలుగు కళలూ కలిపి తనవే అనుకున్నాడు. కాని, క్రమేపీ వీటిల్లో స్వరం స్వాతంత్ర్యం వహించి ప్రత్యేక కళ అయిపోయింది. అదే గానం. గానం చిరకాలం పదాలతో కలిసే జీవించింది. అయితేం, ఎప్పుడు జంత్రవాద్యం ప్రత్యేకంగా ప్రాణికోటుల్ని రంజింపగలిగిందో అప్పుడే అది ప్రత్యేక కళగా విడిపోయింది. వీణా, పిల్లనగ్రోవీ, పాము బుర్రా- ఇటువంటి వన్నీ పదాలయొక్క సాయంతో నిమిత్తం కోరకుండానే మానవుల్నీ జంతువుల్నీ కూడా రంజింప జేస్తాయి. ప్రత్యేకగానంవల్ల మనసుల్ని హరించేవాడు గాయ కుడు. శుద్ధగానానికి అర్థం గోచరించదు. మానవుడు, పామరు డైనకొద్దీ, అర్థం తెలియని వ్యాపారాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా

గాని చాలసేపు వినలేదు. అందువల్ల, అర్థం ఉండి తెలిసే మాటలు గల సంగీతం వచ్చింది. ఆ మాటలేనా మనకి లోగడ తెలిసి ఉండాలిగాని గాయకుడి నోటంట మొదటిసారి మనం వినడం జరిగిందా, మనపని సరి! మెట్టుమాట, తెలుగునటుడు గాయకుడి ప్రత్యేకాభిమానకళ అయిన గానాన్ని 'ఉచితంగా', పద్యంలో మాత్రం చేసితీరాలని విజ్ఞులు శాసించడంవల్ల, ఉచితం అంటే ఛటుక్కున తెలుసుకోలేక, ఒకవేళ తనకి గొప్పగానం వస్తే అది ఉచితంగా చెయ్యడానికి స్థిమితావకాశంలేక, మెప్పు నష్టం భయంవల్ల మితంగా చెయ్యలేక, లేవిడీ కొడతారేమో అనే భీతిచొప్పున అసలు మానలేక నానాబాధలూ పడడం ప్రారంభించాడు. ఇంతట్లో భరతఖండంలో ఆంగ్ల విద్యాలయాలూ విశ్వవిద్యాలయాలూ ఆంగ్లభాషాగౌరవమూ పుట్టి, ఆంగ్లభాషా కృషీ భాషాంతరీకరణాలూ, అందుచేత పడపడి సంస్కృతగ్రంథ భాషాంతరీకరణాలూ బయల్దేరి, అచ్చులు వచ్చి, ధార్వాడ శాంగ్లీ కంపెనీలవంటివి తెలుగుదేశంలో నాటకాలు ఆడగా వాటిని అనుకరించి తెలుగులో కూడా ప్రదర్శనాలు చెయ్యాలనే కుతూహలం జనంలో రేగినమీదట, వాటంతట అవే పైకి లేచిపోతూండే తెరలూ, వైరువర్కూ, చమ్కీడాబులూ, గుగ్గిలప్రమిడులూ, హార్మోనియంతొపూ మొదలైనవి జనాన్ని ఆకర్షించినమీదట, పద్యంమీదా పాట్లమీదా ఆధారపడి పండితుడు నాటకరచన చెయ్యగా తన మంచివికపూరా క్షుద్ర రాగాలమీదా ఆధారపడి నటుడు ఆడడం ప్రారంభించాడు.

తెలుగునాటకాలు అచ్చుపడడం సాగింతరవాత "స్టేజీడ్రామా కంపెనీనాటకము" అనీ, "సంగీతనాటకము" అనీ పై అట్టమీదే ఉండేవి. అల్లా లేకపోతే, అవి సంఘాలు ఆడకపోతే, జనం రాకపోతే, ఆ నాటక ప్రతులకి అమ్మకం ఉండకపోతే! అదీ భయం.

కాని, ప్రదర్శనాల్ని బట్టి ఆలోచిస్తే కొత్తరకంలో రాగాలకి ప్రాధాన్యం లేదు సరికదా, మాటలయొక్క అర్థాలవల్ల ద్యోతకం అయ్యే అంశానికే ప్రాముఖ్యత ఉంచినట్టు తోస్తుంది. కాదు, అసలు మొదటి తెలుగునాటకాలు వచనంలోనే ఉద్భవించాయి. వాటిని జనం ఆనందించారు, పామరజనం కూడా విని అవగాహనచేసుకుని ఆనందించవలసిన బాధ బయల్దేరింది. వాటిని ఆడే నటుల్ని 'వచన నటులు' అనేవారు, 'పురిటివాళ్లు' అన్నట్టుగా, వాళ్లల్లో ఏదో కళంకం ఉన్నట్టుగా! కాంతో, నాటక వేషాలు కట్టడానికి మిడిమిడిసంగీతజ్ఞానమైనా గాత్రనాదం గలవాళ్లు రావడం మొదలెట్టారు. వాళ్లు నిజానికి రాగనటులే అయినా, పద్యనటులుగా ఎంచబడ్డారు. 'వచననటులు' అంటే పద్యాల్ని అభినయయుక్తంగా పఠించలేని వాళ్లనికాదు, తియ్యగా కూనిరాగాలు తియ్యలేనివాళ్లన్న మాట! 'పద్యనటుడు' అంటే ఛందస్సు ఏమీ రానక్కర్లేదు సరిగదా దేవుడిచ్చిన గొంతికతో తను సేకరించుకోగలిగిన నాలుగైదు రాగాలతో లుంగచుట్టి. సాధుంపట్టి, పద్యాల్ని, రాగానుపానం ఉంటేగాని పద్యపఠనం పుచ్చుకోలేని జనంమీద

ఝుమాయించి విసరగలవాళ్లు అన్నమాట! కవి పద్యాలకి నటుడి రాగం జోడించడంవల్ల అభినయం ఎక్కువయేదో, శూన్యం అయేదో, విరుద్ధం అయేదో తెలియదుగాని, మోజు అటువంటి వాళ్లమీదే ఉండేది. మోజు లేనివాడికి రాజువేషం దొరకదు. రాగాలు తియ్యని పురాణరాజు పూర్వం ఉండేవాడా అని ఆంధ్రజనం శంకించేటంత అభిరుచి బయల్దేరింది. రాగ రాజ శబ్దాల వ్యుత్పత్తి నిబట్టి అంతే శాస్త్రి అని పండితులు అన్నారు. రాగాలు రానివాడికి రాజువేషం కల్లవార్త అయిపోయింది. రాగనటులు నాటకరంగం ఎక్కినకొద్దీ, లోగడ గద్యంలో అంతరించిననాటకపు మాటల మధ్యమధ్య—రీసర్కీరాళ్లు పాతినట్టు—పద్యాలు ఇరికించారు నాటకకర్తలు. మరి ఉన్న వచనపదార్థాలతోనే, హిందూస్తానీవరసల్లో, మట్లు ఒకప్పుడు నాటకకర్తే అనుబంధించేవాడు, లేనప్పుడు నటుడే సంధించుకునే వాడు. పాశ్చాత్మవి మొదట అదృశ్యంగా పక్కనుండి, తరవాత కనిపిస్తూండి, పదపడి నువ్వా నేనా అని రంగానికి ఎదురుతిరిగింది. సరి, ఆ పద్యాలూ మట్లూ లేకపోతే నాటకం ఆడబడదని రాశారా, ఒకవేళ ఆయాస్థలాల్లో భావం గడ్డకట్టి పద్యగేయ రూపం దాల్చిందా, అంత గొప్ప భావమూ ఒక్క రాగవాచికం పొందగానే అవగాహన అయిందా? ఓవందసార్లు జనం విన్న తరవాతేనా నేటికేనా బోధపడిందా? కొన్ని కొన్ని అర్థమం నటుడికేనా బోధపడ్డాయా?—అనేవి మీమాంసలు! ఎక్కడా కుడా మొదటిఉద్దేశాలు మంచివీ, గొప్పవీనూ. పద్యానికి

అర్థం ఉండాలి, దాన్ని ప్రకటించి, అన్వయిస్తే, వాణ్ణి 'నటుడు'—అన్నారు. ఒక అర్థజ్ఞానం గల నటుడు భావబోధ చేస్తూ పద్యం చదివి రసం పెంచి ఒప్పేటట్లు 'ఉచిత' రాగ కల్పన చేయగల్గి, మిక్కిలి అపరూపసామర్థ్యంతో హరిశ్చంద్ర పాత్ర పోషించాడనుకోండి. అతడిపక్క, అర్థంతో నిమిత్తం లేకుండా పీక మంచిది ఉండి శ్రావ్యంగా రాగాలు తియ్యగలిగిన ఒకడు నక్షత్రకుడు వేశాడనుకోండి. "హరిశ్చంద్రుడు గట్టివాడే! పాపం, పాట ఒకమోస్తరు. కాని, ఆ నక్షత్రకుడున్నాడే వాడి మొహం ఈడ్వా, వాడికి పార్టు రాకపోతేం అన్నాను, ఏమిపాట ఏమిగొంతిక ఏమి 'స్టైను'- అబ్బ అబ్బ, చెక్కేశాడు' ఊపేశాడు, జంఝూటీ జన్మ తరించింది జింగ్లా చెవలతుప్ప వాల్చేసింది-వీడేస్తే హరిశ్చంద్రుడు, దొల్లించెయ్యడూ!" అనే జనవిమర్శ రేగేది. పండితులు ఇదంతా మూర్ఖవిమర్శ అని కాశితంవినా అక్కడా కొప్పడితే ఏమైనట్టు! దాన్నించి మళ్లీపాటు హరిశ్చంద్ర ఆడినప్పుడు వీడికి హరిశ్చంద్రుడూ, వాడికి నక్షత్రకుడూ వేషా లచ్చేవి! అక్కణ్ణించి, అతిశయోక్తి లేకుండా చెప్పాలంటే, పెట్టిపుట్టిన కంఠమాధుర్యానికి తోడు ఎక్కి రాగాలుంటే అంత పెద్ద వేషం! కాదు కాదు, రాగా లొచ్చినవాడికి పెద్దవేషం ఇవ్వకపోవడం దోషం అనే మాట కూడా బయల్దేరింది. "వాడంత బాగా పాడతాడు, మంత్రిచ్చా రేమిటిరా!" అనేవారు. కథ అల్లి, పాత్రల్ని పిల్చుకొచ్చి (పురాణపాత్రలే గనక సృష్టించడవ్వగొడవ లేదు!) సంభాషణలు

సాధించి, కవిత్వం రచించిన నాటకకర్త రాగాల ప్రమేయం లేకపోవడమున్నూ, ఆడేవాళ్ళకీ ఆడబడేవాళ్ళకీ రాగాల ప్రమేయం తప్ప రెండోది లేకపోవడమున్నూ సంభవించింది. ఆహాజావిడిసందడిలో చాలామంది రాగనటులు అర్థంతో నిమిత్తం లేకుండానే పద్యం పాడి మెప్పుపొందడం నేర్పు సంపాదించారు. తరవాత ఏం చెప్పినా, అసందర్భంగా ఆగేవాళ్ళు, కర్తకర్మక్రియలు తెలియనియ్యనివాళ్ళు, సంతకింద చెప్పించు గోడమేగాని చదువుకోలేనివాళ్ళు, మొక్కలుమురుపు కమ్మడానికి సంగతులు గుమ్మరించేవాళ్ళు, రైలుదిగి తమపక్క వేషం వెయ్యవలిసినవాడు వచ్చేదాకా సీసాల్ని రాగాల్లో సాగేసేవాళ్ళు, పద్యపదసంఘాల్ని దూదిపింజలు ఏకినట్టు ఈమిూమాంసించి అమూలకి ఉప్పట్లాడినట్టు ఆడుతూ ఏకే వాళ్ళు, మాపొడ్డించాలని జనం ఘొల్లుమనేదాకా పాడేవాళ్ళు, ఇలాగ్గా అనర్హులు క్షుద్రరాగలాభం ఆర్జించుకోడానికి అవకాశం ఇవ్వబడి జనప్రియత్వం పొందడం ఎరుగుదుం. వీళ్ళల్లో చాలామంది కేవలం 'లాటరీ' వంటిదైన పామరజనతాతాత్కాలిశ్లాఘ పొందడమే అయిందిగాని, వందలాదిపద్యాలొచ్చినా ఛందస్సు తెలుసుకోడంగాని, వందలాది వాక్యాలొచ్చినా కొత్తవాక్యం రచించడంగాని, రాగాలేకాక గానంకూడా వచ్చినా గానలక్షణ గానమహిమలు గుర్తించడంగాని, తనకంటె మంచికంఠంగలవాడు వస్తే తన సమాజంలో చేరనియ్యడంగాని, చేర్చుకుంటే వాడికి పద్యాలుండే పార్టు ఇవ్వడంగాని, ఇస్తే అవి తీసేసి వాటి

బదులు వచనం రాసిఇవ్వకుండా ఉండడంగాని జరగలేదు జరిగితే, తనమాట! దాన్నిబట్టి నటసమ్మేళనవల్ల జనానికి విశేషానందం కలగడానికి బదులు నటుల్లో ఒకరిమీద ఒకరికి 'కంఠం,' వరకూ ఉండడం సంభవించింది. పక్కవాడు వాడి మాతృభాషి కంఠంతో 'వన్సుమోర్' లాగేస్తే, తను పైనలా! ఒకే రంగం మీద, ఒకడివెంట ఒకడు, పావలాకి, పదిమంది రాగాలు తీస్తే, అందులో ఎవడో ఒకడు ఆరాత్రికి ప్యాన్, తక్కినవాళ్లంతా అప్పట్లో వాడితో పోలిస్తే, ఫేల్! ఆఒకడూ పాడినప్పుడు జనం మెచ్చడం (గానానికి తత్క్షణశ్లాఘ ఉంటుంది. అది దాని ధర్మం, రాగనాటకంయొక్క కర్మం-ఎవడేం జేస్తాడు.) 'వన్సుమోర్' వాళ్లని క్షమించడం, తక్కినవాళ్లని తీసేసి దూసేసి కూసేసి మోసేసెయ్యడం! "ఉచితరాగం చాలురోయ్" అని నటుణ్ణి శాసించేవాళ్లు భావబోధ చెయ్యగల నటుడు పబ్లిగ్గా అల్లా కూసీ అయిపోతూంటే చూసి, విని, అవశులై ఊరుకుని, తరవాత మళ్లీ మరీఘాటుగా శాసిస్తూండడం! పోనీ దీనివల్లో ఏదానివల్ల సభవారు ఆనందిస్తున్నారు కదా తగాదా ఏమిటీ అని అడిగితే, . ఆపని చేసేవాడు అన్యత్వం సిద్ధింప చెయ్యగల నటుడు అనిమాత్రం అనకుండా ఉండాలి. అనడం మానార్రా? రమ్మన్నారు. వాడే ఒకటోరకంయాక్టరు, రంగగాయకుడు, రంగనాయకుడు, నాటకరంగడు, రంగపహిల్వాన్ అంటారు. ఆతణ్ణి, అప్పట్లో, గాయకుడనిమాత్రం గాయకులు అనరు. అల్లాంటి పరిస్థితుల్లో చాలామంది రాగనటులు

అన్యాత్మారోపణకి శత్రువైన అల్పరాగాన్ని ఆశ్రయించి, నాటకరంగంమీద అన్యాయాక్రమణ చేసి, వివక్షత చెయ్యలేని జనం దగ్గిర్నించి మెప్పులు లాగి, సాహిత్య రాహిత్యం సంపాదించి, నాటకోద్దేశానికి శూన్యం పెట్టేశారు. కర్మ వశంచేత, మోహమాటంచొప్పున, సత్కీర్తికి, ఈరాగ నటులతో సహా రంగం ఎక్కుతూ కొందరు వచననటులు కాలం గడిపారు. హాస్యానుబంధం ఉన్నవాళ్లు మాత్రం నిర్భయంగా బతికారు. వాళ్లకి పద్యాలుండే పాత్రలు సింహస్వప్నమని జనాభిప్రాయం. వాళ్లకి సుందరకుడు, కౌశికుడు, భైరవుడు, ప్రతీహారి, దౌవారికుడు—వంటివి తప్ప ఇతర వేషాలు దొరికేవి కావు. వచననటుడు, రాగనటులమధ్య ఉదయంగాకా ఒళ్లు హూనంచేసుగున్నా సరే వాడికి మెప్పూ లేదు, క్షమాపణా లేదు. ఒకవేళ స్మృతిలో ఉంటూ కాస్తంత ఉచితరాగం కలిపి తేలిస్తే చాలని విమర్శకులు అన్నారుగదా అని పద్యాల పాత్ర తీసుగుంటే, "ఏడిశావ్, దిగరోయ్, వన్సుమోర్ రోయ్" అని, కవనగానాభినయసమ్మేళనాస్వాదన-అన్యత్వం స్వీకరించిన వాడిదగ్గిర్నించికూడా-చెయ్యగల నాటకమహాసభ్యులు కేకల్తో సైలవిస్తారు. వాళ్లని అనవలిసినవనేముంది! విమర్శకులు వాళ్లకి బాగా మప్పారు. మప్పి, అల్పరాగపు తాటిచెట్టెక్కించి మొవ్వలో కూచోపెట్టేశారు. అక్కణ్ణించి వాళ్లు దిగరు, వీళ్లు దింపలేరు. పక్కని గవ్వలగుత్తిలాంటి శారీరంతో ఒక రాగనటుడు అదే తిప్పగోడం తిప్పుగుంటూ తన శారీరసంబంధ

మైన కుస్తీ కసరత్ వగైరాసాధకాల వివరం సభ్యులమీద గుమ్మరించేటప్పుడు, అంతఘూటైన గానవిశేషం అప్పట్లో వినగలవాళ్లకి కాస్తకూస్త 'ఉచిత' రాగాలు చెవికెక్కుతాయా! అందువల్ల భావబోధ చెయ్యగల నటులు పూజానమస్కారాలు లేక రంగంమీద బూజెక్కారు! ఎక్కువ సాహిత్యవాసన గల నటులు జనం తిట్టినాసరే తిట్లకి ఒడిపట్టి తమరాగంతో ప్రధానపాత్రలు బలవంతాన ఆడి, "అరసికేషు కవిత్వనివేదనం శిరసి మాలిఖ మాలిఖ మాలిఖ" అని ఒకొక్కప్పుడు సభాముఖాన్నే పైకి అనేస్తూ చూపించారు. ఎక్కువ సంగీతవాసన గల నటులు తమ ప్రజ్ఞ చూపెట్టడానికి నాటకరంగంమీద స్థాయిగాని తరుణంగాని సావకాశంగాని లేక, రంగంమీద ఉంటే తమ పరపతి అంతే అనిగావును ఒదువు కసపెట్టి రంగంమీంచి నిష్క్రమించి యథాప్రకారపు గాయకులుగా మళ్లిపోయారు; లేకపోతే హరిదాసులుగా మారిపోయారు. కాని, కవనగానాన్ని రెండింటినీ నిలుపుతూ, పామరుల్ని ఆకర్షిస్తూ, భావబోధ ప్రమాణంగా పెట్టుగుని, అన్యత్వం సిద్ధింపజేస్తూ, అన్యప్రాంతాల్లోకి వెళ్లినప్పుడు సంగీతంగురించి చప్పరింపబడ్డా, విజయం పొందిన కొందరైనా రాగనటుల్లో లేకపోవడం జరిగితే, అరవైయేళ్ల రాగనాటకరంగం సహారా అయిపోయి, నటించడం అంటే స్వత్వం చంపుగుని అన్యత్వం సిద్ధింపచెయ్యడం అనే అర్థంకూడా ఈపాటికి అందరూ మరిచిపోయిఉండేవాళ్లు. ఆ యెడారిలో చలివందిర్లవంటి (కీ. శే.) హరి

ప్రసాదరావు, దొరసామయ్యంగారు, ముప్పిడిజగ్గరాజు, యడవల్లి సూర్యనారాయణ-అనే కొన్ని పేర్లు ఈసందర్భంలో మనఃపూర్వకంగా స్మరిస్తున్నాను.

రాగనాటకపు కొత్తరికంలో నటజన్మ మహాకష్టంగా ఉండేది. వీథుల్లో నటుడు వెళ్లేటప్పుడు "వాడు నాటకంలో వేస్తాడ్రోయ్, రాత్రిళ్లు క్షౌరం, స్వంతం!" అని అనుకునేవాళ్లు. "నిజంగా నేటా! వాళ్ల అల్లుడు నాటకాల్లో తిరుగుతాష్టా, హుం, కాలం!" అని పెద్దలు ఒకొక్కర్ని తల్చుగుని ముక్కుమీద వేలెట్టుగునేవాళ్లు. అనగా, చెయ్యవలిసినవన్నీ చేసేసి, అన్నింటాలా వాడై, ఇంకా పాడవడానికి వేషాల్లోకికూడా దిగారని రాగనటుల్ని అందరూ నిరసించినా నటనాభిలాష చంపుగోలేక, చాలామంది ఇంట్లో దెబ్బలాడి ఎదిరించేసి లేచిపోతు వెళ్లి మసిపూసుగునే వాళ్లు. ౧౮౮౦ తరవాత ఊరికోకంపెని అన్నట్టు లేచాయి. కొంచెం ఆస్తికి తోడు కొంచెంపాటకూడా ఉన్న యువకులూ, పాలాలమ్మి, సమాజం స్థాపించి, మంచిపీకా మంచిరూపం ఉన్నవాళ్లకోసం తిరిగి ఆడవేషాలకి తెచ్చి, స్థలం కొని, నాటకశాలకట్టి, శాలాప్రవేశ సంతర్పణచేసి, తెరలు గీయించి, ఇతరచిక్కులు పడి, ఉన్నదాల్లో వేషాలు కుట్టించి, నాటకంప్రతి రాసితెచ్చుగుని, మళ్లీ మళ్లీ ఆట పూర్వాభ్యాసంచేసి, ప్రదర్శనాలు చేసేవారు. ఇప్పుడు రాబడి వెయ్యిరూపాయలూ, అప్పుడు రాబడి పాతికరూపాయలూ అయినా నటుల తయారీ, త్రికరణశుద్ధి అప్పుడే ఎక్కువఅని అంతా

ఒప్పగుంటారు. సంవత్సరంలోపల వాళ్ల పన ఊరికీ, ఊరిపన వాళ్లకీ తెలిసిపోగా, వాళ్లు గ్రామాంతరాలు లేచిపోయి, చీలిపోయి, ఆడుకొంటూండడమూ-ఊళ్లో వాళ్లు కొత్త వాళ్ల పాట వినాలని చెవికోసుకొంటూండడమూ! అట్లా గ్రామసమాజాలు కొన్నాళ్లు ఉండి, కొన్నాళ్లు ఊగి, కొన్నాళ్లు పడుకుని, మళ్లీ లేచి, మళ్లీ పడుకుని నిద్రపోయాయి. బస్తీనాటకసమాజాలలో ఎక్కువరాబడి ఉన్నా, రంగపరికరాలకే ఖర్చు మిక్కిలి అయిపోతూండడంవల్లా, ప్రధాననటుల్ని ఒకేసంఘంలో ఆపి ఉంచడంలో ఉండే చిక్కులవల్లా, ఉన్న నటవర్గంలోని అంతఃకలహాలవల్లా, కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావువంటి నిర్వాహకుల యాజమాన్యం లేకపోడంవల్లా అవి ఉండినన్నాళ్లుండి, తిరిగినన్నాళ్లు తిరిగి, వెలిగినన్నాళ్లు వెలిగి గొప్పగా ఆరిపోయాయి. (క్షమించాలి! నేటివరకూ ఏకంగా ఉన్న శ్రీ. డి. వి. సుబ్బారావుగారి సమాజంతప్ప!) రాగనటులు మొత్తంమీద మెత్తని హృదయం గలవాళ్లై (లేకపోతే తను అన్యుడైతే చాలని ఎందుకు గోలెత్తుతాడు!), స్వార్థం మరిచి, ఆర్జించే రోజుల్లో ఒళ్లెరక్క, మామూలుగా తెచ్చినదానికి ఎక్కువగా వెచ్చిస్తూ, చివర చివరకి మొదటిఅవస్థల్లో పడిపోయినవాళ్లు ఇంకోళ్లులా జీవించ గలిగి తనులా జీవించలేకపోయారు. వాళ్లని రంగంమీద చూట్టానికి కళ్లు చించుగుని, వినడానికి చెవులు నిక్కపొడుచుగుని తెల్లవార్లూ అనేక వత్సరాలు కూచున్న ఆంధ్రమహాజనం వాళ్లని మెచ్చుగునేటప్పుడు

కూడా తిడుతూ మెచ్చుగునే ఔదార్యం గలవారవడంచేత వాళ్ళని మరిచిపోడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఇక, శీలం అనేది వ్యక్తిపరంగనక సరేనన్నా, ఒకానొక నటుడి శీలాన్నిబట్టి నటశీలం సూత్రీకరించడం మూర్ఖత్వంగనక సరేనన్నా శీలంసంగతి ఎత్తడం అనవసరం. ఒక్కటి మాత్రం అనచ్చు. సగటు రాగనటుడి ఏ పేజీ ఏమిటీ అంటే, పడవన్నెండు 'సకాల' రాగాలు-హస్తాం గుళ్యాభరణాలకీ పట్టుచీరా పట్టురవికా సమస్తమున్నూ అంటారే, మామూలునూలో, 'ప్రమాణవస్త్రి' 'లో ఇచ్చి—అల్లాగ! అతనికి వచ్చినవే అవి, రావలసినవే అవి, అతను అభ్యసించేవే అవి, విసిరేవే అవి, మాట్లాడేవే అవి, గోలెట్టి రాగాలెట్టేవే అవి—అంతే. మరి అతడి సరుకు ఆఖరు! ఆ రాగాలవల్ల సామాజనానికి ఏమాత్రమూ 'హాయి' ఉండదని అనేటంత మూర్ఖత్వం నాకు లేదుగాని, వాట్లవల్ల సగటునటుడు ఎందునా పొందనివా డయాడనిన్నీ, అవి అన్యత్వారోపణకి అర్హుల్ని రంగంమీరించి దూరంచేసి, అనర్హులికి రంగస్వాగతం ఇచ్చాయనిన్నీ, అవి నటుణ్ణి కృషికి, వృద్ధికీ, కవిత్వానికీ, పాండిత్యానికీ, రచనకీ, అధ్యాపకత్వానికీ విరోధిగా చేశాయనిన్నీ, అవి ఎరుగున్న వృత్తాంతాన్నే మొయ్యగలిగాయి గాని తెలియనిచోటు తెలియనిచోటుగానే ఉంచాయనిన్నీ, అవి ఆకర్షణీయం అయినకొద్దీ స్వత్వాన్నే స్థాపిస్తాయనిన్నీ నానమ్మకం. నేడు ఉన్న రాగనటుల్ని గురించీ, రాగవైముఖ్యంతో వ్యంజకం చేసేవార్ని గురించీ ఎరుగుదుం, చెప్పను.

మొదట చెప్పిన పంచకళల్లోనూ నృత్యంలాగే గానంకూడా యక్షగానశకాంతంనాటికే ప్రత్యేకకళ అయిపోయిందిగనక అదికూడా-తను నటావస్థలో ఉన్నప్పుడు-తనదికాదనుకుని మరి మిగిలిన వేషమూ మాటా అభినయమూ ఇవే తన కళ అని నటుడు గ్రహించుకోవలసిన ఘడియవచ్చి చాలా కాలం అయింది. అయినా, డబ్బనీ, కక్కుర్తి అనీ, పండితులు కోప్పడి పామరులు తిడతారనీ, ఏముట్లో జనాభిరుచని, పొట్టకోసం అనీ, లేకపోతే, పాపం, పద్యకవిత్వం చచ్చిపోతుందనీ, ఆకాసిని రాగాలూ పాడకపోతే ఇహ నాటక మేమిటి నాపిండం అని తమాషాసబబులు చెబుతూ రాగనటులు వ్యవహరిస్తారు. వ్యవహరించి, స్వానుభవం వల్ల తమ ప్రత్యేకకళ ఏదో గుర్తించుకుంటారు. రాగక్షోభ పడలేకా సమాజాన్ని కూర్చలేకా ఒక్కొక్క నటుడు. వేషపరివర్తనంకూడే ఆధారపడి తనుగానే ప్రదర్శనం ఇవ్వడం కద్దు. గొప్ప తెలుగువాళ్లు అటువంటి ఏకనట ప్రదర్శనాన్ని దూషణా చెయ్యక పోషణా చెయ్యక ఏమనిబట్టి చిత్తగించి రాగహీనం ఐనందుకు సానుభూతి తెలుపుతారు. ఇక, కేవలవచననాటకాలు నటులచేత ఆడబడినప్పుడు నిశ్శబ్దంగా వాటిని సభ్యులు గమనించడమూ, ఆ వాటి వృత్తాంతం యావత్తూ సభకి అవగాహన కావడం, సందర్భం ఏదైనా ఎంత గొప్పగా ఆడబడినా ఆసందర్భమే మళ్లీ కానిమ్మనడాలు లేకపోవడం, నటవర్గానికి తరిఫీయతు ఉండడం, ప్రతి నటుడికీ తన ప్రత్యేక కళగురించి ఆత్మవిశ్వాసం బయల్దేరడం,

ఒకరంగంలోని పాత్రల కలయికవల్లగాని నాటకప్రదర్శనం నడవదనే జ్ఞానం అందరికీ గుర్తుండడం-ఇవన్నీ నాటకరంగాన్ని ఆనందబోధ కలిగించే చోటు అని నిరూపించాయి. ఈమాట కీ. శే. ఈమని లక్ష్మణస్వామిగారి నా డెంత నిజమో, లేదూ అంతే! ఇవి ఇట్లా జరుగుతూండగానే నిశ్శబ్దచలనచిత్రాలు (మూకీలు) వచ్చాయి. వాటిలో మధ్యమధ్య తెరమీద కథ గురించిన అక్షరాలు పడేవి. తెలుగున తీసిన ఫక్తుమూకీ నేను చూడలేదు. మాటైనా లేకుండా కేవల చేష్టవల్ల మాత్రమే భావ బోధచెయ్యగలవాడు గాని అందులోకి ఎక్కడు. రాగం లేకపోతే ఇవతల కవిత్వానికీ, అవతల నటుడికీ ప్రాణాపాయం అని ఆంధ్ర విశ్వాసంగనక, తెలుగుమూకీలేదు, నటులూ లేరు. కాని, తియ్యబడ్డ కథలు హిందీలో అయితేం ఇంగ్లీషులో అయితేం మూకీల్లోకి ఎక్కిన తెలుగునటుడు- ఒక్కడంటే ఒక్కడే, నిజంగా మూకీ నక్షత్రం- కీ. శే. కొచ్చెర్లకోట రంగారావు! మూకీలని తరుముకుని టాకీలువచ్చేశాయి. నటులైనవాళ్లు టాకీలోకి పనికి రానట్లు కొంత గ్రహించా నని శ్రీ బళ్లారి రాఘవాచారిగారు చెబుతూండగా విన్నాను. టాకీలోకికూడా పనికిరాని. మూగవు లుండరని దర్శకుల అభిప్రాయాలవల్ల తెలుసుకున్నాను. టాకీ శబ్దచలనచిత్రం గనక, ఇందులో మళ్ళీ మంచి వాక లక్షణం పనిచేసి, అరవై ఏళ్లల్లో రంగనటులు జరిపిన చర్యలన్నీ ఆరేళ్లలో టాకీనటులు కనపరచి వినపరచడంలో పురాణభక్తి ఘట్టాలూ, సాంఘిక శృంగార సమస్యలూ ఛీదాగా అయి

పోయినాయి. టాకీనటుల్లో విశేషజనం హాస్యాస్పదులైనా పలువురు తేరుకుని నిలబడిఉండడం సంతోషదాయకం. యుద్ధ కారణంగా తెలుగు టాకీల సృష్టి సన్నగిల్లింది. ఇప్పుడే రేడియో శకంగూడా పుట్టి రేడియోనటులు జనించవలసొచ్చింది. రేడియో నటుడు అదృష్టవంతుడు, కనపడడు! ఆదెబ్బతో అతనికి వేషం గొడవా, అభినయం గొడవా వొదిలి పోయాయి, గానమూ మాటా మిగిలాయి. మాటకీ దాని ఉచ్చారణకీ తెలుగులో ఖాతరీ ఇంతవరకు లేదు, అది ఒక కళ అని ఎవ్వరూ మన్నించరు. పైగా ఆమాటలు సరికొత్తవాటు చూసి చదవచ్చు కాబట్టి కేవల "రాగుడు" రేడియోనటుడుగా పేరుపొందగల సూచన్లు ఉన్నాయి. టెలివిజన్ రాగానే రాగనటుల్ని అందర్ని పునరుద్ధరించి బుక్కుచేస్తారని నమ్మడానికి అవకాశాలున్నాయి. ఇదికాక, ఉత్కృష్టమైన నవ్యాంధ్ర ప్రవర్తనాలు ఆడబడడానికి హోదాగల రూపక రచనలు జనించాయనిన్నీ, కొన్నికొన్ని ఆడడమే తరువాయనిన్నీ తెలుస్తుంది.

అన్యత్వం ఒప్పించడమే నటన! అది నృత్యమూ గానమూ వేషమూ అభినయమూ కవనమూ అంటూ విశ్లేషిస్తే దొరుకుతుందన్నమాట కల్లవార్త. అది ఒక ప్రజ్ఞావంతుడి హృదయంలో జనించాలి. అతనికి పాండిత్యమూ, ప్రతికాలంలో అందర్నీ రంజింపజేయాలన్న ఆసక్తి, శక్తి, జాలీ ఉండాలి. అనగా అతడు మెత్తని పండితుడు కావాలి. ప్రతీ పండితుడూ కవీ,

వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ కావాలన్నట్టుగానే నటుడూ కావాలడు. కాని, ప్రతినటుడూ పండితుడై తీరాలి. సాహిత్యనటుడే నటుడనిపిస్తే, నాటక రంగమే జనాన్ని బోధించాలి గాని, జనం చేరి నాటక రంగాన్ని బోధించ కేరసిన్ని జనం గ్రహించాలి. నటుడు జన్మపాడూగునా తను ఇంకోడు అవుతూండాలి. రాగ నటుల్లో రాజు రాజే, బంటు బంటేలాగ కాక, సార్థకనటుడు కావలిసినట్టు మారగలిగి, రాజై బంటై సన్యాసై రాణై పదవుల సమత్వం ప్రత్యక్షం చెయ్యాలి. ఆంతర్యం ప్రధానం కాని, ఆకారం కాదని నటుడు ఋజువుచెయ్యాలి. నటుడు కంటే స్వార్థత్యాగీ పరార్థపోషకుడూ ఎడీ! తన స్వత్వాన్ని చంపుగుని అన్యత్వారోపణ చేసుగుని కవి కల్పించిన పాత్ర యొక్క వ్యక్తిని జనహృదయాల్లో ముద్రించ గలిగితే తన జన్మకి చాలనుకునేవాడు నటుడొక్కడే! వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ, నటుడూ వీళ్ల ముగ్గుర్లో బహురమ్యంగా, హృదయరంజకంగా, కళ్లకి కట్టినట్లుగా బోధచెయ్యగలవాడు నటుడొక్కడే! అన్యవ్యక్తి ప్రతిష్ఠాపన చేసే యత్నంలో తనకి సామర్థ్యం లేకపోబట్టి జనం తన్ని హేళన చేసినాసరే, లేనిపోని బాధలూ, లేనిపోని కష్టాలూ, లేనిపోని బాదరబందీ అంతా తన నెత్తిమీదా, వంటిమీదా, అంతర్యంలోనూ పెట్టుగునేవాడు నటుడొక్కడే! కాలకర్మ సంబంధ సంప్రాప్తాలైన నానారసానుభవాలకి ఆలవాలమైన ఈ మిథ్యాజీవితం జీవింపతగి

నదే అని అనిపించగలవాడు నటుడొక్కడే! తాను అయథార్థ స్థితులు స్వీకరించి, తద్వారా ఆ సంగతి ఎరిగున్న వాళ్లకికూడా యథార్థ మనస్థితులు కల్పించగలవాడు నటుడొక్కడే! ఇటువంటిపనే తనకళ అనుకుని పరిచూపించి మన్నన పొందగలడేమో, తెలుగునటుడు !!!

త్యాగరాజు మాటలు

ఈమధ్య ఒకచోట ప్రసిద్ధగాయకుడు ఉప్పొంగిపోయి గానంచేస్తూ 'బ్రోవసమయమిదే రామయ్య' అనే మాటలు గల కీర్తన సెలవియ్యడంలో గానకాళభావాలకి యథాశాస్త్రీయంగా జాగ్రత్తపడి, మాటలుమాత్రం 'బ్రోవసామయర్—మీదేరామయ్యర్' అని సెలవిచ్చారని ఆప్తులద్వారా తెలిసింది. అల్లాగ్గా, త్యాగరాజుని త్యాగయ్య- త్యాగయ్యర్ అని నేను అనాలా అని ప్రశ్నించుగుంటే, అతడు వేలాంగా పాడుకున్న కీర్తనలలో త్యాగరాజు అనే ఉండడంవల్ల, అతని పేరు పోనీ అల్లానే ఉంచేద్దాం అని ఉంచేశాను. త్యాగరాజు పరంపదించి ౬౫ ఏళ్లు అయినట్టు తెలుస్తోంది. ఆయన తెలుగులో రాసిన కీర్తనలలో ఉండే మాటల మధ్య అపారమైన కర్ణాట గానశాస్త్రం వేంచేసిఉన్నట్టు మొదట కనిపెట్టినవారు తెలుగు రానివాళ్లే! ఏమైనా, ఆయన్ని ఎక్కువగా స్మరించేది తెలుగు రానివాళ్లే. ఆయనమాటలు జాగ్రత్త చేసినవాళ్లుకూడా, పాపం, తెలుగు బాగా ఎరగనివాళ్లే. వాళ్లందర్నీ తెలుగువాళ్లు నెత్తిమీద పెట్టుగోవాలి. తెలుగువాళ్లకి పేరూ, కడంవాళ్లకి ధనమూ సంపాదించి పెట్టిన మహాభక్తుడు త్యాగరాజు. ఆర్యజీవితపరమావధిని సూచించే మాటలుగల ఆయన కీర్తన లన్నీ పోగుచేయించి, ధ్వంసంచేయకుండా సంస్కరించి,

ప్రకటించి, ఇంటింటా, అనుక్షణమూ అతని హృదయచారి అతని నోట శ్రావ్యంగా అనిపించినమాటలు స్థిరపడేలాగ చెయ్యడానికి తెలుగుకృషీ, తెలుగుప్రజ్ఞా, తెలుగుసాహసం, తెలుగుధనం, తెలుగుభక్తీ చెన్నేసిపోయి మూలపడి పనికిరాక పోయాయి. ఈసందర్భంలో త్యాగరాజూ, అతని కీర్తనలూ, అతని కీర్తనలు వినపడే చోటూ, రీతీగురించి కొద్దిగా అంటాను. ఉన్న బాధ చెప్పుగుంటూన్న సందర్భంలో వారూ వీరూ బెంగెట్టుకోవలసిన అవసరం లేదు. అప్పలైన తెలుగువాళ్లు ఉపేక్షగా ఊరుకోడంవల్ల నే నేముక్కలు ప్రకటించానుగాని, గానంమీదగాని, కీర్తనమీదగాని ఇది ఇదీ అది అదీ అని చెప్పడానికి నాకు ఐవేజు చాలదు. ఇటీవల చెల రేగుతూన్న త్యాగరాజుమాటలగురించిన వాదప్రతివాదం పురస్కరించుకుని తెలుగురానివాళ్లని పట్టుకుని తెలుగుభాషలో తిట్టెయ్యాలని కూడా నాసంకల్పం కాదు. ఎవరేనా దుబాసీలు ఈరచన (అన్నమా చాదుల రచనకి అల్లాంటి అవాంతరం ఉండదుగాని!) అనువదించుకున్నా నాకు బాధ లేదు. త్యాగరాజుమాటల గురించిన తగాదాలకి సమాధానాలు ఏరామునికృపవల్లో త్యాగరాజు మాటల్లోనే ఉన్నాయి. మనకర్మం ఇల్లా కుంటూంది అనుకుంటున్నామగాని, ఇంకోర్ని ఏమీ అనటంలేదు. అని లాభమేమిటి? 'ప్రారబ్ధ మిట్లుండగ నోరుల నని పనిలేదు రాము' అన్నారు త్యాగరాజు.

అఖండమైన మేధాప్రజ్ఞగాని, అపూర్వమైన సృష్టిప్రజ్ఞగాని గల మానవుల్ని వర్తమానకాలంలో ఉండే సహప్రజలు గుర్తించుకోలేకపోవచ్చు. సరిగదా ఒకవేళ ద్వేషించి, హింసించి, బాధించి క్షోభకూడా పెట్టచ్చు. చరిత్రనిండా అల్లాంటి ఉదాహరణలు నేటివరకూ ఉన్నాయి. ప్రజల అసామర్థ్యం, ప్రజల అజ్ఞానం, నూతనత్వంయెడ ప్రజలకుండే భయం అందుకు కారణాలు అయివుండచ్చు. కొండమీద ఉండి కుడీ ఎడమా తెలియకుండా కిందా మీదూ చూసుకోకుండా ఉండేవాడికి కొండఔన్నత్యం గమనింపుకి రాకపోవచ్చు. అటువంటి ప్రజ్ఞావంతుడి జీవితం వాడిపట్ల నరకప్రాయంగా ఉండవచ్చు. బతికున్నన్నాళ్లూ వాణ్ణి ప్రజలు కాల్చుకుతిని, వాడు కాలాతీతమైన తన కృతి సృష్టించడంలో పడే శ్రమకి మరోసమిధ తగిలిస్తారు, తీరా వాడు బతకలేక చచ్చిపోయింతర్వాత వాడికి తద్దినాలు పెట్టడానికి ఎగబడతారు. అంటే, అటువంటి ప్రజ్ఞగలవాడు బతికున్న కాలంఅంతా చచ్చినట్టుండి, చావడంతోటే బతకడం మొదలుపెడతాడు. వాడు బతికున్నప్పుడు ఎంతెంత శ్రమపడి, ఎన్నెన్ని గంటలు ఎక్కడెక్కడి సంగతులు ఎల్లాఎల్లా సేకరించి శరీరపోషణ ఎల్లాఎల్లా నిర్లక్ష్యంచేసి, తన మెప్పుగురించి కళ్లల్లో నిప్పులోసుకునేవాళ్లనించి తప్పుకుంటూ, తన కృతి సాగించుకునే నిమిత్తమే తన సర్వస్వం పరీతిగా ధారపోస్తాడో చూడక, వినక, అర్థంచేసుకోక, నమ్మక, క్షమించక, ఊరుకోక ఉరెట్టుగాని, వాడు గతించగానే వాడికి తేజస్సా

వర్చస్సూ, మాహాత్మ్యం, దివ్యత్వం ఇవన్నీ తెచ్చి కట్టబెట్టి, వాణ్ణి బహువచనంతో సంబోధించి, దేవతల్లో జమకట్టి, శుద్ధ అబద్ధాలతో కూడిన కట్టుకథలు కల్పించి, అవి నమ్మనివాళ్లకి కళ్లో తాయని శపించి ఆ ప్రజ్ఞావంతుడి ప్రజ్ఞ అంతా సహజప్రజ్ఞే అనీ, అందులో శిక్షిత ప్రజ్ఞ రవంతైనా లేనేలేదని, ఒకనాటి సాయంత్రం దాకా వాడు మొద్దువాలకంగా శిలబండలా ఉంటూంటే, ఆ రాత్రి పరమాత్ముడికి (ఇతర పనిలేక) వాడి మీద దయకలిగి, వాణ్ణి "నాలిక ఇల్లా పట్టరా, గాత్రం ఏకి ఇల్లా తే, చెయ్యిల్లా తిప్పు" అన్నట్టు వ్యవహరించి, వాడికి వీలుచూబట్టి అఖండకవిత్వమో, అపారగానమో, అమోఘ చిత్రకళో దఖలుపరచి చక్కాపోతాడని జనం రొట్టలేస్తూ కళ్లు తెరిచి ఒప్పుగుని చప్పరిస్తారు. ఇది లోకంలో మాట. ఇక తెలుగువాళ్లల్లో ఆ మాత్రంకూడా పొరకడం ఉండదు. అందులో త్యాగరాజు అచ్చ తెలుగుసీమదాటిన తెలుగు వాడు. అది తెలుగువాళ్లకి మరీ నచ్చిది. ఒకడికమామీషు తగ్గినా తగ్గటమే. సరి, తప్పు డెక్కడికొచ్చాం? మా త్యాగ రాజు పోయిన తేదీలగాయితు అతణ్ణి మీరే పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేశారుగదా, చివరదాకా మీరేమాట దక్కించుకోపోతే ఎల్లా ఏడుస్తుంది మరీ-, అది ఇతరుల్ని ప్రాధేయపడవలిసిన స్థితి తెలుగుదేశానికి వచ్చింది. త్యాగరాజు ఈమాత్రం గ్రహించు కోలేడా అన్నట్టు, "లోకుల్ని నెరనమ్మలేదు. కొందరికి అసూయ, కొందరు వీడెంతపోదూ అంటారు. వీడు సముఖానికి

యోగ్యుడు కాడంటారు. నన్ను రక్షించేవాళ్లు గారు వీళ్లూ అని నన్నుకోరి నీవే గతియని రేయీ పగలూ వెయ్యివేల మొరలు పెట్టుకున్నా నాపైని ఎందుకో నీమనసు కరగదు!" అని దేవుడితో చెప్పుకున్నాడు.

సర్వకర్మఫలత్యాగి గనక త్యాగరాజు సార్థక నాముడు. పరమాత్ముణ్ణి ఏదైనా వరం కోరుకుందాం అంటే భక్తుల తాతలో సౌఖ్యం ఆయనదగ్గిర్నించి పూర్వమే పట్టుకుపోయారు, ఏమీ మిగలలేదన్నాడు. ప్రకృతిపురుషపరమాన్యవేదిగనక అతడు 'ధరణితనయకున్న ప్రేమరసము. త్యాగరాజుకీయున్న' అని అడిగాడు. నీభక్తికిమెచ్చి పరమాత్ముడిచ్చిందేమిటో మాకు చూపెట్టవలిసిందని ఎవరేనా సన్నడుగుతారు గనక వాళ్లకి చూపించే నిమిత్తం ఏమైనా గట్టిది కోరుకో అని పరమాత్ముడు బెల్లించినా, జన్మాంతరంలోకూడా పరమాత్మ కటాక్షంతప్ప అన్యం అవసరం లేదని అతడు ప్రహ్లాదుడిముఖతా అనిపించాడు. 'భక్తుని చారిత్రము' అతడే సర్వాచించాడు. 'మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు' అన్న మాటలున్నూ, 'తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః' అనేవిన్నీ ఆచరిస్తూ, 'పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుః ప్రియః ప్రియాయామైవ' వంటిభావం పరమాత్మకి తనయందు ఉంటుందని నమ్మి, 'శ్రీరాజన్యమతిము తప్ప అన్యమతము నెరుగక', 'అనన్యాశ్చింతయంతః' అయి, అనునిత్యం వ్యవహరించిన వాళ్లల్లో త్యాగరాజు అగ్రగణ్యుడు. అతని వ్యాపారం

యావత్తూ హృదయపూర్వకం. మనస్సు, అంతరంగం, ఆత్మ అనే పదాలు కాక 'హృదయం' అనే మాటతో అతని సత్యాన్ని అతడు పరిశీలించాడు. ఆజన్మం పరమాత్ముణ్ణి తన హృదయ రాజీవంతో పూజించాడు. వెన్నవంటిది కావడంచేత అతని హృదయంమీద ప్రతీ బాహ్యసంఘటనా ఒక నొక్కు నొక్కింది, ప్రతినొక్కూ ఒక కీర్తనగా పాకింది. ఒక హృదయశోకం సకలమానవహృదయ శోకంగా చూపెట్టగల మాటలు అతడు అనేశాడు. తన తల్లిదండ్రులుతప్ప తక్కినవారంతా తన్ని హింసించారన్నాడు. తాను తిరగవలసిన తిరుగుళ్లన్నీ తిరిగి దుడుకుపనులన్నీ చేశానన్నాడు. తనకి స్వాతంత్ర్యం లేకుండా చెయ్యమని ప్రార్థించాడు. తన్ని చూసి నవ్వి తేలికచేశారనీ, చౌకగా చూస్తూంటే ఎవ్వాళ్లు వేగననీ, అందరిచేతా తన బ్రతుకు నిందల పాలైందనీ, తను హరిదాసహితపురంలో పడిపోయాననీ, ఎదటివచ్చి ఆడలేక హితవుమాటలాడే జనులున్నారనీ, కరుణలేక తనమీద నేరా లెంచారనీ, అసూయాపరులు పెట్టిన బాధలు తరముకాక పరమాత్ముడి శరణు జొచ్చాననీ, తను గాసిపడ్డ పరదేశిననీ, ఏ దారిపోయినా అడ్డదిడ్డపు వాదాలాడతారనీ, ఎంత నేరిస్తేంగనక అనృతాలే ఊరేస్తుంటాయనీ అన్నాడు. ఈమాటల్లో ఉండే అర్థం తెలియపరిచేది అతని ఆధ్యాత్మిక బాధమాత్రమే అనుకోడం హృదయం లేని మాట. అతడు హృదయం లేనంత పండితుడు కాడే! ఎంత వంచన అయితేం, తను అనాధుణ్ణి కానన్నాడు. ప్రీతిచేత

నామం పొందా నన్నాడు. తనువు దేవాలయం అన్నాడు. భక్తి లేని మనిషి శవం అన్నాడు. తను పరహితమే భావించా నన్నాడు. భక్తి పెంచుకోడానికి సంసారంలో ఉండవచ్చు, ఫరవాలేదు అన్నాడు. పరమాత్ముడే తన ఆధారం, గమ్యం, శృంగారం, వైరాగ్యం, ఐదోతనం, సర్వస్వం అన్నాడు. తాను 'చదివినవాడనుగాను' అని చెబుతూనే, కనికరమున-జనక జామాత-ఈనుజనుల అనే చోట్ల శ్లేషిస్తూనే సకలవిద్యల సారమూ మామూలు తెలుగుమాటల్లో వాటి కర్థమైన గానగమనంతో అనేస్తూనే, హృదయ సన్నిహితమైన దేవ భాషలో కూడా పాడేశాడు. త్రిపురసుందరిగురించిన అతని సార్థకవర్ణన గమనించి సౌందర్యాన్ని వర్ణించడం నేర్చుకోవాలి. అతను ఆగమాల్ని నుతియించి ఒవాలుబాగులేని భావాల చాలించానన్నాడు. తోపికవల్ల భేదంగాని చైతన్యం ఒకటే అన్నాడు. అధమ దేవుళ్లని పంపించేశా నన్నాడు. భూమి మీద గానుగెద్దు మతాంతరాలు ఏర్పడ్డానికి కారణభూతులైన పురాణ దేవుళ్ల మహాత్మ్యాలన్నీ పోగుచేసి ఒకచోట పేర్చి తన పరమాత్ముణ్ణి తను తయారుచేసుకున్నాడు. దేవుడు తన హృదయంలో ఉండి త్యాగరాజుచేత నుతింపబడుతున్నా డన్నాడుగాని, అతడికి ఒకే పేరంటూ పెట్టి అతడికి సంకుచితత్వం ఆపాదించలేకపోయాడు. త్యాగరాజు ఆత్మవైశాల్యం గుర్తించడానికి ఈ ఒక్క విషయం చాలు. తను తరుచు వాడిన 'రామ' శబ్దానికి అద్వితీయమైన వ్యుత్పత్తి ఇచ్చాడు. తన

వ్యాఖ్యానుడు సగుణనిర్గుణరూపాల్లో నిండి ఉన్న పరమాత్ము డని వర్ణించాడు. త్యాగరాజు విశ్వరూప హృదయాన్ని ముట్టుకుని ఇంద్రియాలన్నింటితో అనుభవించాడు. మతభేదం అనే మంట పెట్టుకోవద్దన్నాడు. ధనాధికారగౌరవాలకి నమస్క-రించి దూరంలో ఉండు. కలినరులకి మహిమలు తెలిపి లాభం లేదు, ఎద్దుకేం తెలుస్తుంది అటుకులరుచి, కామశాస్త్ర విదు లకి బహుమతులిస్తారు, భక్తిశాస్త్రవిదుల్ని చూసి నవ్వుతారు, అయినాసరే, రామనామం స్వర్గాది సుఖాలకంటె పైమాట అన్నాడు. మెప్పులకై గొప్పలుగల జనం చేసేది భజన కాద న్నాడు. ఎదలో ఎంచేది ఒకటీ, పయ్యెదమీద మరొకటీ కని-పించే సందర్భం భజన కాదన్నాడు. ప్రణవదాహంలేని కొందరు పరరాగలయజ్ఞులం తామే అని వదరుతూండే మాటలు కోత లన్నాడు. గానం సామవేదజనకం అన్నాడు. ప్రణవనాదం ఏడు స్వరాలుగా అయిందన్నాడు. సంగీతంలో రాగతాళ రక్తులే కాకుండా జ్ఞానప్రేమ భక్తులుకూడా ఉండా లన్నాడు. పరమాత్ముడు ఇంగితమెరిగిన సంగీతలోలు డన్నాడు. నాద సుధారసం నరాకృతిగా కోదండరాముడయా డన్నాడు. స్వరాలు సుందరు లన్నాడు. రంజింపజేసే అనంతరాగాలు మంజుళంగా అవతరించేటట్టు గానోపాసన చెయ్యమన్నాడు. నాదోపాసనచేత వేదమంత్రయంత్ర తంత్రాత్ములు పుట్టా రన్నాడు. నాదంలోంచి సంగీతమే కాకుండా వేదశాస్త్ర పురాణాదులుకూడా ఏర్పడ్డాయని మరిచిపోవద్దని ఘోషిం

చాడు. వేదసారమైన తనకి తారకంగా ఉండే శతరాగరత్న మాలిక చేశా నన్నాడు. రామకథతో కూడిన సంగీతంవల్ల న్యాయా న్యాయవివక్ష తేకాదు, జగన్మిథ్యాత్వం సంగతే కాదు, నిర్గుణపరమాత్మయందు విశ్వాసమేకాదు, వాత్సల్యం, ప్రేమ, సీమం, నిష్ఠ, యశం, ఈశ్వరకటాక్షం కలుగుతా యన్నాడు. పదం పరమాత్ముడిమీదకానిది పాడి యేమి, పాడక యేమి అన్నాడు. జ్ఞానసారం, గానమాధుర్యం జోడించి సకలమానవ హృదయంయొక్క ఎరుకగలవాడు మహానుభావు డన్నాడు. నాదసుధలో నామశర్కర కలుపుగుని తినడం శివు డెరుగు నన్నాడు. రాగసుధారసం తాగితే యాగ, యోగ, భోగ ఫలం ఉందన్నాడు. సంగీతజ్ఞానం ధాత వ్రాయవలె అన్నాడు. కోటి శుల్ని దర్శించి సాటిలేని తన పల్కుబోటి నిచ్చి వారిని వేడు కోడం ముమ్మాటికీ చెయ్యనని, సరిగ్గా పోతరాజులాగే అన్నాడు. తెలిసి, తలపు నిలిపి, చి తనతో కీర్తన చెయ్య మన్నాడు. చేసేవాడు తెలుసుకోవలిసింది వాక్యార్థమే కాదు, పదాల అర్థమేకాదు, భావంకూడాను అని చెప్పడానికి రామా, అర్క, అజ శబ్దాలు చూపించాడు. తన సౌఖ్యము తానెరుగక ఒరులకు బోధన సుఖమా అన్నాడు. 'తత్త్వమసి'కి అర్థం చెయ్యడం తన్నుకున్నా తరం కాదన్నాడు. శాస్త్రవాదతరుణం చూసి భయంవేసి ముక్తిమార్గానుగున్నా నన్నాడు. పరమా త్ముణ్ణి నాదవేదిక మీదికి ఎక్కించి, నామకుసుమాలతో పూజించానన్నాడు. భక్తిరహితశాస్త్రవిదులకి పరమాత్ము డు

దూరం అన్నాడు. భక్తిలేని శ్రేష్ఠకవిత్వం జనానికి తెలియదు కనక భుక్తీ ముక్తీ కూడా ఉంటాయని కీర్తనలు రాశానన్నాడు పరమాత్ముడికి సగుణత్వం ఆరోపణ చెయ్యడానికి తోడ్పడే తన మాటలు పరాయిమాటలవడంచేత గ్రహింపబడక ఆమాటలకి [illegible]గా పరమాత్మకి నిర్గుణత్వం ఆరోపణచెయ్యడానికి దోహదంచేసే [illegible] తను స్వరార్ణవంలో మునిగి తెచ్చిన అపాతమధురస్వరాలు అసూయాది కారణాలవల్ల మన్నింపబడక ఉండే ఆవరణలో ఉభయత్రా తనకి అన్యాయమే జరగడం వల్లనన్నా, సత్యధర్మాధారమైన తన సృష్టిప్రజ్ఞలో తనకి పూర్ణవిశ్వాసం ఉండడం వల్లనన్నా, 'కాలముబోను మాట నిలుచును' అని ఒకనికి ముందుచూపు ఉండడంవల్లనన్నా, అతడు శోకముడక్క, శాంతము తెచ్చుకొని, జగత్సాక్షితో పెట్టుకున్న మొరలు అతని కీర్తనలు. ప్రహ్లాదభక్తవిజయం ఆయనది కాదేమో అనుకోడం చాలా ప్రమాదం. అది అన్యుడివల్ల కానిది. అది అతని 'కరుణ యేలాగనిన' అనే సూత్రానికి దృష్టాంతం. [illegible]పికవల్ల వేరై కనిపించే జీవాత్మ పరిశీలించి 'పరమాత్మతో 'అతడితడను లేక ఆకారయుగము సతము నొకటిగా' అయిపోవడం. 'త్యాగరాజనుత' అంటూ చివర రాసిచ్చి ఎవడేనా ఇంకోడు కీర్తనలు రాసేశాడేమో అని ముందే భయపడక్కర్లేదు, ప్రత్యేకవ్యక్తికి నచ్చినవి ఆ బాపతుకింద జమకట్టివెయ్యకూడదు. ఎందుచేతంటే, కీర్తన మజాకా కాదుగా! పోల్చుకోవచ్చుగా! దానికి ఎన్ని బిగింపు

అంటాయి? గురువుకి గురువూ లఘువుకి లఘువూ దింపి 'బహార్ బహార్' వలె అంటూ నెత్తిమీద రాస్తే తయారయే కొత్త కీర్తన ఆ కాపీదారు తలకాయలాగే ఉంటుందికాని, హృదయం ఎక్కణ్ణుంచి వస్తుంది!! ఇక అతని నౌకాయాత్ర మానవజీవితయాత్ర. బాల్యంయొక్క ఆనందోత్సవాలూ, యవ్వనంలో ఉండే లావణ్యమదగర్వాలూ, సాగిపోతుండగా ఆకాత్తుగా కష్టాలూ ఒడుదుడుకులూ బాధలూ దుఃఖాలూ వచ్చిపడి జీవుణ్ణి నిరాశలో పడెయ్యడం, నిరాశ ఎక్కువవడం, ఇక పుట్టిమునిగి పోతుందే మో అన్నప్పుడు జీవుడు 'మహాప్రభో, పరమాత్మా, మరి దిక్కులేదు' అని సిగ్గువిడిచి వేడడం, అతడు రక్షించడం. ఈ రచనకి నూరేళ్లు నిండ వచ్చినా, వీటిల్లో మాటలన్నీ ఆదరణ సంస్కారాలు లేక చిక్కిన కామధేనువుల్లాగ అల్లానే ఉన్నాయిగాని, ఈ మాటల్లో తన్నేవిగాని, కుమ్మేవిగాని, పట్టిపోయినవిగాని, మృతించినవిగాని లేవు. ఇక స్వరసముద్రంలోంచి అతడు తెచ్చిన రాగాలు రెండుమూడు వందలు అందాం. వీట్లని ఎన్నుకోడంలో ఉండే విశిష్టత గాయకులు చెబుతారు. అతని భక్తి, అతని బాధా, అతని భావం, అతని భాషా, అతని మతం, అతని నిష్కామత్వం, అతని తత్వం, అతని హృదయం అతని మాటల్లో ఉంది. ఇందుకోసంగాదు త్యాగరాజుని అనవలిసింది వినవలిసిందీనూ, అతను వేసిన రాగాలప్రకారం ఈ మాటల అక్షరాల సందున నక్కిఉండగా ఈ మాటలతో జోక్యంలేనివారు కనిపెట్ట గలిగిన అద్వితీయ

కర్ణాట గానశాస్త్ర వ్యాయామం కోసమే అవి తెలుగుజనం అనుకోడం ధర్మం కాదు. అల్లా అనుకున్న వారికి సాష్టాంగ నమస్కారం.

మాట ఒక్కటే మానవుల్ని ఆకర్షింపగలిగింది లగాయతు కవనం ప్రత్యేకకళ అయింది. యంత్రగానం విడిగా ఒక్కటే మానవుల్ని చేరదీసికూర్చోబెట్టగలిగింది లగాయతు గానం (అనగా పదాలతో నిమిత్తంలేని నాదం) ఒక ప్రత్యేకకళగా ఏర్పడింది. కవిత్వ గానాలు వేర్వేరు కళలు. ఒకదానిపని మరోటి చెయ్యలేకపోవడంవల్లే రెండు సిద్ధించడం. కవిత్వం పదమైత్రివల్ల ప్రస్ఫురించే అర్థభావరసాలవల్ల బుద్ధిద్వారా ఆత్మకి ఆనందం ఇవ్వాలి (ఎవరి కవిత్వం అంటే మరి తీగానాతే నరక, ఆదర్శకవిత్వం అన్నమాట) అల్లానే గానం స్వరమైత్రివల్ల కలిగే రసాన్ని హృదయంద్వారా ఆత్మకి చేర్చాలి (అందుకనే గానానందం పొందలేనివాణ్ణి హృదయహీనుడనడం). వృత్తాంతం ఏమిటో తెలిపి కవిత్వం మనస్సుని రంజింపజేస్తే, వృత్తాంతంతో నిమిత్తంలేకుండానే గానం హృదయాల్ని హరిస్తుంది. అయితే, కవిత్వగానాలు రెండూ నాదజనకాలే. స్వరప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని నాదం గానం అయ్యి, అర్థప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని కవిత్వం అవుతుంది. అందువల్లే కొందరు 'గానం అంటే స్వరకవిత్వం, కవిత్వం అంటే పదగానం' అంటారు. అటువంటప్పుడు ప్రతీవాదమూ గానమూ (గార్దభస్వరందగ్గిర్నుంచి), ప్రతీపదమూ కవిత్వమూ. (తిట్టు

దేశీలూ) అనే సంశయం రావచ్చు. ఈ కళల ప్రారంభంలో అట్లానే అయి ఉండవచ్చు. కాని కాలక్రమాన్ని మానవుడికి పుట్టుకతోనే పుట్టిన విమర్శశక్తీ, పెరగడంలో అవసరమయే ఆచరణప్రభావమూ తోడై ఇది చక్కటివాదం - ఇది కఠోర నాదం, ఇది తియ్యని పలుకూ - ఇది వెగటు మాటా అంటూ తేడాలు బయల్దేరి ఉంటాయి. హృదయంగల సభ్యజనాన్ని ఆకర్షించి ఐక్యంచేసినకొద్దీ ఎక్కువకళ. కవిత్వగానాలు రెండూ నాదజనకాలే గనక, ఈ రెంటిటినీ కలిపి, రెండింటి మహత్త్వాలూ కూర్చి, రెండూ ఏయే చోట్ల తారసిల్లగలవో చూసి (అందులో ఒకటి సాకారం, రెండోది నిరాకారం), ఒకదాని వల్ల రెండోది చెడడంగాని, చచ్చిపోడం గాని జరక్కుండా రెండింటి స్వత్వాల గురించీ జాగ్రత్తపడి, ఉభయతారకంగా ఉండేలాగ చెయ్యవచ్చును. అప్పుడు బయల్దేరే రచనే కీర్తన. కవిత్వగానాలు అనుకూలదాంపత్యంతో మేళవించిన రంగమే కీర్తన! కీర్తన అన్నప్పుడు బయల్దేరే ఆనందం అందులో పదాల వల్ల కలిగే అర్థభావరసాలమూలాన్ని మాత్రమే అనుకో కూడదు, అవి ఏరాగంలో ఉచ్చారణ అవుతున్నాయో ఆ రాగంయొక్క తానమూర్ఛ నాదులమూలాన్ని మాత్రమే అనుకోకూడదు, తాళం వ్యక్తపరచే అవస్థమూలాన్ని మాత్రమే కాదు. వీటి యోగము కీర్తన. కీర్తనలో పదం, రాగం, తాళం ఉంటాయి. పదాలు (ఏ ఒక భాష చూసినా) బహుళం, రాగాలు అనంతం, తాళాలు విస్తారం. కీర్తనకారుడు అర్థంగల పదాలూ,

శ్రావ్యతగల స్వరాలూ, అవస్థ ప్రతిఫలించే తాళమూ, మూడు వేర్వేరుప్రపంచాల్లోవి తన హృదయానుభవంవల్ల గాలించి, కలిపినప్పుడు నీళ్ళకి నీళ్ళూ ప్రవాహానికి ప్రవాహమూగా ఉండి-పోకుండా అతుకులేని ఒకటైపోయేవి ఎన్నుకుని రచించాలి. అనగా, కీర్తనలో ఆలపిస్తూండే రాగం కీర్తనమాటల్లో ఉండే మహోత్కృష్టమైన అర్థాన్ని పెంపొందించి, వాక్కుకి అసాధ్యమైన పని చేస్తూన్నట్టు స్ఫురించాలి. అంటే, కేవలనాదమైన ఆ స్వరాలుకూడా అర్థంఅవుతూన్నట్టు శ్రోతకి అనిపించాలి. జోడించిన రాగంలోని సంగతులు పదాల్లో ఉండే అర్థాన్ని ఖాయపరిచి, నచ్చచెప్పి, హృదయకుహరాల్లో స్థిరపరచాలి. కీర్తనమాటల్లో ఉండే అర్థాన్ని వెల్లడించకుండాగాని, ద్యోతకం ఎల్లా అవుతుందో చూస్తాగా అన్నట్టుగాని, ఎక్కడ తెలిసిపోతుందోకదా భగవంతుడా అన్నట్టుగాని, నిత్యకృత్యంలో ఆ మాటలు వ్యవహరించే జనం అర్థద్యోతకంనిమిత్తం చేసే ఉచ్చారణకి భిన్నంగా వ్యవహరించిగాని, ఇవన్నీకాక ఆ మాటల అర్థానికి కేవలం చుక్కెదురుగా ఉండే అర్థాన్ని స్ఫురింప జేసేట్టుగాని రాగాలుతీసేవాడు రసజ్ఞుడు అని చెప్పలేం. అటువంటివాడు శుద్ధగానం మాత్రంతో చెయ్యడం మంచిదిగాని మాటల్తో జోక్యం కలగజేసుకోకూడదు, అసలు నోరు మెదపవలసిన అవసరం తెచ్చుకోకూడదు. మనస్సుయొక్క అవస్థ యావత్తూ నడకనిబట్టి తెలుస్తుంది గనక కీర్తనమాటల అర్థం సార్థకం అయ్యే నిమిత్తమే తాళం గమనించాలి. అర్థం నిలబెట్టే

మార్గం చూసుకోవాలిగాని, నన్నేం చెయ్యమన్నావ్ అనకూడదు. కీర్తనమాటల్లో అంతర్వాహినిగా ఉండే మానసికావస్థగురించి గుప్తులేకుండా, టపాకాయలూ బాంబులూ పేల్చినట్టు తాళంకొట్టినంత మాత్రాన్ని కీర్తన ప్రతిష్ఠ మిన్నుముట్టదు. మళ్ళీమళ్ళీ అన్నప్పుడు వాటివల్ల బోధపడే జీవితప్రమేయం మరీమరీ హృదయ గర్భంలో ప్రవేశించి కలచడానికి వీలైన పదాలుకలిగి ఉన్నప్పుడే కీర్తన నిలుస్తుంది. బతికున్నవాడు బతికున్నవాడి నిమిత్తం నేరుగా అనవలసిన మాటల్లోకూడి ఉండవలసింది గనక, కీర్తన అనేదిపాండిత్య ప్రకర్షకోసం ఎంతమాత్రం సృష్టించకూడదు—సరిగదా దాని భాష సంభాషణభాషనించి ఆట్టే దూరంగాకూడా ఉండకూడదు. గానం ఒక అపరిచిత ప్రపంచం; చీకటికోణం. దానికి శాస్త్రం రచించడం స్వర్గానికి మెట్లుకట్టడం. అందులో ఉండే రాగాల్ని సాధించి వాటితో పరిచయం కలిగివుండడం భగవంతుడితో చెలిమి. అటువంటి రాగాలు అసంఖ్యాకంగా తెలిసి, వాటిని ప్రత్యేకంగా ఆనందించి, వాటితో ప్రత్యేకంగా ఇతరుల్ని ఆనందపరిచి, వాటికి యథాతథంగా శాశ్వతరూపం ఇవ్వడం అసంభవం. గనక, ఆ స్వాదునాదం తనలో పుట్టినప్పటి అవస్థకి అనుగుణంగా ఉండే తాళం చెప్పి, వృత్తాంతానికి అనుగుణంగా మాటలుచెప్పి తానునుభవించిన హృదయానందంవంటిది సాటిమానవులకికూడా కలిగించాలనే సదుద్దేశంతో కీర్తనరూపంలో సృష్టిచెయ్యగలగడం మోక్షం సాధిస్తుం దనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. జ్ఞాన

భక్తుల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డ కర్మనే కీర్తన అనవచ్చును. త్యాగ రాజుని 'నాదసుధారసంయొక్క నరాకృతి' అనవచ్చును. దరిదాపులేని గానంయొక్క (గాన శాస్త్రంయొక్క కాదు) జాలి చూసి (జాలి, కనికరము, అంగలార్పువంటి మాటలు త్యాగ రాజు శోకార్థంలో అంటాడు) భగవంతుడు త్యాగరాజుకి జన్మ ఇచ్చాడు. సంఘం తమరికి సాయం చెయ్యకపోడం అటుంచి హింసించినాసరే హృదయంగల ప్రతిభావంతుడు లోకహితమైన శాశ్వతకృతులే చేసియిచ్చి ఎల్లప్పుడూ జీవించే ఉంటాడని ఋజువు చెయ్యటానికి ప్రతిమిత్తం, ప్రకృతి బయట్లేని తెలుగువాళ్ళకి ఓ క్షేమరాజుని, ఓ పోతరాజునీ ప్రసాదించినట్టే ఓ త్యాగరాజుని ప్రసాదించింది.

హృదయపూర్వకరచనలో రచయితయొక్క వ్యక్తిత్వమే కాక రచయితయొక్క జాతికూడా ప్రతిబింబిస్తుంది. తెలుగు కవిత్వం, తెలుగుశిల్పం, తెలుగుచిత్రరచన అంటే బాగానే ఉంది. కాని, తెలుగుగానం అనేది చిక్కుమాట, అల్లా అనకపోవడం మంచిదన్నారు. ఆవస్తువే లేనప్పుడు ఆమాట ఎందుకని! తెలుగులో గానంపేరు కర్ణాటగానం. త్యాగరాజు తెలుగుమాటల సందునకర్ణాటగానం పీఠంవేసుగుని కూర్చుంది! ఆంధ్రులూ, ఆంధ్రేతరులూకూడా ఒకే తెలుగుపాట పాడుతూ ఆపాటలో మాటల్ని కూడబలుక్కున్నట్టు వాటాలప్రకారం యథాశక్తి గ్యాసంధులువిరగ్గొట్టి ఏది గానమో తెలుసుగోలేని అంధజనం ఎదటపారేస్తూ, వాళ్లకి కొండొకచో జోడింపబడు

తూంటే అనర్థపు స్వరసామగ్రి ఎవరిమట్టుకు వారు తమరిదే అనుకోడం గొప్పమజాగా నం! అప్పుడు బయల్దేరేనాదం కర్ణాట గానం అనడం మరీ తమాషాకళాయి! ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ చెయ్యగల కవిత్వాన్ని ఆంధ్ర కవిత్వం అనం. ఆంధ్రకవిత్వం అంటే ఆంధ్రజాతియొక్క ప్రత్యేకజాతిలక్షణాలు సూచించేది. కాని, ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ తెలుగుమాటలు తడకగా పెట్టుగుని చెయ్యగల గానంమాత్రం ఆంధ్రగానమే అనుకోవాలిట. కాదుట, ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ తెలుగుమాటలు పుచ్చుగుని చేసినగానమే అసలైన సిసలు కర్ణాటగానం అని దెబ్బలాట కొచ్చే ఆంధ్రులున్నారు. తెలుగుమాటలు అయినకాడికి దొరకపుచ్చుగుని అందులో హిందూస్తానీ సంగతులు వేసినా, అవికూడా ఆ తెలుగు మాటల గర్భంలోంచి పుట్టే ఆంధ్ర (కాదు, కర్ణాట) గానమేట. తెలుగుమాటలు పుచ్చుగుని వాటిల్లో ఇంగ్లీషు గానసంగతులు రంగరించి పాడినా అది కూడా తెలుగుమాటల్లోంచి ఉద్భవించిన కర్ణాటగానం అవుతుందేమో, కాదో, అన్నారు కొందరు. తెలుగువాళ్లగానం అంటే తెలుగుమాటలకి జోడించిన అడ్డమైన నాదకోలాహల విశేషాలూనా, లేక జాతికిమాత్రమేచెంది, తెలుగువాళ్ల ప్రత్యేక సంప్రదాయం (అసలు ఉంటే మాట!) తెలిపే నాదాలసంపుటీయా? చాలామంది ఉద్దేశ ప్రకారం, తెలుగువాళ్లగానం అంటే తెలుగుమాటల మధ్య దాగుడుముచ్చీలాడుతూ ఆమాటల్ని కొత్తవాళ్లకి బోధపడకుండా, పాతవాళ్లకి బాధకలిగించే

నేర్పుతో, గాత్రప్రజ్ఞావిశేషాలు గల భూసరు డెవడైనాసరే చేసేటటువంటి చప్పుడు సరంజామా అని. పాటకచేరీ లనేవాటిల్లో ఇల్లానే తేల్తుంది. అక్కడ బయల్దేరే సందేహాలు కొన్ని ఇస్తాను:

పాటకచేరీల్లో కొందరు పాడడానికి వందపుచ్చుకుంటే, పాడుతూన్న పాట సభవారు మానెయ్యమన్నప్పుడు మానడానికి మరో యాభై పుచ్చుకుంటారట! పాటకచేరీల్లో త్యాగరాజుసిష్యానుభక్తికి చోటులేదుగనక, త్యాగరాజు కీర్తన పాడడం మంచిదా, మహాభోగరాజు జావిళీలు పాడడం మంచిదా! పాటకచేరీలు గానశాస్త్రపండితులకా, మామూలుగా బతుకున్న ఆంధ్రజనులకా! తెలుగుశిశువుల్నీ, పశువుల్నీ కూడా ఆకర్షించవలసిన కర్ణాటగానం మనుష్యుల్ని ఉక్కణ్ణించి తరిమేసేరకంగా ఉంటూన్నప్పుడు, నిర్వహించేవాళ్లు మనుష్యులా పశువులా అనే ప్రశ్నకి ఎడంలేదుగనక, అది గానమా, లేకపోతే గోలానూ క్రరపిడిరణగొణధ్వనా? పాటకచేరీకి వెళ్లి నాదసౌఖ్యం అనుభవించడానికి మనిషి ఒకటికి ఎన్ని వేల రకాల సరిగమలు కంఠతా పట్టాలి? బతుకున్న జనంతో కూడిన సభ ఎదట పాడే గాయకుడు తను చిన్నప్పణ్ణించీ నేర్చుగున్న గానశాస్త్రసంగతులూ, వాటి ప్రస్తారాలతో జనించే పిల్లి మంత్రపు పేచీలూ తెచ్చి యథాక్రమంతో సభనెత్తిమీద వడ్డించి శ్రోతల్లో గానాభిరుచి లేదనుకోడం న్యాయమా? గానం గాత్రానికి సంబంధించిందా, మాట్లాడే దినుసా? మరికొందరు

గాత్రం ఎక్కడో పారేసివచ్చి పెదిమల్తో చాలా గానం మాట్లాడి కోపంగా చక్కాపోతారేం? కీర్తనమాటలకి అర్థం తెలియకపోయినా పాడేవాడు హృదయగానం వినిపిస్తున్నాడు అనుకునే తెలుగువాడికి హృదయం ఉందా? పాటకచేరీల్లో మద్దెలవాడికీ పాడేవాడికీ దారుణవైరం అవడంచేత ఒకడు గొఱ్ఱెపొట్టేలులాగు రెండోవాడికేసి చూస్తూన్నప్పుడు, ఆ రెండోవాడు కోడిపుంజులాగ మొదటివాడికేసి చూస్తూన్నప్పుడు, జనం వెళ్లి వాళ్లని విడదియ్యడం న్యాయం అవునా కాదా? లేకపోతే అంతపనీ చూస్తూఊరుకోడం మంచిదా? గానం వినాలిగనక కళ్లు మూసుకోడం మంచిదా, అప్పుడు తలకూడా వంచుగుంటే తప్పా? మద్దెలపనివాడికి ఛాన్సు ఇచ్చినప్పుడు ప్రాణం బిగపెట్టుగుని పావుగంట విని వాడు పూర్తి చెయ్యగానే ఒకప్పుడూ, పొరపాట్న కాస్తముందే ఒకప్పుడూ చప్పట్లుకొట్టడం ఎందుకు అని అడగ్గా 'అయిపోయిందిగనక, అమ్మయ్య' అని ఒకపామరుడు సమాధానం చెప్పినమీాదట కర్ణాటగానశాస్త్రి దుఃఖించడం అవసరమా? త్యాగరాజు కీర్తన పాడినప్పుడు 'త్యాగరాజు' అనేమాట చివరకి వినిపించగానే చాలామంది 'హాహా' అంటారు, ఏమని ఒకర్ని అడగ్గా అన్నిమాటలు ఆ పాడేఅబ్బి రెట్టించిరెట్టించి నోటితో అనేసినా, వొట్టెట్టినట్టు ఒక్కముక్కైనా తెలియలేదు, అతని ధర్మమా అని ఆ 'త్యాగరాజు' అనే మాటమాత్రం బోధపడింది, ఆపశంగా 'హా' అన్నాను-అన్నారు. ఇంకోఆయన: నేనూ అప్పుడు

‘హా’ అన్నాను. త్యాగరాజు తన కర్మవల్ల పాడుకున్న పాటల్లో ఉండే మాటలు పట్టుగొచ్చి, ఆ పాడే ఆపాటిగా బాగా పచ్చడి చేసి చేసి, పోనీ అప్పటితో ఒకసారేనా వాటిని ‘వదిలి పెడుతున్నాడు’ గదా, త్యాగరాజు అంటే అదేకదా, తద్వారా గాయకుడుకూడా త్యాగరాజేకదాఅన్నాడు. వీరిద్దరికీ గ్రాంట్లులో బహుమతీ ఇవ్వాలా వద్దా? నగుమోము-కీర్తన పాడే అబ్బాయి ఏడుపుమొహం పెట్టి ప్రారంభించగానే కీర్తనసౌఖ్యం కొలవడానికి దారేదీ? ఎందుకు పీతలవలె బూదియ్యావు-అంటూ వినబడే కీర్తనయొక్క భాషకేసి చూడకుండా విని ఎంతమంది తెలుగువాళ్లు ఏమాత్రం బాధపడచ్చు? చుక్కలరాయని గేః రేటప్పుడు పాడేవాని మొహానించి గానరసం ఒలికేటందుకు గాను మొహం తుమ్మల్లో పొద్దుకూకినట్లేనా ఉండవలిసింది? వైశాఖోత్-శవ, దశదిన, కరులుదయింప-అనే కీర్తనలో కర్మవశంచేత మాటలు తెలిసినవాడు ఎవరి పదోనానూ వీనుగులు పుడతా అంటే ఏమంత నేరం?

వివిధరాగాల సాయంతో వివిధరోగాలు కుదర్చడానికి యత్నంచేసే దేశాలున్నాయి. అటువంటి వైద్యగ్రంథం ఒకటి తయారుచెయ్యడానికి ప్రయోగాలు చేస్తున్నారు. కొన్ని కొన్ని గానశాస్త్ర ప్రయోగాలు చేస్తే రోగాలు పుడతాయి కూడానూ! ఒక పెద్దభవనం కట్టడానికి ఉపయోగించిన రాళ్లవల్ల కలిగే బ్రహ్మాండప్రతినాదం ఏశ్రుతిలో ఉందో కనిపెట్టి ఆశ్రుతిలోనే ఫిడేలుగాని వీణగాని వాయించి, ఆభవనాన్ని ఊగీన

లాడించి పడగొట్టగలిగినవాళ్లు ఈ కాలంలోనూ ఉన్నారు. ఒకనగరాన్ని కూడా ఊగించి వెయ్యొచ్చునని వాళ్ల ఉద్దేశం. ఆరీతిగా, జీవంలేదని మనం ఎంచుతూన్నవాటినే రంజింపచేసే గానం భూమిమీద నేడుకూడా ఉందని మనం తెలుసుగుంటూన్నప్పుడు, తెలుగువాళ్లు పాటకచేరీలు-త్యాగరాజుకర్ణాటగానాన్ని తెలుగుమాటల్లో బంధించి యిచ్చిపోయాడుగనక-తెలుగు జనాన్నైనా రంజింపజెయ్యాలా, వినేవాళ్లకి గానంఅంటే తెలియదు అంటూ కూచోవాలా? గానం తక్షణం రంజింపజేస్తుందేకాని, ఎవడికీ తెలియదుగా? తెలుగువాడి హృదయాన్ని—వాడు మూర్ఖుడైనాసరే పశువైనాసరే—ఆకర్షించలేని గానం కర్ణాటగానం అయితే కావచ్చుగాని, తెలుగుగానం కాదు. గానాభిరుచి మానవుడికి లేదనకూడదు. గానం జీవులకి స్వభావం. నాకు గానం అంటే చాలా అభిరుచి అని చెప్తూన్నా ఎబ్బెట్టుగానే వినపడుతుంది, ఎవరికి కాదు? తల్లిజోలపాటకి నిద్రపోయిననాటినించీ మానవవ్యక్తికి గానాభిరుచి ఉంటుంది. అందులో లోటుండదు. కొండంతత్యాగరాజు అందరికీ ఉన్నాడు, తెలుగువాళ్ళకి మరీదగ్గిర ఉన్నాడు. ఎవరెవర్కి గానశాస్త్రానికి త్యాగరాజు మాటలు సరిపోతాయో తెక్కినవాళ్లు చూసుగుంటారు, త్యాగరాజు మాటలకి 'ఇంగితమెరిగిన సంగీతం' ఏమిటేమిటో చూసుగుని తెలుగుజనాన్ని ఆకర్షించుగోడమే తెలుగువాళ్లు చూసుగోవాలి. సార్థక

గానంతో కూడి హృద్యమైన తెలుగుమాటల్ని రక్షించవలి సిందండోయ్ అంటూ తెలుగువాళ్లు ఇతరుల్ని అడగడం హెచ్చరికగాదు, ధర్మంకాదు, న్యాయంకాదు. మరొకర్ని కాదు సరిగదా పరమాత్ముణ్ణి యిహానరే "అడిగి, సుఖం ఎవ రనుభవించారు. పరమాత్ముడికే దయపుట్టాలిగాని!" అన్న మాటలుకూడా త్యాగరాజుమాటలే!

సంపూర్ణం

శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారి

గ్రంథాలు

సిద్ధముగ ఉన్నవి:

ఇప్పుడు
గుసగుసపెళ్ళి
పెళ్ళిపెత్తయినింగు
రెండురెళ్లు
అప్పుడు
కాలక్షేపం (1)
అన్నీతగాదాలే
అవును
నిజం
మాటవరస
మేజువాణీ

అచ్చు అవుతున్నవి:

కాలక్షేపం (2)
మనతెలుగు
తనలో
లోకోభిన్నరుచిః
కాలమహిమ
మృచ్ఛకటిక
ముద్రారాక్షసం
చంద్రుడికి
ప్రణయరంగం

వెల: దేనికదే ఒక రూపాయి

పబ్లిషర్సు: అద్దేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము